

Huis Schaffelaar

De plattegrond en het dienstleven in de 19^e
eeuw.

Huis Schaffelaar

De plattegrond en het dienstleven in de 19^e eeuw.

Universiteit Utrecht

Celine Slui

6912990

c.slui@students.uu.nl

Masterthesis Kunstgeschiedenis 2021

Mastertrack Architectuurgeschiedenis en Monumentenzorg

Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider Eloy Koldewij, tweede lezer Pieter Vlaardingerbroek.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie 'Huis Schaffelaar: De plattegrond en het dienstleven in de 19e eeuw' ter afronding van de studie Architectuurgeschiedenis en Monumentenzorg aan de Universiteit Utrecht. Het onderzoek naar Huis Schaffelaar is voortgekomen uit mijn stage bij Geldersch Landschap & Kasteelen.

Ondanks de obstakels die ik tegenkwam vanwege COVID-19 en de lockdown, vond ik dit een enorm interessant onderzoek en ben ik trots op het resultaat. Het schrijven van deze scriptie was niet mogelijk geweest zonder de medewerking van het Gemeentearchief Barneveld, dat mij de gevraagde archiefstukken toestuurde en alle informatie verschafte die ik nodig had. Bij deze wil ik het Gemeentearchief Barneveld daarvoor bedanken, met in het bijzonder mijn contactpersoon Thea van den Brink.

Daarnaast wil ik graag mijn stagebegeleidster Jorien Jas en stagedocent Eloy Koldewey bedanken voor de ondersteuning gedurende deze periode. En ten slotte wil ik graag Laura ten Holte en Marije Catsburg bedanken voor het nalezen met een kritische blik.

Ik wens u veel plezier met het lezen van de scriptie!

Celine Slui

27 juli 2021

Samenvatting

Huis Schaffelaar is in 1968 aangewezen als rijksmonument en staat sinds 1990 op de lijst *Top 100 van de Nederlandse monumenten*. Ondanks deze bekroningen is tot op het heden relatief weinig onderzoek verricht naar het pand. Tijdens mijn stage bij Geldersch Landschap & Kasteelen zijn verschillende reeksen plattegronden van Huis Schaffelaar uit de 19^e eeuw aangetroffen, waarbij de omvang van de dienstvleugel opviel.

Voor deze scriptie is onderzocht of de plattegrond van Huis Schaffelaar voldoet aan een ontwerpideaal of -standaard voor landhuizen uit de 19^e eeuw, met een focus op de dienstvertrekken en het personeel. Dit is gedaan aan de hand van de onderzoeksvraag: *Op welke manier past de plattegrond van Huis Schaffelaar in het ideaalbeeld van een landhuisplattegrond uit de 19^e eeuw en hoe is dit zichtbaar in de dienstvertrekken van het landhuis?*

De onderzoeksvraag is beantwoord door middel van kwalitatief onderzoek. Hiervoor zijn primaire bronnen zoals het archief, de ontwerptekeningen van Huis Schaffelaar in eigendom van GLK en artikelen uit de 19^e eeuw gebruikt. De gebruikte secundaire bronnen zijn hedendaagse publicaties over personeel, plattegronden en de architect. Uit dit onderzoek is gebleken dat ± 27.8 procent van de begane grond en eerste verdieping personeelsruimte is. Hiernaast voldoen niet alle ruimtes aan de ideale ligging volgens de geraadpleegde artikelen uit de 19^e eeuw op het gebied van de gewenste oriëntatie. De plattegrondverdeling samen met het enorme percentage dienstruimtes op de hoofdverdiepingen maakt Huis Schaffelaar een vroeg voorbeeld van de veranderingen in het bouwen, waarbij functie boven symmetrie gaat, onder invloed van de Engelse gotiek.

Inhoud

Inleiding	5
I De geschiedenis van landgoed Schaffelaar	9
Van Zuylen van Nievelt	11
Het landgoed na Van Zuylen van Nievelt	13
II Arnoldus van Veggel	16
Het oeuvre van Arnoldus van Veggel	18
Onuitgevoerde ontwerpen	23
III Huisarchief Schaffelaar	26
Stijlverandering.....	31
IV De ideale plattegrond	33
‘Inrigting van woonhuizen’	34
Architectonische vormleer.....	37
De continuïteit en veranderingen	40
De plattegrond van huis Schaffelaar	41
De ideale plattegrond?	44
V Personeel	46
Personeel op huis Schaffelaar	47
Het personeel en de dienstvleugel	52
VI Conclusie	57
Aanbeveling	58
Bibliografie	59
Bijlage	66
Arnoldus van Veggel I.	66
Bijlage II	73
Bijlage III.....	89
Bijlage IV	93

Inleiding

Lopend over de Stationsweg in Barneveld wordt het oog getrokken naar een imposant ‘kasteel’, omringd door niets anders dan groen. Ruim 170 jaar geleden, in 1852, begon de bouw van een nieuw monumentaal landhuis. Het neogotische pand, ontworpen door bouwmeester Arnoldus van Veggel (1809-1876), werd gebouwd in opdracht van Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt (1808-1877). Het landhuis, met zijn rode bakstenen, tudorvormige kantelen, arkeltorentjes en vensteromlijstingen, is vandaag de dag nog steeds een beeldbepalend gebouw (afbeelding 1).

Huis Schaffelaar is in 1968 aangewezen als rijksmonument en staat sinds 1990 op de lijst *Top 100 van de Nederlandse monumenten*.¹

Ondanks deze bekroningen en het feit dat het een van de weinig overgebleven neogotische/neotudor landhuizen in Nederland is, is er tot op heden relatief weinig onderzoek verricht naar het pand. Het eerste

Afbeelding 1. Voorgevel Huis Schaffelaar te Barneveld.

onderzoek is in 1968 gedaan door Jhr. dr. Henri Wolter Matheus van der Wyck. In zijn publicatie over Huis Schaffelaar bespreekt hij het verloop van de bouw van het neogotische landhuis, de verschillende reeksen bewaarde ontwerptekening afkomstig van Huis Schaffelaar en de tekeningen van Arnoldus van Veggel. Ook bespreekt hij, aan de hand de bewaarde omschrijving van Hermanus Numan¹, het landgoed in de periode vóór de bouw van het landhuis.² Zijn onderzoek is in 1968 gepubliceerd in het *Bulletin KNOB* en vervolgens in zijn publicatie *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel* in 1974.³ Van der Wyck heeft hiermee een eerste begin gemaakt aan het onderzoek naar dit huis.

¹ Rijksmonument 513555.

² Numan. *Vierentwintig Printtekeningen Met Couleuren, Verbeeldende Hollandsche Buitenplaatsen, Met Derzelver Beschrijvingen*.

³ Van der Wyck. "De Schaffelaar". en *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*.

Een volgende publicatie over het landgoed is onderdeel van de Schaffelaarreeks, een boekenreeks over de geschiedenis en cultuur van de Veluwe en de Gelderse Vallei, die werd uitgebracht tussen 1974 en 2014. Het tiende boek is *De Vrouwe van Schaffelaar - Margriet van Essen - van Haeften, een barones dichteres - 1751-1793* geschreven door Bert Paasman in 1981.⁴ Deze publicatie gaat met name over de geschiedenis van het landgoed en het 18^e-eeuwse Schaffelaar, omschreven door H. Numan, waarvan vandaag de dag het koetshuis nog overeind staat.

Een derde publicatie over het landgoed en de ontwikkeling ervan is geschreven in 1992 door G. Dragt, genaamd "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld".⁵ In haar publicatie omschrijft Dragt de ontwikkeling van het landgoed vanaf de 14^e eeuw. Ook het landhuis uit de 18^e eeuw, de verschillende eigenaren van Schaffelaar en het verloop van de bouw van het huidige pand worden genoemd. Net als in de publicatie van Henri van der Wyck komen de reeksen ontwerptekeningen naar voren, maar wordt het onderzoek verdiept door in te gaan op de stijl en ontwerpelementen. Er wordt besproken hoe de ontwikkeling van het landgoed past binnen de 19^e eeuw en welke materialen gebruikt zijn.⁶ Naast de genoemde onderzoeken zijn er ook door Gerjan Crebolder meerdere stukken geschreven over Huis Schaffelaar, als onderdeel van publicaties over Barneveld.⁷

Tot nu toe hebben alle onderzoekers gebruikgemaakt van de ontwerptekening, afkomstig van Huis Schaffelaar, aanwezig in het archief. Dit archief is sinds 1967 in bezit van Geldersch Landschap & Kasteelen (GLK). Ondanks deze publicaties is er nooit eerder uitgebreid onderzoek gedaan naar de ruim honderd tekeningen binnen dit archief.

Voorafgaand aan en tijdens het schrijven van deze scriptie is er een stage uitgevoerd bij GLK, waarbij deze tekeningen zijn onderzocht en omschreven. Tijdens dit onderzoek zijn er in het archief twee reeksen plattegronden aangetroffen. Deze zijn niet getekend door de architect, maar zijn wel nagenoeg identiek aan zijn plattegronden. Dit is opmerkelijk. Daarnaast viel op de tekeningen de omvang van de dienstvleugel op. Deze bevindingen over de plattegronden gaven de aanleiding tot het verder onderzoeken van plattegronden uit de

⁴ Paasman. *De Vrouwe van Schaffelaar - Margriet van Essen - van Haeften, een barones dichteres - 1751-1793*. 1981.

⁵ Dragt. "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld".

⁶ Van der Wyck. "De Schaffelaar". en *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*.

⁷ De *Schaffelaarreeks* uitgegeven door BDU Media uit Barneveld.

19^e eeuw. In deze scriptie zal worden onderzocht of de plattegrond van Huis Schaffelaar voldoet aan een ontwerpideaal of -standaard voor landhuizen uit de 19^e eeuw, met een focus op de dienstvertrekken en het personeel. Op basis hiervan is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: *Op welke manier past de plattegrond van Huis Schaffelaar in het ideaalbeeld van een landhuisplattegrond uit de 19e eeuw en hoe is dit zichtbaar in de dienstvertrekken van het landhuis?*

Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag wordt er onderzoek gedaan naar de geschiedenis van het landgoed, de familie Van Zuylen van Nievelt, de bouwmeester Arnoldus van Veggel en plattegronden van Huis Schaffelaar uit de 19^e eeuw.

De onderzoeksvraag zal worden beantwoord door middel van kwalitatief onderzoek. Om dit onderzoek uit voeren wordt er literatuur- en archiefonderzoek uitgevoerd, waarbij er gebruik wordt gemaakt van primaire bronnen. Dit zijn de ontwerptekeningen in bezit van GLK, afkomstig uit Huis Schaffelaar, archiefstukken uit het Gemeentearchief Barneveld, twee artikelen uit 1842 en 1865 uit het blad *Bouwkundige bijdrage* over de indeling van een plattegrond en de publicatie *Architectonische vormleer, beginselen van het projecteeren* geschreven door Eugen. Gugel in 1887.⁸ Daarnaast worden ook de artikelen "Kasteel Schaffelaar" door Henri van der Wyck en "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld" door G. Dragt gebruikt. Een secundaire bron die worden gebruikt is de publicatie *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916* geschreven door Jannes A. de Haan. Deze wordt gebruikt als aanvulling op de primaire bron bij het onderzoek naar plattegronden uit de 19^e eeuw. Geraadpleegde bronnen over de architect en zijn oeuvre zijn onder andere *Huize Reeburg en haar architect* en *Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant* geschreven door Rob Gruben.⁹ Daarnaast is er een bezoek afgelegd aan de kerk naar ontwerp van de architect Arnoldus van Veggel in zijn geboorteplaats, waar nieuwe informatie over zijn werken is gevonden.

Dit onderzoek is opgebouwd uit vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk zal de geschiedenis van het landgoed beknopt worden besproken, waarna de familie Van Zuylen van Nievelt, de koper van het landgoed en de bouwheer van Huis Schaffelaar aan bod komen. In het tweede hoofdstuk wordt de architect besproken, met een korte biografie en omschrijving van zijn oeuvre. Hierbij wordt ook een nieuwe ontdekking over zijn oeuvre

⁸ Aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek.

⁹ Gruben. *Huize Reeburg en haar architect en Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant*.

genoemd en een nog niet eerder gevonden link gelegd tussen de architect Van Veggel en de bouwheer Van Zuylen van Nievelt. Het derde hoofdstuk omvat een omschrijving van de ontwerptekeningen uit het huisarchief Schaffelaar. Dit archief bestaat uit ruim honderd ontwerptekeningen, waarvan de structuur globaal zal worden beschreven. De tekeningen die relevant zijn voor dit onderzoek, worden nader toegelicht.

Het vierde hoofdstuk bestaat uit het onderzoek naar de 19^e-eeuwse plattegronden. Artikelen en publicaties over de ideale inrichting worden hier vergeleken met de plattegrond van Huis Schaffelaar en er wordt gekeken hoe deze hierbinnen past. Hiervoor worden publicaties uit 1842, 1865 en 1887 gebruikt. Er is gekozen voor publicaties uit deze jaartallen in verband met de beschikbare bronnen uit die tijd en om de plattegrond van Huis Schaffelaar in de context van de 19^e eeuw te kunnen plaatsen. Hoe zijn de denkbeelden over de oriëntatie van de ruimtes veranderd vanaf halverwege de 19^e eeuw tot de jaren 80 van de 19^e eeuw en hoe sluit dit aan op de inrichting van Huis Schaffelaar?

In hoofdstuk vijf wordt er gefocust op het personeel. Hierbij wordt er gekeken naar de functies, de omvang en samenstelling van het personeel en hoe deze kenmerken aansluiten op het ontwerp van de dienstvleugel van Huis Schaffelaar. Daarop volgt een afsluitende conclusie van dit onderzoek.

Coronadisclaimer

Tijdens het schrijven van deze scriptie is Nederland in lockdown. Hierdoor zijn onder andere bibliotheken en archieven gesloten. Door deze maatregelen was het niet mogelijk om het Utrechts Archief te raadplegen. Ondanks dat de kerk in Alem, ontworpen door Arnoldus van Veggel, wel bezocht is, zijn de andere ontwerpen van deze architect niet bezocht voor dit onderzoek. Zowel zijn kerken als Kasteel Meerwijk niet.

Hoewel de publicatie *architectonische vormleer* van E. Gugel is geraadpleegd, was de bijbehorende omschrijving niet aanwezig. Dit bleek een zeer zeldzame publicatie te zijn. Voor de bijbehorende omschrijving is een verzoek ingediend. Vanwege corona zijn de digitaliseringstijden langer dan normaal, waardoor deze op heden nog niet is ontvangen.

Het archief van GLK met de ontwerptekeningen van Huis Schaffelaar zijn allemaal digitaal verkregen en onderzocht. Een aantal van de originele tekeningen van Arnoldus van Veggel zijn tijdens een bezoek aan het archief wel bekeken en geanalyseerd.

De geschiedenis van landgoed Schaffelaar

De geschiedenis van landgoed Schaffelaar gaat terug tot de 14^e eeuw. G. Dragt schrijft in het artikel 'Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld' dat er nabij Barneveld een kasteel stond dat bekend was onder de naam *Hackfort* (afbeelding 2), niet te verwarren met kasteel Hackfort in Vorden.¹⁰ Dit kasteel was gelegen op de, nog bestaande koeweide, nu aan de achterzijde van het huidige Schaffelaar.¹¹ De eerste bekende eigenaar van kasteel Hackfort was een man genaamd Floris van Hackfort (1558-1603).¹²

Zijn kleindochter, Geertruid Agnes Vijgh (1656 -1710) trouwde in 1678 met Lucas Willem Van Essen (1643 – 1701).¹³ Door zijn toedoen werd er rond 1700 op de locatie van het voormalige kasteel dat verwoest was tijdens de tachtigjarige oorlog een edelsmanshuis gebouwd genaamd 't *huis Hakfoort* (afbeelding 3). Nog geen eeuw later liet zijn gelijknamige kleinzoon Lucas Willen Van Essen (1739 – 1791) dit slopen om plaats te maken voor een groot landhuis in Louis-XVI stijl. Dit landhuis had de naam Schaffelaar (afbeelding 4). Van dit 18^e - eeuwse landhuis zijn meer details bekend dankzij H. Numan (1744 – 1820) die het landgoed had opgenomen in zijn werk *Vierentwintig*

Afbeelding 2. Kasteel Hackfort.

Afbeelding 3. Huis Hakfoort.

Afbeelding 4. Voorgevel en landgoed huis Schaffelaar getekend door H.Numan.

¹⁰ Dragt, G. " Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld". 97.

¹¹ Idem.

¹² 'Historie Kasteel De Schaffelaar'. Website kasteelfeesten.

¹³ 'Willem van Essen'. Website Genealogie online.

printtekeningen met couleuren, verbeeldende Hollandsche buitenplaatsen in 1797 (afbeelding 4). In deze bundel zaten twee gravures, twee aquarellen en een tekst over het landgoed en het overtrof volgens Numan in comfort, grootte en pracht de meeste huizen in de aanzienlijkste steden van Nederland.¹⁴

Na het overlijden van Lucas Willem in 1791 en zijn vrouw Margriet Van Haften in 1793 'haastten zijn erven zich van het goed te ontdoen'.¹⁵ Ze verkochten het volledige landgoed op 12 februari 1794 aan Louis Samuel Meynet voor een bedrag van f 95000. Echter beleefde Meynet weinig plezier van zijn aankoop. Na het tevergeefs te koop te hebben gezet werd het landgoed, in de winter van 1799-1800, getroffen door een brand die grote gevolgen had voor het landgoed.¹⁶ Dit was mede vanwege het niet goed optreden van de brandweer: 'Gezien het rekest van de Barneveldse brandmeesters vielen hierbij ernstige ongeregelheden voor'.¹⁷ Na de brand kwam het landgoed in handen van een vijftal dat het voornamelijk gebruikte als tijdelijke belegging vanwege de crisis in 1801.¹⁸ Het vijfmanschap was eigenaar tot 1808 toen het landgoed gekocht werd door Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt, Heer van den Brieller en Glinthorst (1751- 1828).

¹⁴ Numan, H. *Vierentwintig Printtekeningen Met Couleuren, Verbeeldende Hollandsche Buitenplaatsen, Met Derzelve Beschrijvingen*. 33.

¹⁵ Van der Wijck. 'De Schaffelaar'. 93.

¹⁶ Van der Wijck. 'De Schaffelaar'. 92.

¹⁷ Van der Wijck. 'De Schaffelaar'. 93. En zijn bijlage II op bladzijde 97.

¹⁸ Dragt, G. " Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld". 100.

Van Zuylen van Nievelt

na meerdere keren van eigenaar te zijn gewisseld, werd het landgoed in 1808 gekocht door J.H. van Zuylen van Nievelt (1751 – 1828). Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt werd geboren in Arnhem, als eerste kind van Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt (1716-1767) en Theodora Wilhelmina van Lynden (1727-1796).¹⁹ Na aankoop van landgoed Schaffelaar is hij in Barneveld gaan wonen en heeft hier vele functies uitgevoerd.²⁰ Zo was hij onder andere van 1816 tot 1817 schout van het Schoutambt Barneveld en hoofdschout van Over-Veluwe van 1817 tot 1819.²¹

In 1814 werden Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt en zijn neef Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt (1779-1837) bij Soeverein Besluit benoemd in de Ridderschap van Gelderland. Hierop volgend werden voor hen en hun wettige afstammelingen bij Koninklijk besluit de titel van baron erkend in 1822.²² Hoewel Jasper Hendrik in 1774 trouwde met Theodora Anna Wilhelmina van Pabst (1751-1785) en na haar overlijden een tweede huwelijk sloot met Susanne Elisabeth Lewe van Aduard (1761-1806) bleef hij kinderloos. Via zijn testament gaf hij aan dat hij wilde dat de Gelderse tak van de familienaam in stand bleef en gaf het landgoed Schaffelaar door aan zijn op het moment van opstellen nog minderjarige neef en petekind Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt (1808-1877).²³ In zijn testament schreef hij ‘overwegende de zekerheid des doods en de onzekere tijd van dien overweegende, dat, de tegenwoordige tijds omstandigheden meer dan te voore koome aan te raaden om zo veel mogelijk voorsiening daar te stellen, welke geschiktheid hebben tot de

¹⁹ Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt heer van Glinthorst en van Velthuysen 1751- (door erfenis). Ambtsjonker van Barneveld 1738, van Rheden 1760, In de ridderschap van Veluwe 1738, Raad ter admiraliteit op de Maze 1747- te Amsterdam [1751, 1753], 1754-1755, in West-Friesland 1763, gedupeerde ter Staten-Generaal 1750, 1751, 1858, 1759 -1762, 1765-tot overlijden, Burgemeester 1751-1762, Schepen 1766 van Arnhem, Verwalter-landdrost van Veluwe (1756), Lid Nicolaibroederschap te Arnhem 1740-, Ouderling Waalse gemeente Arnhem (1755). *Nederlands adelboek*. 313.

²⁰ Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt (1751-1828) heer van de Glinthorst, van de Brieller 1789 – (door koop) en Schaffelaar 1808- (door koop), Luitenant regiment Oranje-Gelderland, Ambtjonker Barneveld 1774-1787, in de ridderschap van Veluwe 1774-1787, Lid vergadering van provisionele representanten van Gelderland 1795, Richter van Barneveld 1795, Lid wetgevend lichaam 1801-1803, Lid raad arrondissement Arnhem (1810), Lid municipale raad van Barneveld 1811-181, Lid grote vergadering van Notabelen 1814, Lid Ridderschap 1814 – Overlijden en Prov. Staten 1814-1823 van Gelderland, hoofschout van Neder-Veluwe 1817-1819, coadjutor D.O. *Nederlands adelboek*. 313.

²¹ ‘J.H. van Zuylen van Nijvelt’. Website Parlement.

²² *Nederlands adelboek*. 308.

²³ Hoewel er geen datum van vervaardiging staat, schrijft van Zuylen van Nievelt: ‘dat wanneer mijne voornoemde erfgenaam, tot dezelfs meerderjarigheid zal gekomen zijn, en den ouderdom zal hebben bereikt welke de wet tot het meerderjarig zijn verklaart heeft’. Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, 123.

instandhouding der familienaam der Geldersche branche van Zuylen van Nievelt genaamd'.²⁴ Ook schreef hij: 'Dat ik bij deeze mijne eigenstandige geschreeve en ondergeteekende testamentaire dispositie benoeme tot mijn eenige en universeele erfgenaam Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt, tweede zoon van Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt en Clemence van der Niepoort [...] zoodanig dat den voornoemde Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt, mijn peete kind, als mijne geïnstitueerde erfgenaam bij deeze bij meerderjarigheid met mijne gehele nalatenschap zal kunnen en moogen doen als erfgoed regt is'.²⁵

J.H. van Zuylen van Nievelt geboren op 8 september 1808 in Arnhem was het vierde kind van Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt (1779-1837) en Clementia van der Nieuwpoort (1781-1847).²⁶ Na het overlijden van zijn gelijknamige oom op 18 maart 1828 erfde hij zoals omschreven in het hiervoor genoemde testament het landgoed Schaffelaar.

De opdracht voor de bouw van het nieuwe Schaffelaar gaf hij uiteindelijk in 1852 aan de architect Arnoldus van Veggel. De landschapstuin werd ontworpen door de architecten, vader en zoon, Jan David en Louis Paul Zocher. Datzelfde jaar op 21 oktober trouwde hij met Jeanne Cornélie Tuyl van Serooskerken (1822-1890). Samen

kregen ze twee kinderen genaamd Coenraad Jan baron van Zuylen van Nievelt (1854-1865) en Johanna Magdalena Cornelia barones van Zuylen van Nievelt (1856-1934). Het monumentale interieur van het nieuwe landhuis is nooit voltooid vanwege het plotselinge overlijden van Coenraad Jan in 1865 aan difterie.

Naast de bouw van het neogotische landhuis heeft Van Zuylen van Nievelt meer activiteiten uitgevoerd die van betekenis waren voor Barneveld. Zo was hij deels verantwoordelijk voor de aanlegging van nieuwe straten en grindwegen. Vanwege dit feit werd in 1861 besloten het familiewapen toe te voegen aan het gemeentewapen van

Afbeelding 5. Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt (1809-1877).

²⁴ Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, 123.

²⁵ Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, 123.

²⁶ Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt (1808-1877) Lid Ridderschap 1829-(1850) en Prov. Staten 1838-1850 van Gelderland, Adjunct-houtvester -1846, houtvester 1846-1852 3^e jachtdistrict van Gelderland. *Nederlands adelboek*. 320.

Barneveld. 'Overwegende, dat de daarstelling van straat en grindwegen om van geen andere werken te spreken, grootendeels te danken is aan de krachtdadige ondersteuning van ons medelid J.H. Baron van Zuylen van Nievelt van Schaffelaar; willende dat deze weldaden in herinnering zullen blijven, besluit: het wapen van de gemeente wordt aangevuld met het geslachtswapen van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt van de Schaffelaar' (afbeelding 6 en 7).²⁷

Afbeelding 6.
Gemeentewapen voor 1861.

Afbeelding 7.
Gemeentewapen na 1861.

Het landgoed na Van Zuylen van Nievelt

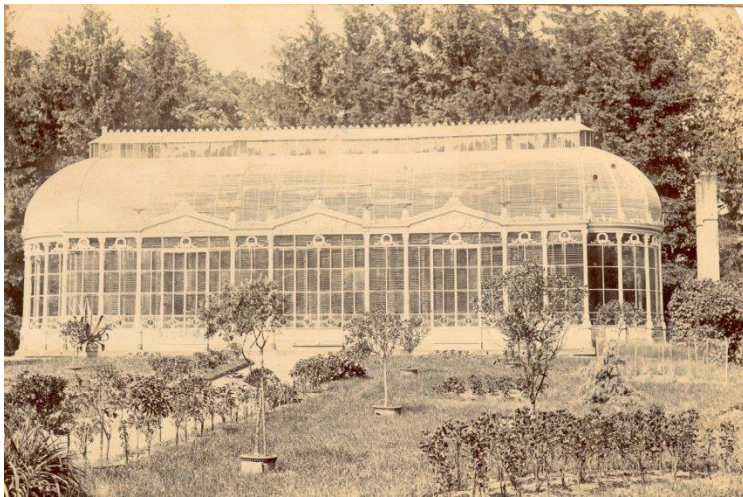
Huis Schaffelaar is tot aan 1935, hoewel niet permanent, bewoond geweest door de familie. Na het overlijden van Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt en Jeanne Cornélie Tuyl van Serooskerken ging het naar hun enige erfgename Johanna Magdalena Cornelia die in 1879 trouwde met Anne Willem Jacob Joost baron van Nagell, de burgemeester van Barneveld tussen 1883 en 1925. Vanaf de tweede wereldoorlog heeft het landhuis meerdere functies gekend. Tijdens de oorlog werd het leegstaande pand gebruikt om Joodse Nederlanders te huisvestingen die van maatschappelijk belang waren de 'verdienstelijke Joodse Nederlanders'.²⁸ Vervolgens heeft het dienstgedaan als huis voor ouderen die bombardementen in de randstad waren ontvlucht met daaropvolgend een revalidatiecentrum, de Stafschool Bescherming Bevolking een typeschool en een sportschool.

Al die tijd was het pand nog in bezit van de familie tot in 1967, nadat eventuele sloopplannen van tafel waren, de achterkleindochter van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt het landhuis voor een symbolisch bedrag van één gulden verkocht aan de gemeente Barneveld. Het bijhorende landgoed ging naar Geldersch Landschap & Kasteelen. Het pand is

²⁷ Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, 129.

²⁸ 'De eerste Joden komen aan in het interneringskamp in Barneveld' Website omroep Gelderland.

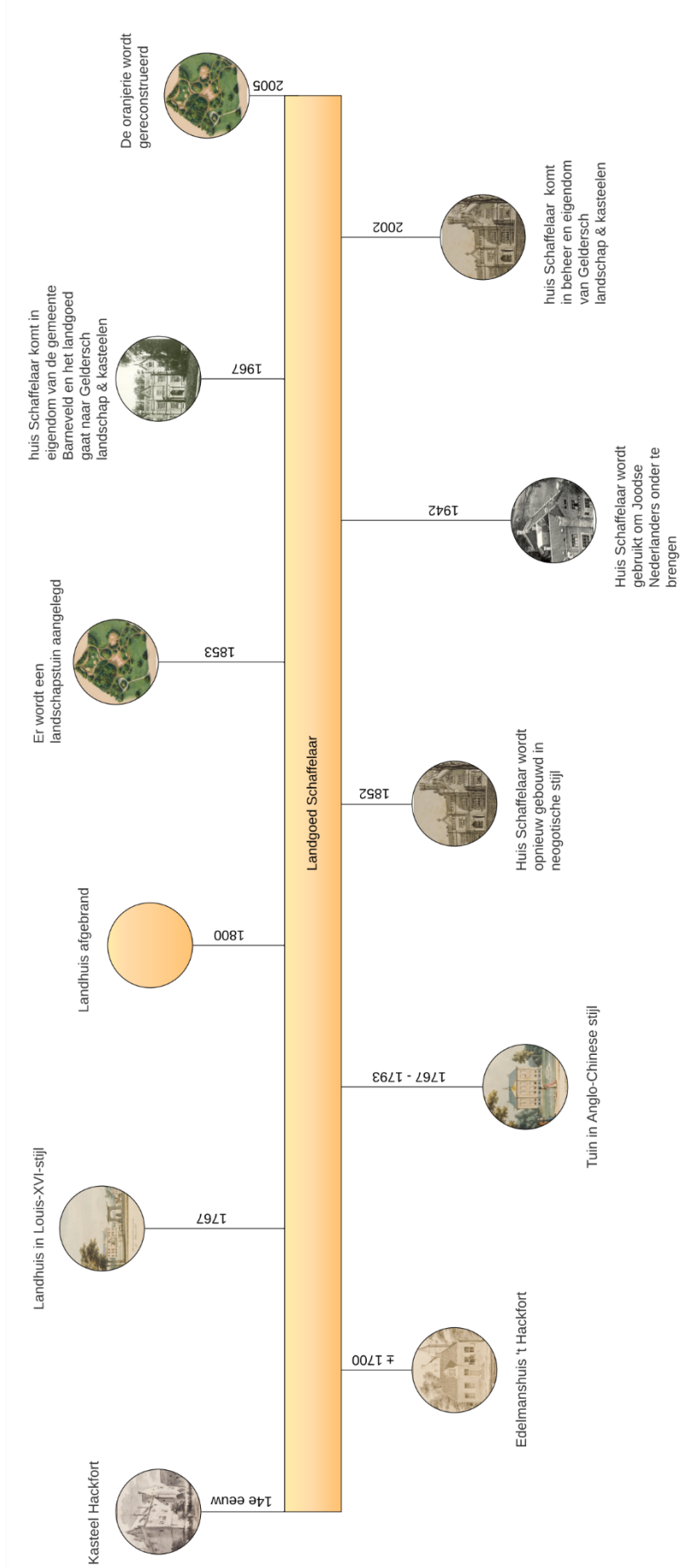
eind jaren 70 volledig gerestaureerd en ook de toren die in 1945 was afgebroken werd opnieuw opgebouwd. In 2002 heeft Geldersch Landschap & Kasteelen ook het landhuis verworven. Daarna is het interieur gerestaureerd en is de oranjerie gereconstrueerd op basis van de oude fundering en een foto.²⁹ Vandaag de dag biedt Huis Schaffelaar ruimte als kantoor en is het een evenementenlocatie. De oranjerie is een restaurant en het oude koetshuis en boerderij zijn onderdeel van 'het Schaffelaar Erf'. Hier zit onder andere een belevingscentrum, kinderdagopvang, een centrum voor natuureducatie, dagbesteding, een kinderboerderij en binnenkort een pannenkoekenhuis. Het erf met alle verschillende functies heeft als doel het verbinden van 'het Kasteel, de Oranjerie, het Koetshuis, de Koeweide en het Schaffelaar erf' (zie tijdlijn afbeelding 9).³⁰

Afbeelding 8. De oranjerie.

²⁹ 'Landgoed'. Website Geldersch Landschap & Kasteelen.

³⁰ 'Het Schaffelaar Erf'. Website Het Schaffelaar Erf.

Afbeelding 9. Tijdlijn landgoed Schaffelaar.

Arnoldus van Veggel

Arnoldus van Veggel werd op 11 januari 1809 gedoopt in Alem als vijfde kind van Arnoldus van Veggel (1765 – 1842) en Maria van Aalst (1769 – 1851). Zijn vader, ook geboren in Alem, was hier herbergier. In 1831, op 22-jarige leeftijd, was Van Veggel klaar met zijn dienstplicht als milicien-mineur.³¹ Te lezen in “Huize Reeburg en haar architect” geschreven door Rob Gruben is dat hij in de twee opvolgende jaren na zijn dienstplicht werkzaam was bij de landmacht en daarna een studie is gaan volgen aan de Koninklijke School voor nuttige en beeldende Kunsten te 's-Hertogenbosch. Na het afronden hiervan werd hij in 1837, op 28-jarige leeftijd, aangesteld als opzichter bij het *Bureau voor den Waterstaat*.³² Vanwege deze nieuwe functie verhuisde hij van zijn geboorteplaats Alem naar 's-Hertogenbosch. Hier kwam hij zijn vrouw Adelaide Breij (1813 – 1856) tegen waarmee hij op 15 februari 1838 trouwde. Samen kregen ze zeven kinderen.³³ Na drie jaar gewerkt te hebben als opzichter werd van Veggel in 1840 aangesteld als uitvoerder bij de bouw van een kerk in Helvoirt.³⁴ Vanuit hier wist hij zich op te werken tot bouwmeester waarbij hij naam kreeg als specialist kerkenbouw, zijn carrière als architect was begonnen.³⁵ Volgens L. Barten in ‘Wie was Arnoldus van Veggel’ wordt hij in de literatuur benoemd als een van de meest prominente architecten van de Nederlandse bouwkunst uit de Waterstaatperiode.³⁶

Met de Waterstaatperiode wordt de tijd bedoeld waarin het ministerie, het *Bureau voor den Waterstaat*, bouwmeesters en ingenieurs in dienst had die zich voornamelijk bezighielden met het bouwen van civiele werken zoals wegen en bruggen. Ook hielden zij zich bezig met het bouwen van kazernes en verdedigingswerken en de ‘aanleg, beheer en onderhoud van rivieren, kanalen, waterkeringen en droogmakerijen (polders)’.³⁷ Deze periode vindt haar oorsprong in de 18^e eeuw toen in 1798 de organisatie *Bureau voor den Waterstaat* werd opgericht vanwege de vele overstromingen door de slechte staat van rivierbeddingen en dijken. In de eerste helft van de 19^e eeuw onder bewind van Koning Willem I (1815 tot

³¹ Gruben, “Huize Reeburg en haar architect.” 51.

³² Gruben, “Huize Reeburg en haar architect.” 52.

³³ Maria Frederika van Veggel (1838 – 1840), Godefridus Arnoldus van Veggel (1839 – 1897), Hendrikus Alexander van Veggel (1841 – 1896), Anna Megtilda van Veggel (1843 - ?), Van Veggel (1845 – 1845), Maria Petronella Henrica van Veggel (1846 – 1916) en Arnoldus Marcus van Veggel (1849 – 1909) Voor Aktes zie bijlage.

³⁴ ‘Arnoldus van Veggel’. Website Bossche encyclopedie.

³⁵ Barten, “Wie was Arnoldus van Veggel, bouwmeester.” 7.

³⁶ Idem.

³⁷ ‘Onze historie’. Website Rijkswaterstaat.

1840) groeide het *Bureau voor den Waterstaat* enorm waarop het aantal taken werd uitgebreid. Het bureau begon met het ontwikkelen en aanleggen van het spoornet en ging zich bezighouden met het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen. Naast de uitbreiding van civiele werkzaamheden kreeg het ministerie veel invloed op de bouwkunst in Nederland. Tussen 1820 en 1880 was het *Bureau voor den Waterstaat*, sinds 1848 genaamd *Rijkswaterstaat*, ook rijksbouwmeester. Rijkswaterstaat hield zich bezig met verschillende typen bouwwerken, waaronder kerken.³⁸

Nadat in 1798 de vrijheid van godsdienst was vastgelegd in de Nederlandse grondwet herkregen de katholieke het recht om eigen kerken bouwen. Hierop volgend ontstond een conflict tussen de katholieke en de protestanten over het onrechtmatige bezit van de kerken. Door middel van financiële steun van de overheid konden kerken worden opgeknapt of nieuw worden gebouwd.³⁹ Echter, bleek de vraag naar subsidie zo groot dat er in 1824 door Koning Willem I besloten werd dat er geen kerken gebouwd mochten worden zonder koninklijke goedkeuring. Het gevolg hiervan was de groei van het aantal ingenieurs en bouwmeesters, in dienst van Rijkswaterstaat, om deze kerken te ontwerpen en de bouw te overzien.⁴⁰ Van 1824 tot 1875 werden de kerken onder begeleiding van de overheid gebouwd.⁴¹

Zestien jaar nadat Van Veggel was aangesteld als uitvoerder bij het *Bureau voor den Waterstaat* werd het gezin geraakt door een grote tegenslag, zijn vrouw overleed op 10 augustus 1856. Omdat zijn kinderen nog minderjarig waren trouwde hij op 31 augustus 1858 met Anna Catharina Hulselmans (1815-1879). Nadat hij hertrouwde, wilde hij het rustiger aan doen op het gebied van zijn carrière. Dit blijkt onder andere uit de sollicitatiebrief die hij in 1858 schreef voor de vacature 'Stadsbouwmeester en onderwijzer in de Bouwkunde aan de Koninklijke School voor nuttige en beeldende Kunsten te 's-Hertogenbosch'.⁴² In deze brief heeft hij het over 'het zoo welverdiend pensioen'. Hoewel hij de baan niet kreeg, de functie ging naar Johannes Mattheus Nabbe (1816-1897), heeft hij zich de rest van zijn carrière vooral gefocust op opdrachten rondom 's-Hertogenbosch waar hij bleef wonen tot aan zijn overlijden op 2 december 1876.⁴³

³⁸ 'Onze historie'. Website Rijkswaterstaat.

³⁹ 'Kerken van staatswege gebouwd'. Website de verhalen van Groningen.

⁴⁰ Kerknieuwsredactie. "Waterstaatskerken ontstonden pas na 's konings bemoeienis" Reformatorisch Dagblad.

⁴¹ 'Kerken van staatswege gebouwd'. Website de verhalen van Groningen.

⁴² Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 54.

⁴³ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 54.

Het oeuvre van Arnoldus van Veggel

Tijdens zijn carrière bij het Bureau voor den Waterstaat werd met de zogenoemde Waterstaatskerken de eerste hand gelegd aan het oeuvre van Van Veggel. De eerste kerk waar hij aan werkte vanuit de positie bouwmeester was de neoclassicistische Sint-Servatiuskerk te Erp in 1843. Ook zijn tweede kerk, de Sinter-Jacobskerk in 's-Hertogenbosch, kreeg een neoclassicistisch ontwerp. Desondanks begon Van Veggel al snel te experimenteren met een tweede stijl: de gotische. Volgens Wies van Leeuwen in *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant* ontdekte hij rond 1847 deze stijl en hoe deze in verband werd gebracht met de godsdienst. Dit gebeurde nog voordat de neogotiek de stijl van het katholicisme werd in 1853.⁴⁴ Met de ontdekking van de gotiek ontwierp Van Veggel het grootste deel van zijn ontwerpen in deze stijl.

Van Veggel bleef in dienst bij het *Bureau voor den Waterstaat* tot 1849. In de tijd die hij daar als bouwmeester heeft doorgebracht zijn er vier kerken en een raadhuis naar zijn ontwerp gebouwd. Na zijn vertrek bij de overheid ging Van Veggel verder als zelfstandig architect. Een mogelijke aanleiding voor zijn vertrek was, volgens Rob Gruben in zijn artikel "Huize Reeburg en haar architect", een verandering in de functie van zijn chef Elias van Rappard, met wie Van Veggel intensief had samengewerkt.⁴⁵ Dit gebeurde nadat op 1 april 1849 de provinciale afdelingen van het Waterstaat werden samengevoegd met de Rijksdienst. Uit een krantenbericht van 17 mei 1850 in *Het Algemeen Handelsblad* blijkt dat het bestaan als zelfstandig architect Van Veggel goed afging. Uit een krantenbericht in *Het Algemeen Handelsblad* van 17 mei 1850 blijkt dat dit Van Veggel goed afging. Het krantenbericht luidt: 'Stads regering heeft den particulieren architect Van Veggel naar Venlo, Roermond, Maastricht en Luik gezonden, ten einde in de verschillende plaatsen de slagthuizen op te nemen en uit zijne bevinding in overeenstemming met het alhier tot een slagthuis aangekocht gebouwen erve een project tot dergelijke inrigting voor deze stad te leveren'.⁴⁶ Arnoldus was

Afbeelding 10. Interieur Sint-Servatiuskerk te Erp. <https://kerkfotografie.nl/>

⁴⁴ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 152.

⁴⁵ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect."

⁴⁶ "Binnenland, 's-Hertogenbosch". *Het Algemeen Handelsblad*, 17 mei 1850.

als zelfstandig architect gevraagd om voor 's-Hertogenbosch ook een modern slachthuis te bouwen. Datzelfde jaar was ook het nieuwe raadhuis voor Udenhout naar zijn ontwerp gereed.

Als zelfstandig architect hoefde Van Veggel zich niet meer voornamelijk te focussen op kerken en kon hij meer verschillende typen gebouwen toevoegen aan zijn portfolio. Na de opdracht voor het moderne slachthuis en raadhuis werd hij in 1850 door Hendrik Anton van Thije Hannes (1804 – 1856) gevraagd om een neogotisch landhuis te ontwerpen genaamd kasteel Meerwijk.⁴⁷ Aannemelijk is dat Hendrik Anton via de hiervoor genoemde Elias van Rappard, zijn volle neef, in contact is gekomen met van Veggel.⁴⁸

Rond dezelfde periode als Kasteel Meerwijk zou van Veggel benaderd zijn door Elisabeth Christina Havelaar (1804-1851).⁴⁹ In "Huize

Reeburg en haar architect" valt te lezen dat zij in 1850 een huis genaamd Groot Reeburg had gekocht van de erfgename van Koning Willem II (1792-1849). Het landhuis, gebouwd in 1825, liet zij slopen om plaats te maken voor een nieuw en moderner huis. In 1850 gaf zij Arnoldus van Veggel de opdracht om een neogotisch landhuis te ontwerpen voor haar en haar gezin.⁵⁰ Rob Gruben schrijft dat Van Veggel tegelijk aan het ontwerp van Kasteel Meerwijk en Huize Reeburg heeft gewerkt. De architectuur van beide ontwerpen vertonen veel gelijkenissen.⁵¹

Afbeelding 11. Kasteel Meerwijk.

Afbeelding 12. Huis Reeburg.

⁴⁷ Geerts en Gruben, *Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant*. 73.

⁴⁸ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 57.

⁴⁹ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 59.

⁵⁰ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 62.

⁵¹ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 62.

Zijn werk voor Kasteel Meerwijk en Huize Reeburg leidde tot de opdracht voor zijn derde en laatste landhuis: Huis Schaffelaar.

In 1852 ontwierp Van Veggel in opdracht van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt een neogotisch landhuis in Barneveld. Heel waarschijnlijk is het ontwerp van dit landhuis geïnspireerd op een vrijwel gelijk ontwerp van een neogotisch landhuis in Engeland.⁵²

Afbeelding 13. Huis Schaffelaar.

Hoewel tot nu toe alle opdrachten zowel bij het *Bureau voor den Waterstaat* en als zelfstandig architect in de buurt van 's-Hertogenbosch waren, is dit derde landhuis in Barneveld, Gelderland op grotere afstand dan al zijn andere ontwerpen. Dit roept de vraag op, hoe is Van Zuylen van Nievelt in contact gekomen met Arnoldus van Veggel?

Het antwoord hierop is mogelijk net als bij kasteel Meerwijk de familie van Rappard. De voormalig chef van Arnoldus van Veggel, Elias van Rappard, had een broer genaamd Willem Louis Frederik Christiaan van Rappard (1798 – 1862). J.H. van Zuylen van Nievelt en W.L.F.C. van Rappard kenden elkaar via een overlappende periode waarin ze beide lid waren van de Provinciale staten van Gelderland.⁵³ In de *Nieuwe Amsterdamsche courant en Algemeen Handelsblad* van donderdag 18 juli 1844 is de uitkomst van de verkiezingen voor de Tweede Kamer te lezen. Hierin is te lezen dat Jhr. Mr. W.L.F.C. Ridder van Rappard aftreedt als lid van de Provinciale Staten van Gelderland. Onder de nieuw verkozen leden staat de tekst: 'De volgende bijzonderheden, nopens de plaats gehad hebbende verkiezing, verdienen hier vermelding'.⁵⁴ Er wordt benoemd wie verkiesbaar was en hoeveel stemmen zij hadden verkregen. Bij de provincie Gelderland werd onder andere 'Jhr. J.H. Baron van Zuylen van Nievelt van de Schaffelaar' vermeld. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het voor de hand ligt dat Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt via de familie van Rappard in contact is gekomen met Arnoldus van Veggel.

⁵² Zie afbeelding 26.

⁵³ *Nederlands adelboek*. Rappard – van Rappard. 524. & *Nederlands adelboek*. Van Zuylen van Nievelt. 320.

⁵⁴ "Afloop der verkiezingen". *Nieuwe Amsterdamsche courant en algemeen handelsblad*, 18 juli 1844.

Na de drie landhuizen werd van Veggel gevraagd om een klooster voor der Paters Redemptoristen in 's-Hertogenbosch te ontwerpen dat gebouwd werd tussen 1854 en 1855. Aanvullend op deze opdracht mocht hij ook de bijbehorende St. Joseph kerk ontwerpen die in 1859 gereed was. Ook deze ontwierp hij in neogotische stijl. Zijn laatste ontwerp voor zijn overlijden zou hij maken in opdracht van de pastoor Antonius W.H. Godschalx voor de Sint-Hubertuskerk in zijn geboortedorp Alem.⁵⁵ Het ontwerp was een zaalkerk met ronde apsis in neogotische stijl. De kerk was gereed in 1875. Kort daarna, op 2 december 1876, overleed Arnoldus van Veggel op 67-jarige leeftijd in 's-Hertogenbosch. Het oeuvre van Arnoldus van Veggel wordt nader toegelicht in bijlage II.

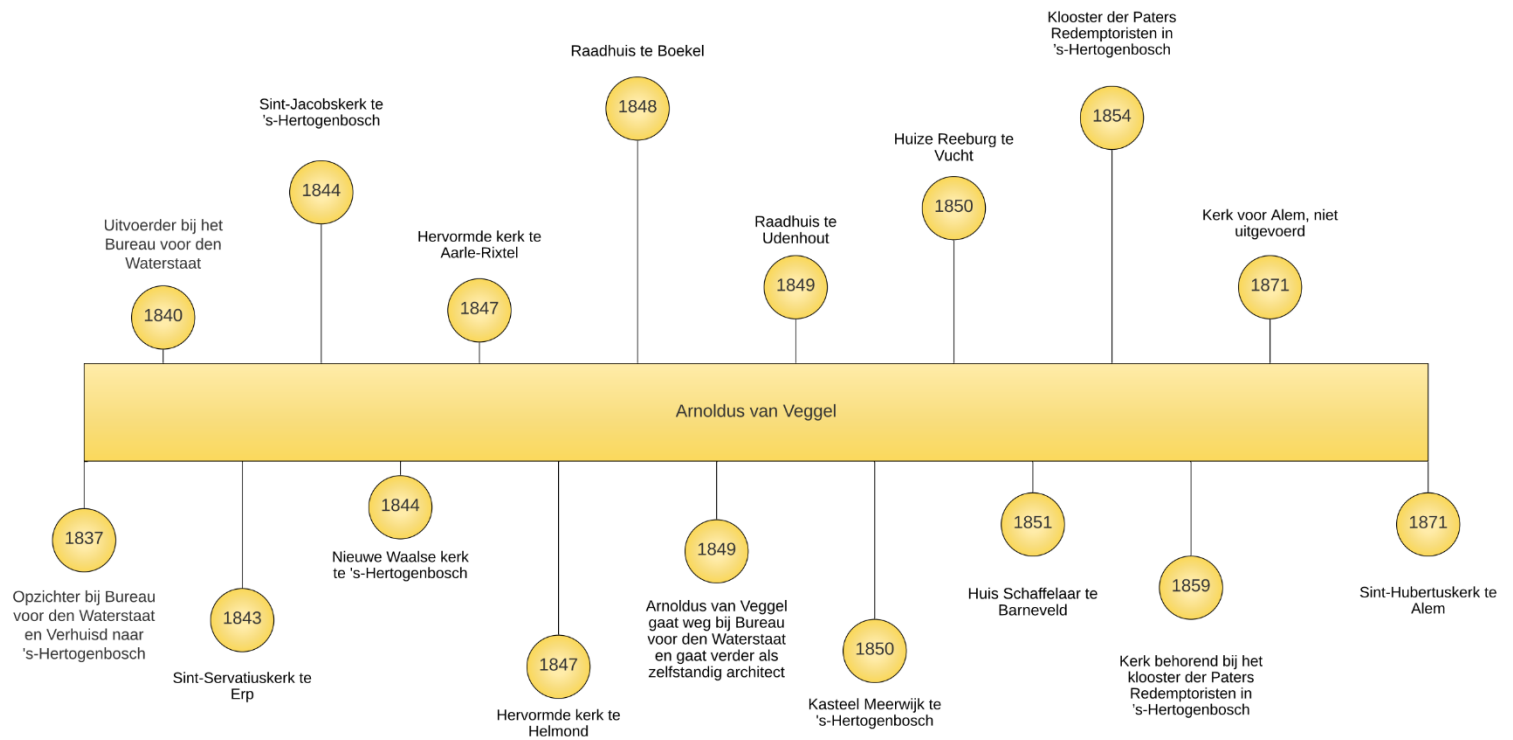

Afbeelding 14. Gevel Sint-Hubertuskerk te Alem.

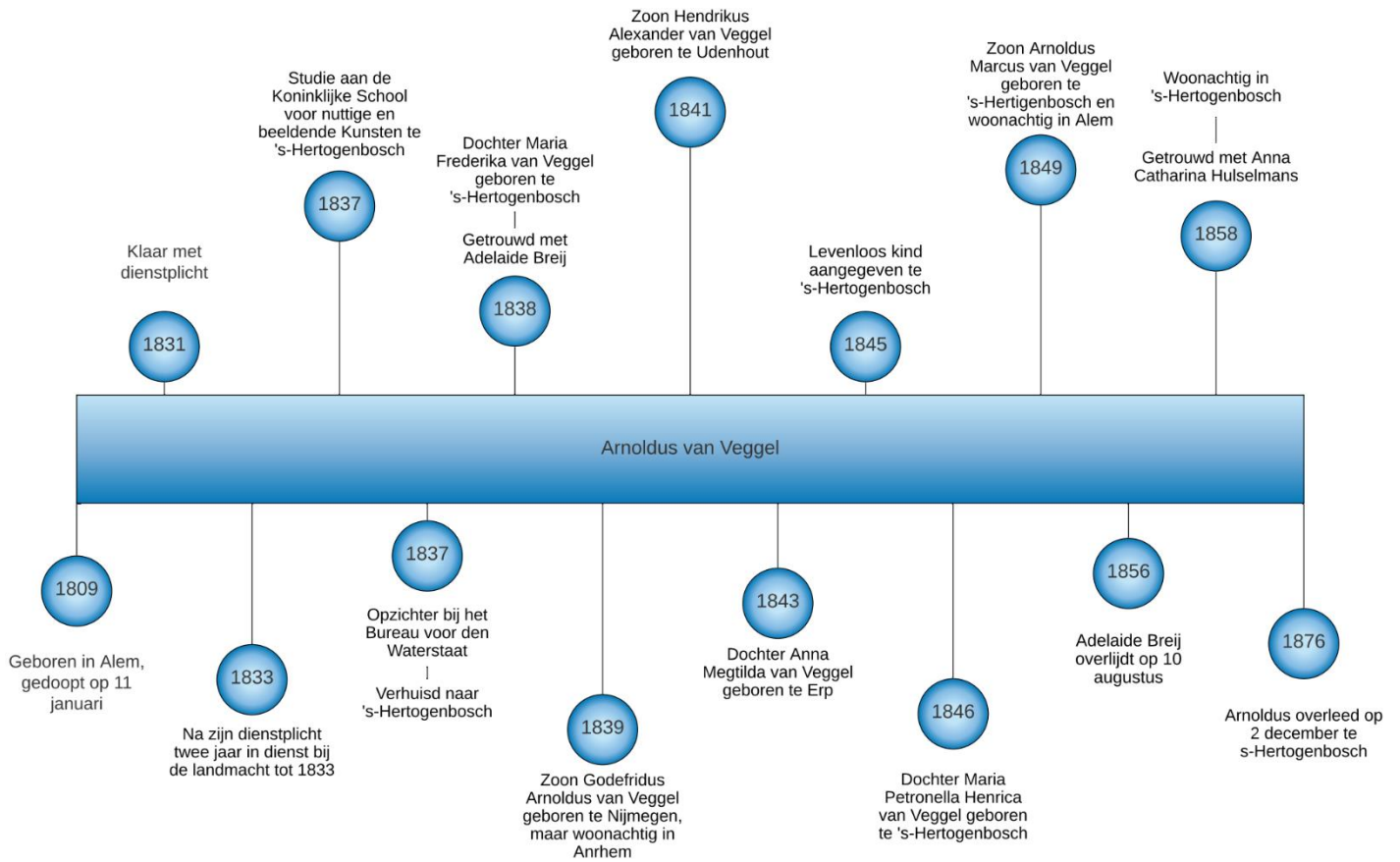

Afbeelding 15. Interieur Sint-Hubertuskerk.

⁵⁵ 'De R.K. Kerk van Alem'. Website bhic.

Afbeelding 16. Tijdlijn carrière Arnoldus van Veggel.

Afbeelding 17. Tijdlijn privé Arnoldus van Veggel.

Onuitgevoerde ontwerpen

Naast de Sint-Hubertuskerk heeft van Veggel nog een ontwerp gemaakt voor een kerk in Alem. Deze kerk is er echter nooit gekomen. Wel zijn er nog twee tekeningen bewaard gebleven waarop het ontwerp te zien is.⁵⁶ De titel boven aan de tekeningen luidt: 'Ontwerp van eene kerk voor de R.C. gemeente te Alem'. De kerk is in een neoclassicistisch ontwerp voor een kruiskerk met een koepel. Op de eerste tekening (afbeelding 18) staat de plattegrond en het aanzicht van de voorgevel, op de tweede tekening (afbeelding 19) staat een zijaanzicht en een doorsnede. Er kan worden aangenomen dat er nog een ontwerp-tekening was met daarop de achterzijde en een lengte doorsnede. Beide tekeningen zijn ondertekent met de tekst: 's-Hertogenbosch 28 december 1871 de architect van Veggel'. Mogelijk was dit het eerste ontwerp in opdracht van de pastoor Godschalx, die vanaf zijn aanstelling op 6 februari 1871 bezig was met het ontwikkelen van plannen voor een nieuwe kerk. Waarom dit ontwerp niet gebouwd is, is niet duidelijk.

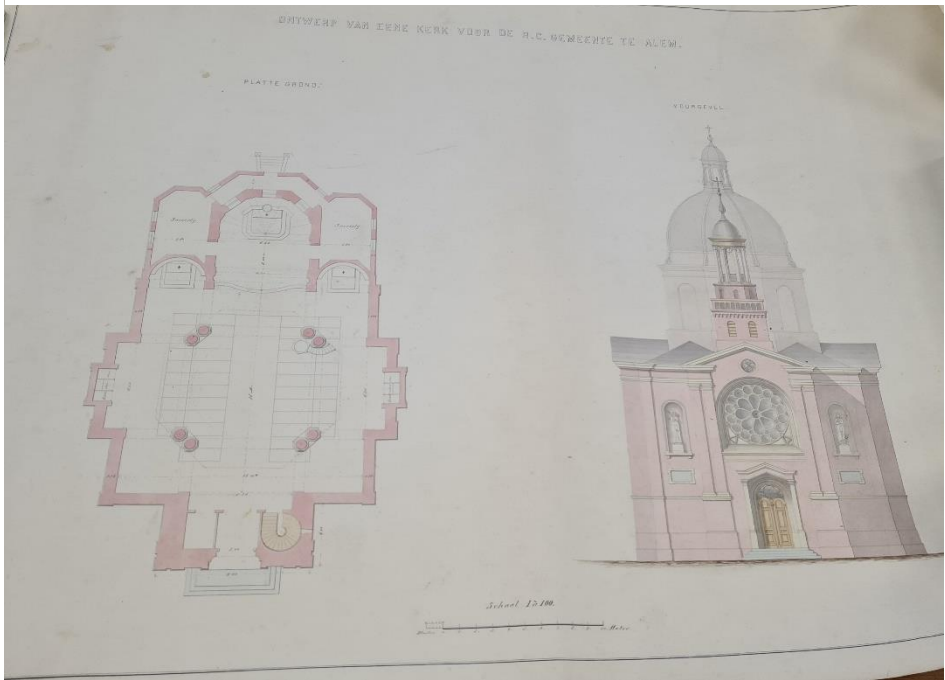
Naast de twee tekeningen is er nog een brief bewaard gebleven (afbeelding 20) die is geschreven door van Veggel en gericht aan de pastoor van Alem, 'Godschalk'.⁵⁷ De brief dateert van 11 juli 1876 en naar aanleiding van de eerste zin is op te maken dat de brief is verstuurd in combinatie met ontwerp-tekeningen. De zin luidt: 'Hierbij de gevraagde teekeningen'. In de brief schrijft van Veggel dat hij hoopt het project tot een goed einde te brengen en in het geval dat het ontwerp te klein is kan het vergroot worden in dezelfde verhouding: 'mogte deze plannen echter te klein zijn, dan kunnen dezelve wel gegroot worden in dezelfde verhouding'. Over welk ontwerp dit precies gaat wordt niet benoemd in de brief. Hieruit valt op te maken dat van Veggel mogelijk nog een derde ontwerp heeft gemaakt voor de kerk van Alem.

⁵⁶ In bezit van de familie van Boxtel in Alem.

⁵⁷ In bezit van de familie van Boxtel in Alem.

Afbeelding 18. Ontwerptekening Arnoldus van Veggel neoclassicistische kerk te Alem
 ongebouwd.

Afbeelding 19. Ontwerptekening Arnoldus van Veggel neoclassicistische kerk te Alem
 ongebouwd.

De Lieve Eerw. Pastoor Godschalx
Pastoor te Alsem.

2° Dinsdag 11 July 1876.

Uwre en gerespecteerde Perkeningen.
Bepaalde Uthom d'ijelue tot in goed
einde magd brengen, magd die
jelman eekide te Alsem Lijn, Las.
Kunnen d'ijelue dit magd worden
in d'ijelue Perkening.

Commissie d'ijelue m'ndt bevestiging.
O. D. D. D. D.
J. V. V. V.
J. V. V.

Afbeelding 20. Brief aan pastoor Godschalx door Arnoldus van Veggel.

Huisarchief Schaffelaar

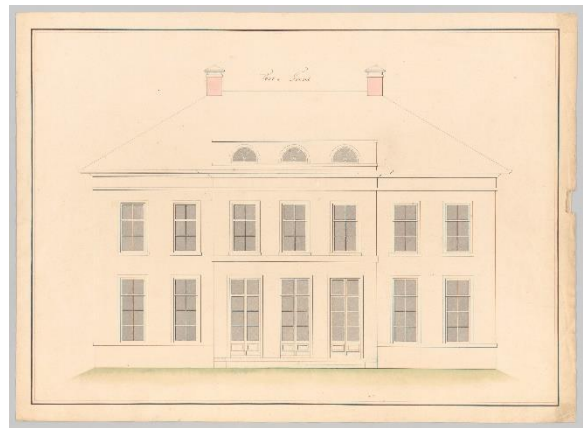
Het archief afkomstig uit Huis Schaffelaar is sinds 1967, na overdragen van het huis en het landgoed, in eigendom van GLK. Het bestaat uit 107 objecten waarvan 98 ontwerptekeningen, 5 manuscripten en prenten. Deze objecten kunnen in vijf groepen worden verdeeld:

- Een niet gesigioneerde reeks neoclassicistische tekeningen,
- Neoclassicistische ontwerpen ondertekend door A. Aytink,
- De tekeningen van de architect Arnoldus van Veggel,
- Tekeningen met een datering of handtekening of beide, vaak met tekst of uitleg
- Een groep ontwerpen zonder datering of handtekening.

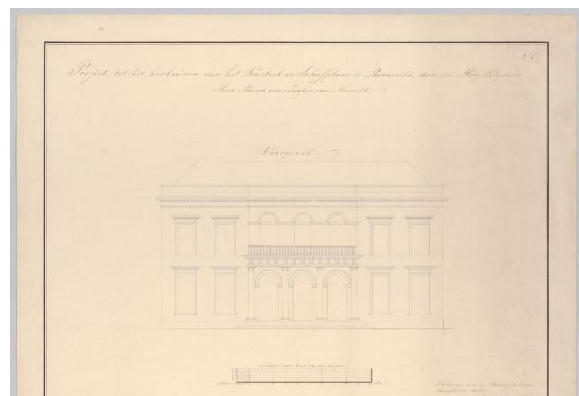
Door het bestuderen van deze tekeningen kan een hoop worden geleerd over de ontwikkeling van het landgoed en het proces voorafgaand aan de nieuwbouw van het huidige Schaffelaar in 1852.

Een aantal van de tekeningen, 26 in totaal, zijn getekend in een neoclassicistisch stijl. Deze tekeningen zijn de onderscheiden in twee grote groepen: een ontwerpreeks van twaalf tekeningen van een onbekende architect (afbeelding 21) en een ontwerpreeks van zes tekeningen en een bestek van de Arnhemse architect Antonij Aytink Van Falkensteink (afbeelding 22).⁵⁸ Deze laatstbenoemde reeks inclusief het bijhorende manuscript geeft veel informatie over de eerste plannen voor de verbouwing van het huis.

Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt had in 1840 opdracht gegeven voor de verbouwing van Huis Schaffelaar. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat het ging om een verbouwing van het bestaande huis uit de 18^e

Afbeelding 21. Ontwerp Neoclassicistische voorgevel huis Schaffelaar.

Afbeelding 22. Ontwerp neoclassicistische voorgevel huis Schaffelaar door A. Aytink.

⁵⁸ In bezit van Geldersch Landschap & Kasteelen.

eeuw en niet om nieuwbouw. Dit blijkt uit meerdere stukken tekst die de A. Aytink heeft geschreven in het 'Bestek en voorwaarden van aanbesteding tot het verbouwen van het kasteel de Schaffelaar'.⁵⁹ Citaten waaruit dit blijkt zijn onder andere: 'De buitendeur en lichtkozijnen zullen alle worden uitgedreken behalven die uit de keuken, en de twee schuifkozijnen van den achtergevel, verder de binnen deurkozijnen insgelijks alle uit te breken. Vervolgens nog af te breken de binnenmuren en schoorsteenen, welke de verdeeling van het nieuwe plan vereischt' en 'De oude deurkozijnen welke uit de binnenmuren worden uitgedreken, in eenen behoorlijke goede staat te herstellen, ter eende dezelve voor deze verdieping te kunnen gebruiken'.⁶⁰ Naast vele onderdelen die zouden worden hergebruikt schrijft hij regelmatig over het afbreken van onderdelen en de uitzonderingen hierop die zouden blijven staan. Hoewel er dus een volledig nieuw plan gemaakt was werd dit gebaseerd op de oude buitengevels van het bestaande pand.

Het uitgebreide bestek van bijna 60 pagina's behandelt het volledige bouwproces, van sloopt tot opbouw, van materiaal tot afwerking, de verplichtingen van de aannemer en zijn arbeiders tot aan de betaling door de opdrachtgever. Toch is het project nooit van start gegaan. A. Aytink ondertekende zijn bestek op 6 juli 1840, maar overleed net een maand later op 13 augustus 1840.⁶¹ Het is aannemelijk dat dit de reden is achter het onuitgevoerde project.

Na het overlijden van de architect is het een lange periode stil geweest rondom bouwplannen op het landgoed. Op vijf brugontwerpen afkomstig uit 1848 na zijn er geen nieuwe ontwerpen bekend tot 1852, het jaar dat Arnoldus van Veggel opdracht kreeg voor het ontwerpen en bouwen van een neogotisch landhuis. Opvallend aan de tekeningen uit deze periode is dat er niet alleen plattegronden zijn van de architect Van Veggel. Naast de reeks tekeningen van zijn hand is er een zestal plattegronden dat opvalt binnen het huisarchief. De plattegronden, tweemaal een kelder, tweemaal een begane grond en tweemaal een eerste verdieping zijn nagenoeg gelijk aan elkaar. Toch is er een verschil, van elke verdieping is er één ondertekend met MdB en gedateerd op september 1852, zoals te lezen in *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*

⁵⁹ Aytink. 'Bestek en voorwaarden van aanbesteding tot het verbouwen van het kasteel de Schaffelaar' huisarchief Schaffelaar inv.nr. 9271.

⁶⁰ Aytink. 'Bestek en voorwaarden van aanbesteding tot het verbouwen van het kasteel de Schaffelaar' huisarchief Schaffelaar inv.nr. 9271.

⁶¹ 'A. Aytik van Falkenstein'. Website open archieven.

door Van der Wijck.⁶² De handschriften op de niet-ondertekende plattegronden komen met elkaar overeen, net als de handschriften op de ondertekende plattegronden. Maar deze twee handschriften onderling zijn wel verschillend. Er zou verondersteld kunnen worden dat de niet ondertekende reeks van de architect Van Veggel zou kunnen zijn, echter komt dit handschrift niet overeen met zijn tekeningen en wijst op een andere tekenaar.

Een ander opvallend feit aan deze plattegronden is dat ze op de kelder na een gelijke indeling hebben als de plattegronden door Van Veggel. De enige verschillen zijn de ligging van de hoofdtrap, de hoeveelheid ramen in de zijgevels en de neogotische torens en erkers aan de voorgevel die nog niet zichtbaar zijn. Dat het op deze plattegronden wel degelijk om Huis Schaffelaar gaat wordt duidelijk in de titel van de ondertekende plattegrond: '1e etage of – Begane grond van een buitenhuis te S. aangenomen de plaats bepaald zijnde' (afbeelding 23). Hieruit kan worden vernomen dat de precieze locatie van de nieuwbouw nog niet bepaald was en het mogelijk een vroeg schetsontwerp was. Vaak hadden architecten personeel of leerlingen in dienst om te helpen bij het tekenwerk wat allemaal met de hand gemaakt werd. Gezien Huis Schaffelaar Van Veggel zijn derde opdracht was binnen twee jaar is het erg waarschijnlijk dat dit ook bij hem het geval was. Dit zou dan ook de verschillende handschriften, maar ook de grote overeenkomsten op de tekeningen verklaren. Deze plattegronden zijn door iemand anders getekend, maar wel onder naam en in opdracht van Arnoldus van Veggel.

In totaal zijn er zestien tekeningen bewaard gebleven die aan Van Veggel kunnen worden toegeschreven door middel van zijn handtekening en een analyse van handschrift en tekenstijl.⁶³ Zijn tekeningen bestaan uit plattegronden, opstanden, doorsneden, schetsen voor interieur onderdelen en detailontwerpen voor gevelafwerkingen en vallen op door het enorme formaat dat wel kan oplopen tot een breedte van, bijna een meter, 95 centimeter, dit is uniek. Eén van die tekeningen is ondertekend en gedateerd door Van Veggel (afbeelding 25).⁶⁴ Een ander opvallende tekening binnen het huisarchief is een tekening met een ontwerp nagenoeg identiek aan Huis Schaffelaar. Op deze tekening, waarvan gedacht wordt dat deze uit Engeland komt, staat heel klein rechts in de hoek het jaartal 1841 (afbeelding 26). Naast de

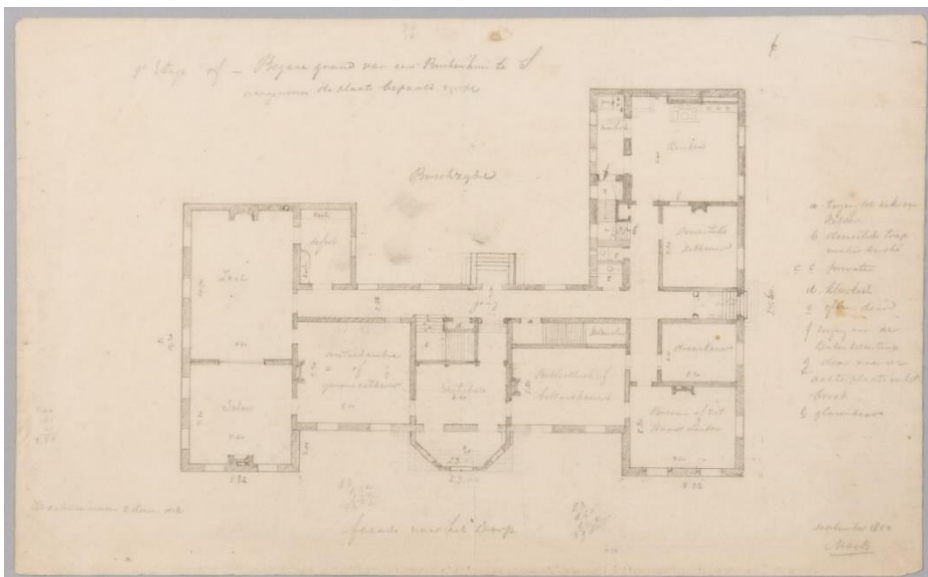
⁶² Wijck, van der. *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*. 407.

⁶³ De stage opdracht voor GLK bestond uit het analyseren en omschrijven van de tekeningen in het huisarchief Schaffelaar. Tijdens deze analyse zijn de bevindingen gedaan en zeventien tekeningen toegeschreven aan Van Veggel.

⁶⁴ Archief Schaffelaar. Inv.nr. 9330.

datering is een naam geschreven, echter is die niet goed leesbaar. De tekening is H.W.M. van der Wyck ook opgevallen, en benoemd deze ook in *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*.⁶⁵ Een mogelijke verklaring voor de tekening zou zijn dat Van Veggel deze in zijn bezit had en heeft gebruikt ter inspiratie bij het ontwerpen van huis Schaffelaar. De tekeningen door Van Veggel vertonen enorme gelijkenissen, maar hebben toch subtiele afwijkingen zoals andere arkeltorentjes op de daken en een ander toren ontwerp. Mogelijk wilde Van Zuylen van Nievelt, of misschien Van Veggel zelf, dichter bij de voorbeeld gevel blijven. Dit zou ook verklaren waarom op de tekening (afbeelding 25) een toren over het ontwerp is geplakt die precies gelijk is aan de toren op de tekening uit 1841. De uiteindelijk gebouwde gevel is, op een klein verschil in het portaal en enkele kleine geveldetails na, identiek aan de gevel op de tekening uit Engeland.

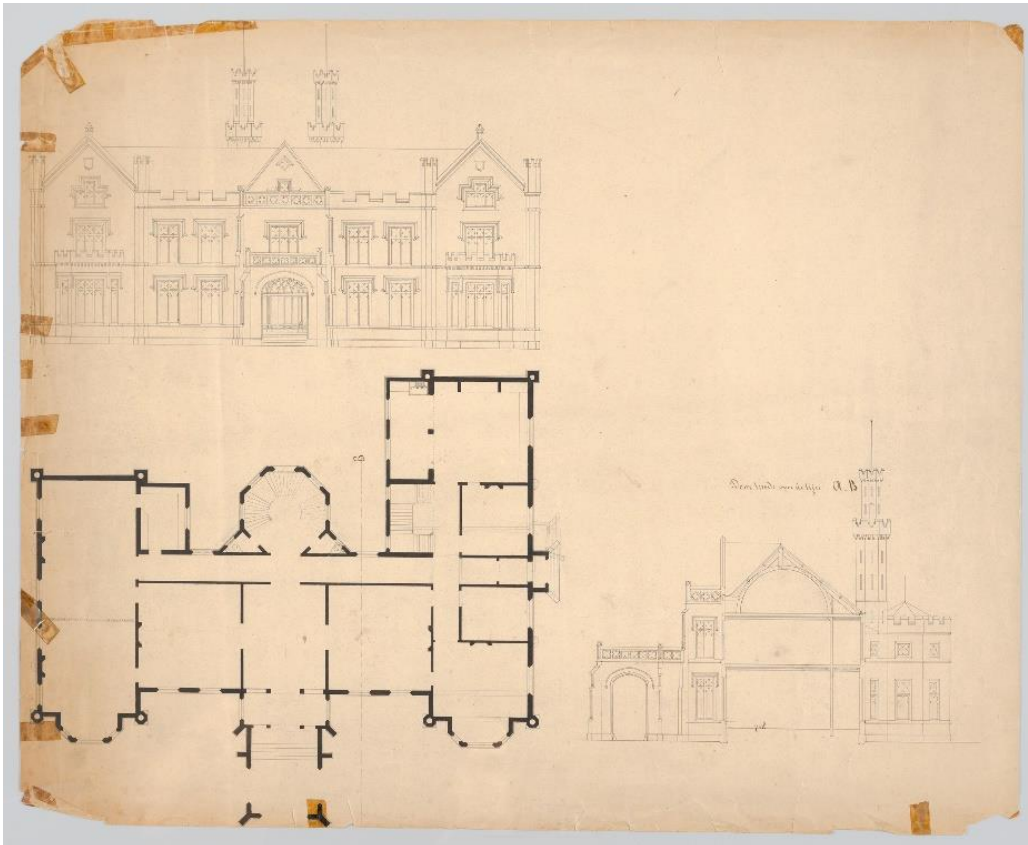
Een andere mogelijke verklaring voor de gelijkenissen tussen de ontwerpen is dat Van Zuylen van Nievelt al in bezit was van het gevelontwerp uit 1841 en dit aan Van Veggel heeft gegeven. Echter is deze theorie weer losgelaten in dit onderzoek vanwege de grote overeenkomsten in de drie landhuizen die Van Veggel heeft ontworpen in zijn carrière tussen 1850 en 1852.⁶⁶ Alle drie tonen gelijkenissen door de typerende schuinstaande torens op de voorgevel (afbeelding 11, 12 en 13) die ook op de tekening uit 1841 staan. Dit geeft het vermoeden dat Van Veggel zelf de tekening al in zijn bezit had en bij zijn laatste woning nagenoeg heeft overgenomen.

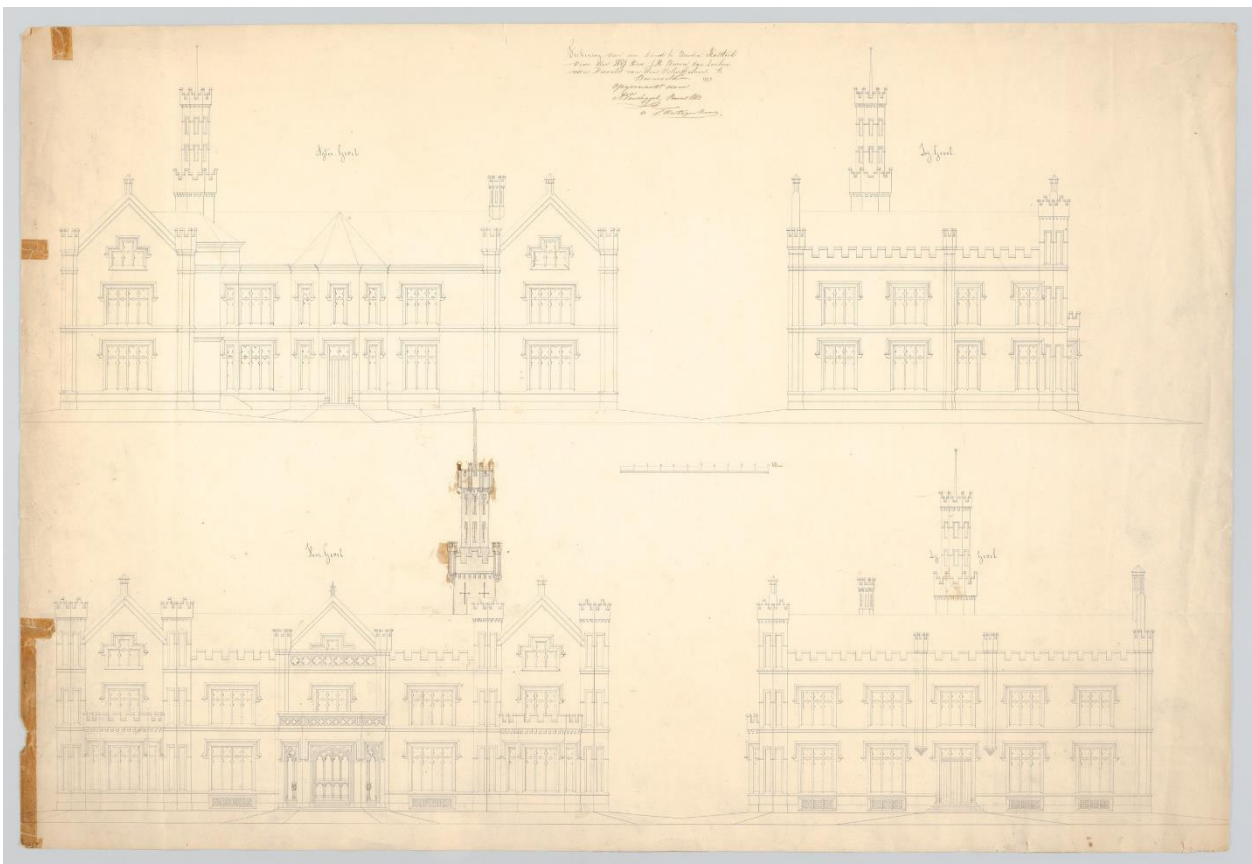
Afbeelding 23. Plattegrond huis Schaffelaar september 1852. Huisarchief Schaffelaar. Inv.nr. 9253

⁶⁵ Wijck, van der. *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*. 1974.

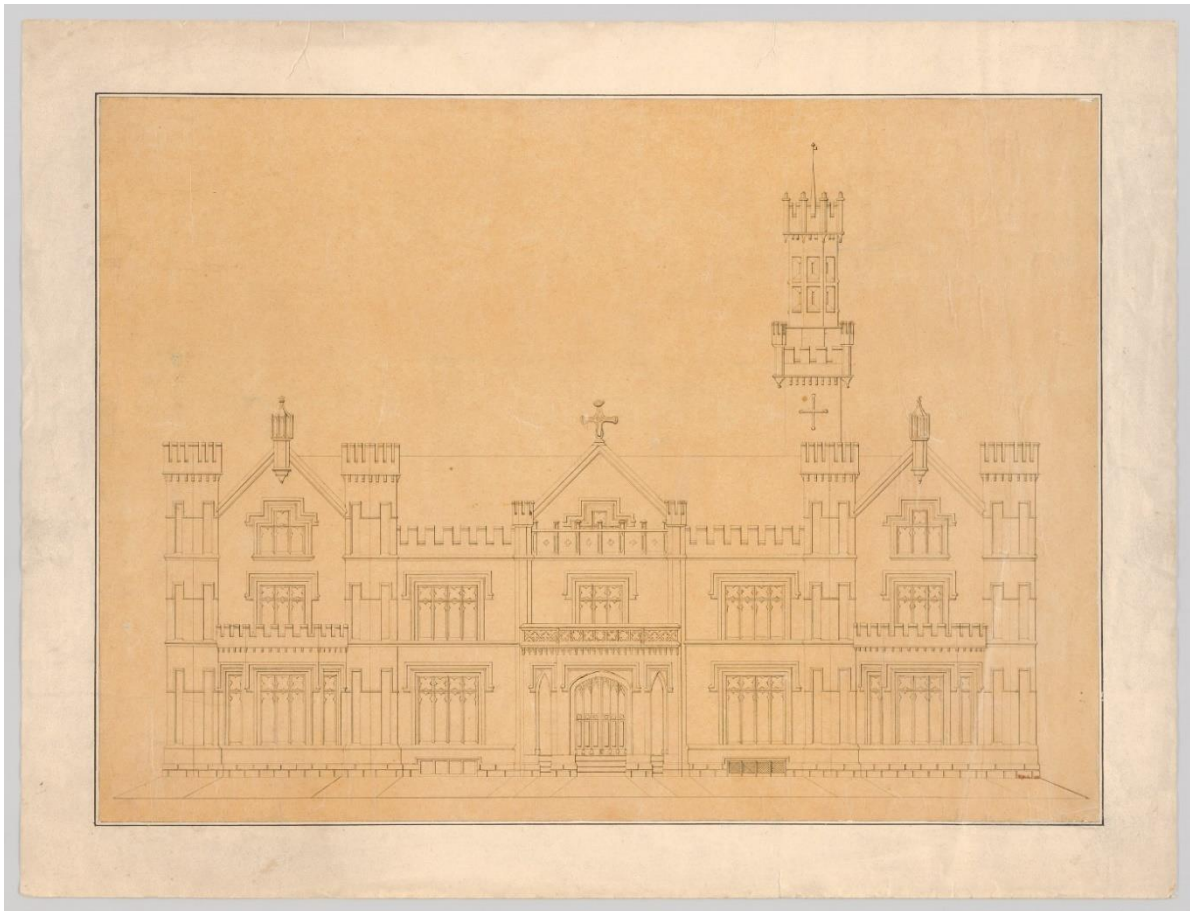
⁶⁶ Kasteel Meerwijk en huis Reeburg in Vugt (zie hoofdstuk Arnoldus van Veggel en de bijlage II.).

Afbeelding 24. Plattegrond, gevel en doorsneden huis Schaffelaar door Arnoldus van Veggel. Huisarchief Schaffelaar. Inv.nr. 9332.

Afbeelding 25. Gevels huis Schaffelaar door Arnoldus van Veggel. Handtekening en datering staat bovenin geschreven. Bij de gevel linksonder is een toren erop geplakt. Huisarchief Schaffelaar. Inv.nr. 9330.

Afbeelding 26. Gevel neogotisch/neotudor landhuis. 1841. Huisarchief Schaffelaar. Inv.nr. 9332.

Stijlverandering

Een van de vragen die de verschillende reeksen plattegronden oproepen, is waarom J.H. van Zuylen van Nievelt na een periode van ruim tien jaar overging van een neoclassicistisch naar een neogotische stijl voor zijn nieuwe landhuis. Een van de mogelijke redenen hiervoor zou kunnen zijn dat het neoclassicistische ontwerp een renovatie betrof, die rekening hield met de bestaande neoclassicistische woning. Al lijkt dit onwaarschijnlijk.

Een andere mogelijkheid, die ook door Van der Wijck in zijn artikel "De Schaffelaar" wordt aangedragen is zijn aanstaande huwelijk met Jeanne Cornélie Tuyl van Serooskerken in 1852.⁶⁷ Maar de betekenis van de gotiek en de link met Engeland, via de tekeningen uit 1841 met een gevel bijna identiek aan die van Huis Schaffelaar, mogen niet vergeten worden.

In Engeland was de gotische/ tudor en 'Elizabethan manor' stijl populair in de 19e eeuw. Mark Girouard schrijft in zijn publicatie *Life in the English country house* dat de

⁶⁷ Van der Wijck. 'De Schaffelaar'. 95.

gotische stijl het voordeel had dat het door teksten van onder andere A. W.N. Pugin (1812-1852) en John Ruskin (1819-1900) geassocieerd werd met christelijkheid en waarheidsgetrouwheid. Een gotisch huis stond hiermee voor principes en goede moed.⁶⁸ Ondanks deze principes en christelijkheid moest de positie van macht en autoriteit van de bouwheer wel getoond worden op de woning. Dit gebeurde door er één, maximaal twee torens op te bouwen. Op deze manier de macht en autoriteitspositie tonen werd gezien als waardig en prestigieus, maar niet agressief.⁶⁹

Met deze informatie inclusief de tekening uit Engeland die nagenoeg identiek is aan Huis Schaffelaar zou het goed mogelijk zijn dat deze gedachtegang heeft meegespeeld bij het kiezen van de neogotische stijl en het experimenteren van Arnoldus van Veggel met één of twee torens (afbeelding 24 en 25).

⁶⁸ Girouard. *Life in the English country house*. 273

⁶⁹ Girouard. *Life in the English country house*. 274.

De ideale plattegrond

In de tweede helft van de 19e eeuw werd distributieleer, de filosofie achter de indeling van een woning, een belangrijk thema. Het werd steeds vaker hét onderwerp in architectuurboeken en -tijdschriften.⁷⁰ Een van de eerste artikelen op dit gebied in Nederland is een uit het Duits vertaald artikel "Over de inrigting en het karakter van landhuizen" van K. Etzel in het blad *Bouwkundige bijdrage* uit 1842.⁷¹ In dit artikel omschreef hij waaraan een huis op het platteland of in de natuur moest voldoen.⁷² Het meest belangrijke of zelfs een vereiste was een 'gemakkelijke en doelmatige inrigting, zoo wel als hechtheid, wezenlijke vereischten van een gebouw moeten zijn'.⁷³ Hiermee doelde hij op de plattegrond van de woning. Opvallend is dat hij hierbij de neoclassicistische stijl, populair in die tijd, voor dit type woning niet de oplossing vond: 'men maakte hier en daar boven eene deur nog een kroonlijstje, en ging op deze wijze voort, tot dat het landelijke karakter met wortel en tak was uitgeroeid. Zulke verkeerde denkbeelden van bouwkunst en architectonische schoonheid, vertoonen zich nog ten huidigen dage; ja, hoezeer het bijna ongelooflijk is, zij dwalen nog in de hoofden rond van mannen, die door hunnen werkring en stand, op den goeden smaak van gansche landen en geheele geslachten van jonge kunstenaars, eenen beslissenden invloed uitoefenen'.⁷⁴ De indeling van het huis moest het comfort van het wonen verbeteren ook al betekende dit een asymmetrische plattegrond. De reden van de 'verkeerde denkbeelden' kwamen volgens hem voort uit de academische opleiding.⁷⁵

Toch vond Etzel de indruk die het gebouw maakte ook belangrijk. Het gemak, de hechtheid (constructie) en de schoonheid moesten alle drie in samenhang worden gezien, wat volgens hem nog niemand had bedacht of uitgevoerd. In het artikel komen drie belangrijke punten voor het ontwerpen van woningen naar voren die De Haan bespreekt:

- Symmetrie mag nooit de situering van het huis of de plattegrond bepalen,
- De inrichting moet doelmatig zijn met een plattegrond die praktisch en comfortabel is waarbij symmetrie geen doel is, asymmetrische plaatsing was schilderachtig

⁷⁰ Krabbe. *Huizen van fortuin*. 146.

⁷¹ Etzel. "Over de inrigting en het karakter van landhuizen". 1-10.

⁷² Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 84.

⁷³ Etzel. "Over de inrigting en het karakter van landhuizen". 1.

⁷⁴ Etzel. "Over de inrigting en het karakter van landhuizen". 3.

⁷⁵ Idem.

- En als laatste, de samenstelling van het gebouw moest doelmatig en spaarzaam met materialen uit de omgeving.⁷⁶

Om deze ideeën kracht te geven was er een ontwerp voor een landhuis bijgevoegd met plattegronden, doorsneden en gevels.

'Inrigting van woonhuizen'

Een tweede, iets later, voorbeeld van de ideale inrichting is een artikel van L. Reynaud in *Traité if Architecture* uit 1863 vertaald naar het Nederlands "Inrigting van woonhuizen" in de *Bouwkundige bijdrage* uit 1865.⁷⁷ In dit artikel wordt er niet zozeer ingegaan op de samenstelling van schoonheid, gemak en hechtheid, maar op de inrichting van de plattegrond en de ligging of oriëntatie van de vertrekken. Het artikel begint breed bij de algehele opstelling van een woonhuis die afhankelijk is van de hoeveelheid woonlagen en gaat vervolgens door naar alle individuele ruimtes waarbij doorgangen, aankleding, meubels en zelfs de wijze van verwarming besproken wordt.

Een woning die uit meer dan één woonlaag bestaat dient de begane grond 'de verdieping gelijksstraats' in te delen met receptieruimtes. Slaapruimtes en alles wat hierbij hoort bevindt zich op de eerste verdieping terwijl keukens juist in een 'sousbassement' of buiten het huis bij de stallen en koetshuizen gevonden worden.⁷⁸ Deze hoofdindeling 'vereischt een goed te onderscheiden toegang en een gemakkelijken uitgang'.⁷⁹ De vestibule moet een ruimte zijn waar bezoek verplicht doorheen moet voor ze bij andere zalen kunnen komen, maar de salons, eetzaal en slaapkamers moeten afzonderlijk te bereiken zijn.

'Zoo is het bij voorbeeld ongeoorloofd, dat men de eetzaal moet doorgaan om in de gezelschapszaal te geraken of in eene receptiekamer te komen, evenmin als de eene slaapkamer tot doorgang naar eene andere slaapkamer mag dienen'.⁸⁰

Elke ruimte van aanzien moet een kleinere dienstruimte hebben voor het geval de bewoners zich willen onttrekken aan het bezoek. Bij de eetzaal is dit een dessert- of spijskamer, bij een

⁷⁶ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 88.

⁷⁷ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 141-154.

⁷⁸ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 144.

⁷⁹ Idem.

⁸⁰ Idem.

schrijfkamer een lokaal voor het opbergen van papieren en bij slaapkamers horen kleedkamers en gemakken. Bij een keuken moet er een spoel- en vatenhok en een provisiekamer aanwezig zijn. Hiernaast schrijft L. Reynaud dat het 'dienstig' kan zijn om de eetzaal en de 'fraaiste' slaapkamers nabij een salon te plaatsen en ze op een makkelijke manier met elkaar te verbinden. Dit is zodat de toegang bij grote gezelschappen opengesteld kan worden.⁸¹ Voor deze ruimtes moet het aangenaamste uitzicht en de meest gunstige ligging gebruikt worden; dit was volgens Reynaud een ligging op het zuiden en het oosten.⁸² Daarnaast moet een westelijke ligging voor eetzaal juist vermeden worden 'omdat in den zomer de namiddag-zonnestralen zeer hinderlijk kunnen worden bij het etensuur; eene plaatsing tegenover het noorden of het oosten verdient de voorkeur'.⁸³ Hij vervolgt zijn artikel met het gegeven dat iedere woning minimaal twee trappen 'vereischt': één hoofdtrap die makkelijke te beklimmen is en één of meerdere trappen van kleinere omvang voor dienstboden, die toegang geven tot de dienstruimtes 'Dit is een hoofdvereischte, wanneer men verlangt dat de hoofdtrap zindelijk blijve'. Wat de vorm betreft zou een rechte trap of steektrap met bordes de voorkeur krijgen ten opzichte van een ronde of gebogen trap.⁸⁴ Nadat de versiering voor trappen uitvoerig besproken is in het artikel, gaat Reynaud verder in op de afzonderlijke ruimtes.

De correcte plaatsing voor de vestibule is in het midden van het gebouw en deze behoort een rechthoekige vorm te hebben. Daarnaast zou het 'behoorlijk helder' verlicht moeten worden, een brede toegang tot de hoofdtrap hebben en meerdere uitgangen moeten bezitten. Ook schrijft Reynaud dat als het om een vestibule van een grote woning gaat, deze ruime afmetingen vereist zodat bij bezoek de circulatie niet belemmerd wordt.⁸⁵ De eetzaal hoort volgens hem een van de grootste vertrekken van de woning te zijn, iets wat 'moderne woningen' te wensen over laat.⁸⁶

'Nergens toch zijn lucht en ruimte meer behoefte, want het is een ware straf een diner bij te wonen, waar men tegen elkander gedrukt zit, de lucht der spijzen u naar het hoofd stijgt, de warmte u benaauwt en de bedienden, bij gemis aan de noodige ruimte, telkens met uwen stoel in aanraking

⁸¹ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 145.

⁸² Idem.

⁸³ Idem.

⁸⁴ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 146.

⁸⁵ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 146-147.

⁸⁶ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 147.

komen. De smakelijkste geregten en de edelste wijnen zijn geene vergoeding voor al deze kwellingen, en hoe uitgelezen het gezelschap moge zijn, de geestigheid schuilt weg, de vrolijkheid verdwijnt, en het gesprek, de ziel van het feest, wordt treurig en kwijnend'.⁸⁷

De meest geschikte vorm voor deze ruimte is langwerpig, dan wel rechthoekig of ovaal. De vorm van de ruimte dient in overeenstemming te zijn met de vorm van de tafel.⁸⁸

Naast de eetzaal als meeste grote ruimte moet de salon volgens Reynaud het meest rijke vertrek zijn, waarbij de grotere woningen er meerdere hebben en de kleinere 'maar' één. De vorm van de salon kan verschillen. De meeste salons zijn rechthoekig, maar ze zijn er ook ovaal- of cirkelvormig of met veelhoekige vormen. Op het moment dat er meerdere salons met elkaar verbonden zijn 'is het doeltreffend hunne gedaante te doen afwisselen, of ten minste in de strekking der rechthoekigen verscheidenheid aan te brengen'.⁸⁹ Ook de plaatsing van de schoorsteen in een salon is een belangrijk element op daglicht, uitzicht, lees- of handwerk. Daarnaast mag deze nooit nabij de hoofd-entree geplaatst worden.⁹⁰

Een kabinet waar gewerkt wordt en als spreekvertrek dient moet bereikt kunnen worden zonder dat men eerst zalen of de eetkamer door moet. Hierbij is een ligging op het oosten ideaal en schrijft hij dat uitzicht op de tuinen bijzonder geschikt is.⁹¹ Vervolgens komen de slaapvertrekken aan bod in "Inrigting van woonhuizen". Hierbij worden de plaatsing van het ledikant, de schoorsteen en het wel of niet gebruiken van gordijnen besproken. De ideale ligging voor de slaapkamer is, zoals eerder vermeld, op het zuiden of het oosten.⁹²

De keukens moeten op zo'n manier geplaatst worden dat 'noch het gerucht, noch de geur' in de woning kan worden opgemerkt. Wel moet het nodige gemak van de bediening hiermee in acht worden genomen. In 'hotels' worden ze meestal in het soubasement of in een bijgebouw gesitueerd. In woningen kunnen ze het beste aan de achterzijde worden geplaatst, het liefst aan de vleugel langs de binnenplaats.⁹³ Hiernaast dient de keuken volgens Reynaud een afzonderlijke dienstrap te hebben, zoals hij eerder in het artikel al vermeldde.

⁸⁷ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 147-148.

⁸⁸ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 149.

⁸⁹ Idem.

⁹⁰ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 150.

⁹¹ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 151.

⁹² Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 151-152.

⁹³ Reynaud. "Inrigting van woonhuizen". 152.

Architectonische vormleer

Een jaar voor het artikel van L. Reynaud zou uitkomen in het blad *Bouwkundige Bijdrage* werd de Duitse architect Eugen Heinrich Gugel (1832 – 1905) in 1864 bij Koninklijk Besluit benoemd tot de eerste hoogleraar Bouwkunde aan de Polytechnische school in Delft. Naast vele artikelen in verschillende tijdschriften schreef hij onder andere twee werken die nog decennialang in het bouwkundeonderwijs gebruikt zijn: *Geschiedenis van de Bouwstijlen* (1869) en *Architectonische Vormleer* (1880-1888).⁹⁴ Deze laatste publicatie is een plaatwerk bestaand uit vier delen: *De vormen der buiten ordonnantien*, *De vormen der binnen ordonnantien*, *Beginselen van het projecteren* en *Hout- en vakwerkbouw*. Het derde deel *Beginselen van het projecteren* gaat volledig over de indeling van de plattegrond.

De eerste plaat in dit derde deel toont alle onderdelen van een begane grond met onderdelen zoals een vestibule, een antichambre, een keuken en een eetkamer met al hun mogelijke vormen. Ook hier zijn de rechthoekige, ronde, ovale of veelhoekige vormen te zien waar L. Reynaud elders in zijn artikel al over sprak. De tweede plaat focust op de hoofdtrap, waarbij Gugel in totaal 32 verschillende opties toont, waaronder een rechte trap, een steektrap, een trap met bordes, een trap zonder bordes en zelfs een ronde trap, die volgens Reynaud juist de minst goede keuze is. Bij deze trappen wordt ook de aansluiting of toegang getoond. De derde plaat gaat in de beginselen van de plattegrond 'onderdeelen en beginselen'. Hierop staan enkele buitentrappen die naar de hoofdentree leiden en delen van een plattegrond met dienstruimtes en woonruimtes duidelijk gescheiden getekend. Daarop volgen platen met verschillende doorsneden, onderdelen als privaat ruimtes, details en plannen voor wachters woningen. Op de achtste plaat gaat Gugel in op de plattegrond voor een villa, waarbij hij zeven voorbeelden laat zien (afbeelding 27).

De plattegrond, aangegeven met nummer vier op afbeelding 27, toont een brede opzet. Men zou binnenkomen in de vestibule met aan de achterzijde de hoofdtrap. Aan de rechterzijde van de vestibule is de salon met boudoir getekend. Deze salon geeft toegang tot de kleine salon en de biljartzaal. Aan de andere zijde van de vestibule (links op de tekening) is een eetzaal met aanrechtkamer te zien. Vanuit deze ruimte is er toegang tot een diensttrap, toilet, keuken, bijkeuken en provisiekamer. Als deze indeling vergeleken wordt met de omschrijving van L. Reynaud, is de plaatsing van de vestibule met ruime toegang tot de

⁹⁴ Het Nieuwe Instituut. Gugel, E.H. (Eugen Heinrich)/ Archivalia. 7.

hoofdtrap, correct. Hoewel er naast de eetzaal geen dessertkamer aanwezig is, is deze wel nabij een salon geplaatst en bezit de keuken over een provisiekamer. Het grote verschil is dat de eetkamer niet de grootste ruimte van de plattegrond is. Iets wat volgens Reynaud een vereiste was.

De plattegrond daaronder, nummer zes, is dieper van opzet. Bij binnenkomst in de vestibule is er via de rechterzijde toegang tot de kleine salon en de grote salon. Vanuit deze ruimtes kunnen de veranda en het terras worden bereikt. Aan de linkerzijde geeft de vestibule op deze plattegrond toegang tot de bibliotheek met kabinet en de eetzaal met dessertkamer. Helemaal achter in de vestibule geeft de ruimte onder de hoofdtrap toegang tot de diensttrap, keuken, provisiekamer en bijkeuken. Ook op deze plattegrond is de eetzaal niet de grootste ruimte. Hieruit kan worden opgemaakt dat de omvang van de eetkamer met name voor L. Reynaud een belangrijke maar persoonlijke wens was. Wel heeft de eetkamer een dessertkamer en is deze gelegen nabij een salon.

De continuïteit en veranderingen

Jannes A. de Haan heeft in zijn publicatie *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916* de continuïteit en veranderingen van plattegronden vastgelegd.⁹⁵ Een van de eerste elementen die hij benoemd zijn de basisvormen. Deze bestaan uit de symmetrische geordende plattegrond, de gevarieerde, niet-symmetrische geordende plattegrond en als derde de hybride plattegrond waarin zowel symmetrie als asymmetrie wordt toegepast.⁹⁶ Hoewel de neoclassicistische stijl met vooral witte en vierkante gebouwen à la Zocher, zoals De Haan het omschrijft, in Nederland tot zeker 1860 bepalend bleef, is er in Engeland in die tijd een verdeling in populariteit tussen de gotische en classicistische stijl te zien.⁹⁷

De vorm van de plattegrond, de indeling van de vertrekken en de onderlinge samenhang veranderd in de loop der tijd. De Haan schrijft hierover 'de plattegrond is dus conservatief, maar niet statisch'.⁹⁸ Met name in de 19^e eeuw komt dit naar voren als de traditionele plattegrond veranderd door de invloed van de Engelse neogotiek. Vóór deze verandering domineerde symmetrie zowel de plattegrond als de gevel, maar vanaf 1860-1870 veranderde dit in Nederland langzaam, waarbij behoefte en functie belangrijker worden. De vestibule wordt de kern van het ontwerp en daaromheen, en niet daarlangs, worden de overige woon- en dienstvertrekken gesitueerd.⁹⁹ Vanuit de behoefte van de opdrachtgevers worden ook de afmetingen van de ruimtes bepaald waardoor een asymmetrische plattegrond ontstaat. Als er gekeken wordt naar de plattegrond van E. Gugel, die hierboven besproken is, is deze insteek al deels terug te zien in plattegrond zes. De vestibule heeft rondom, behalve aan de voorzijde, vertrekken liggen. Hoewel de zijdes aan de voorkant symmetrisch zijn, waarschijnlijk zodat de gevel symmetrisch is, verandert dit ter hoogte van de hoofdtrap. Maar hoe zit dit bij de plattegrond van Huis Schaffelaar?

⁹⁵ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*.

⁹⁶ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 19.

⁹⁷ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 18.

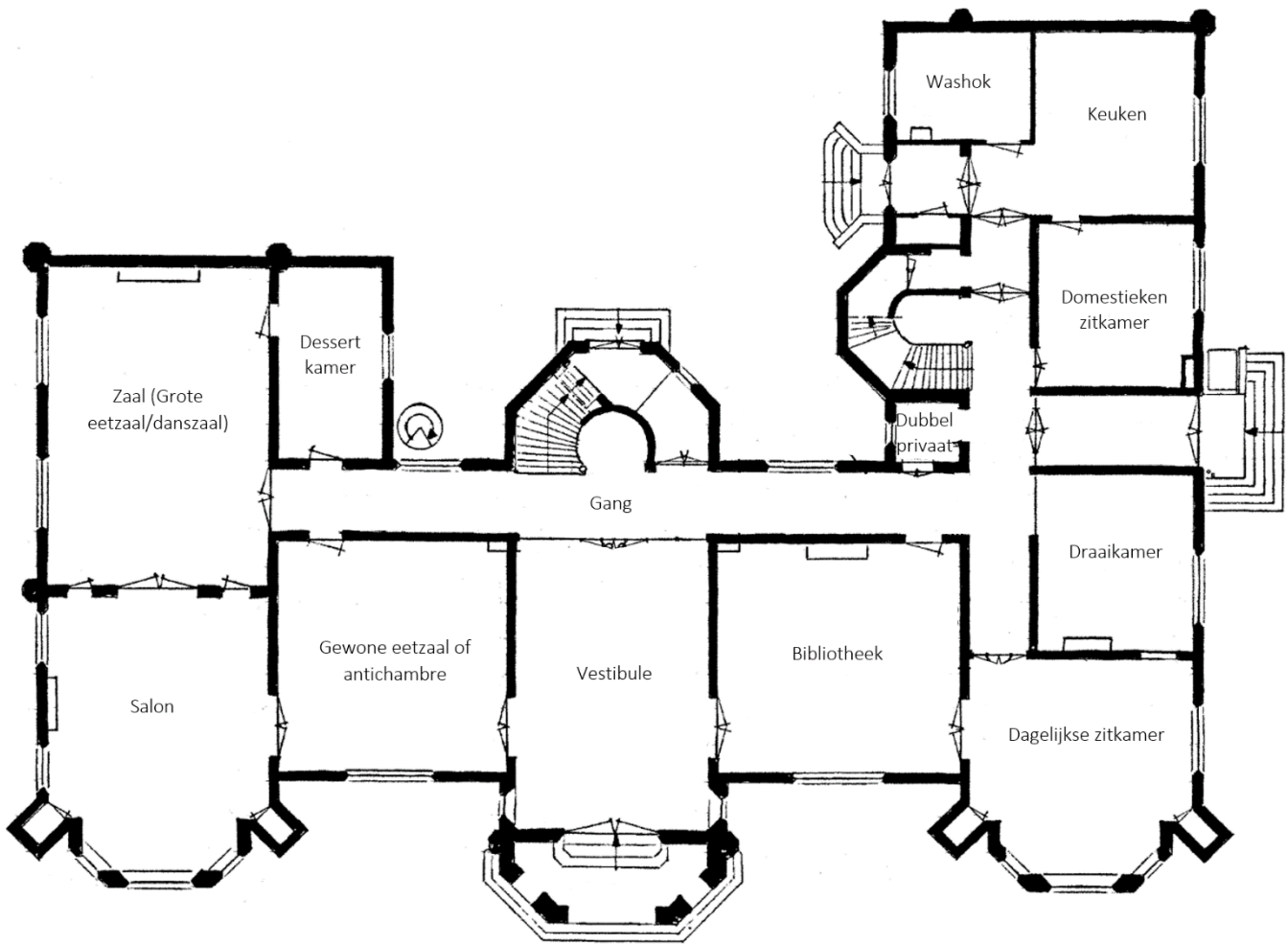
⁹⁸ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 53.

⁹⁹ Idem.

De plattegrond van Huis Schaffelaar

Als er gekeken wordt naar de ontwerptekening met de plattegrond van Huis Schaffelaar uit 1852 kan deze worden opgedeeld in drie rechthoeken: links, midden en rechts. Op de begane grond bestaat de vleugel links uit twee ruimtes, de middenvleugel uit drie hoofdruimtes en een gang. De rechtervleugel heeft vijf ruimtes, een gang een diensttrap en een dienstentree. Hoewel de gevel en de voorzijde van de plattegrond symmetrisch is, geldt dit niet voor de hele plattegrond. Aan de achterzijde van de plattegrond bevindt zich links een uitbouw, net als aan de rechterzijde. Ook is de rechtervleugel langer dan de vleugel aan de linkerzijde (afbeelding 24). De verandering qua symmetrie, die vanaf 1860-1870 opkomt in Nederland, is in de plattegrond van Huis Schaffelaar al deels te zien. Er is echter nog geen sprake van volledige asymmetrie. De plattegrond is niet volledig symmetrisch, maar dit is aan de voorgevel niet zichtbaar.

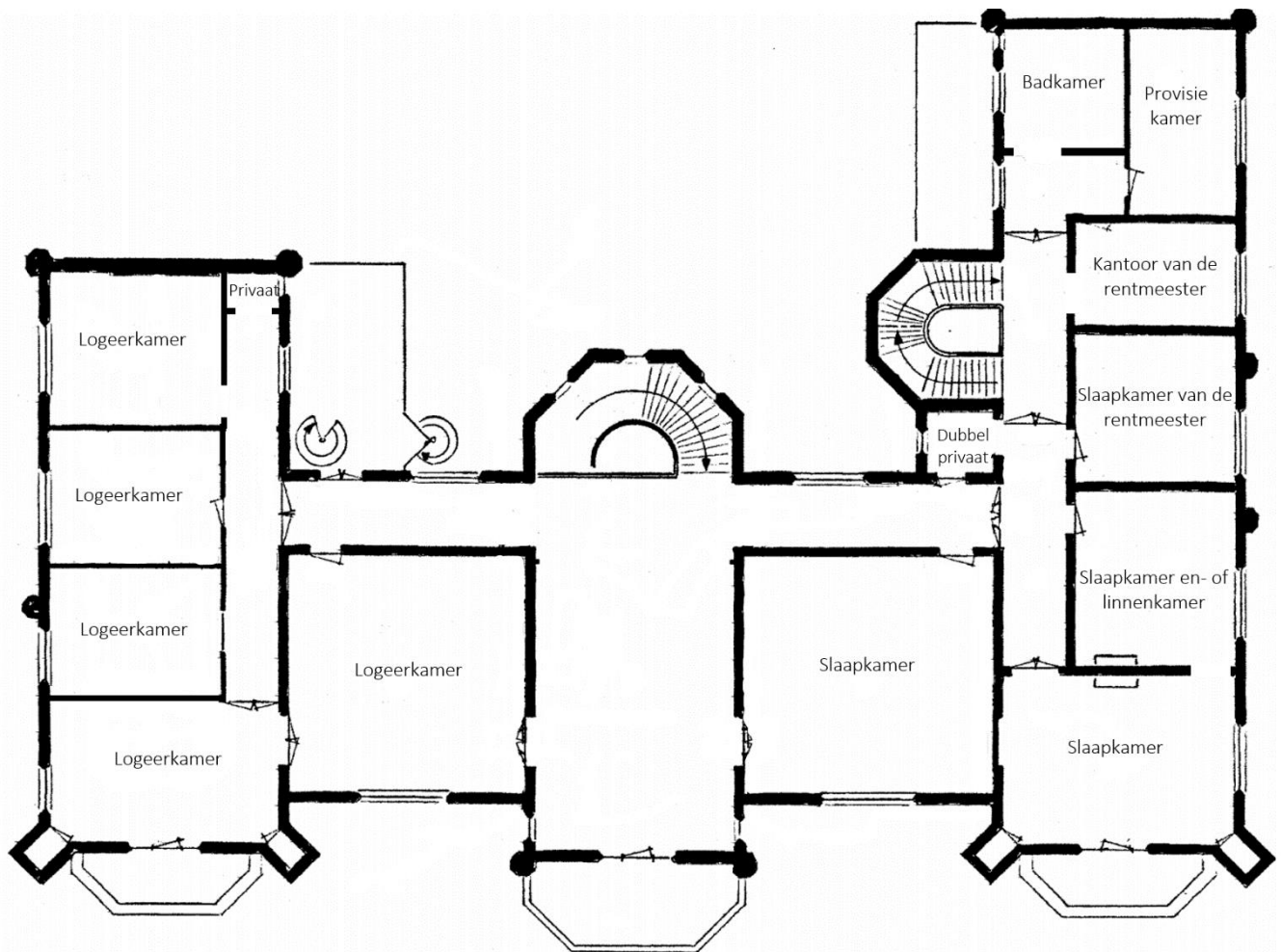
Door de eerder benoemde tekeningen uit 1852 te combineren met een verbouwingsplattegrond uit 2006 kan er een plattegrond met functies worden gecreëerd zoals deze er in de 19^e eeuw waarschijnlijk heeft uitgezien. Men komt binnen in de vestibule met een rechthoekige vorm en ruim van opzet. Via deze ruimte is er zicht en toegang tot de daarachter gelegen hoofdtrap. Aan de rechterzijde ligt de bibliotheek en biljardkamer of kantoor. Vanaf hier is er toegang tot de naastgelegen zitkamer. Het overige gedeelte van deze rechtervleugel is voor de dienstruimtes. Deze ruimtes waren de draaikamer, de dienstentree, de 'domestieke zitkamer', de keuken en het washok. Bij de keuken is de diensttrap gesitueerd, net als twee privaten. De linkerzijde van de vestibule geeft toegang tot de antichambre of de gewone eetkamer. Vanaf hier is er toegang tot de salon, de zaal en de dessertkamer, waarbij de zaal bedoeld is als grote eet- en danszaal (afbeelding 28).

Afbeelding 28. Recente plattegrond begane grond aangepast en samengevoegd met functies omschreven op plattegrond uit 1852.

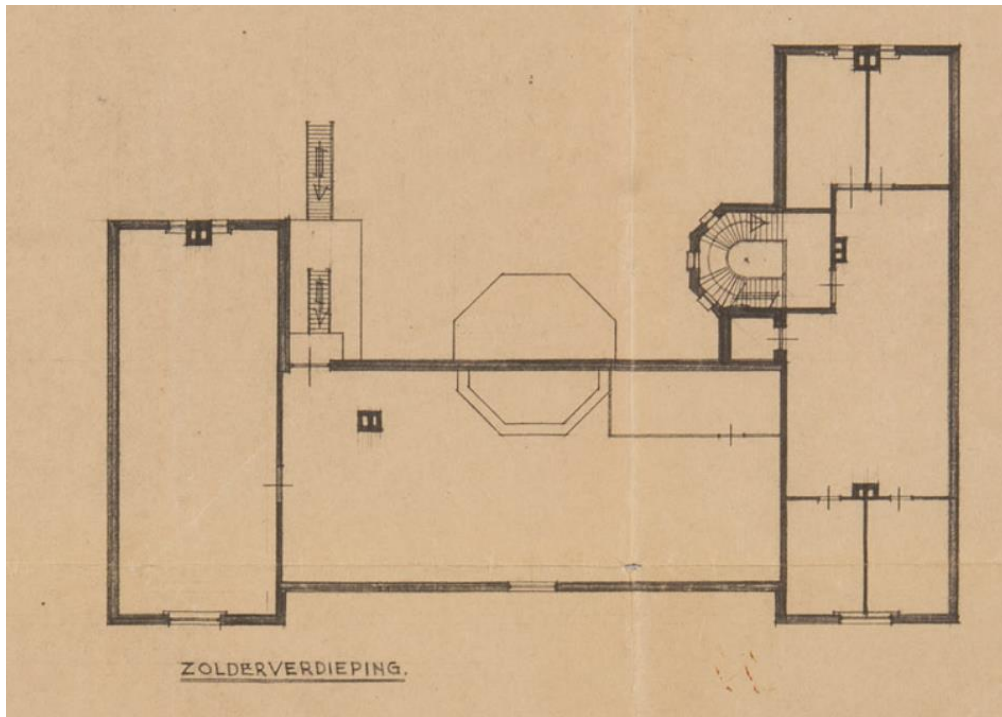
De precieze indeling van de eerste verdieping is niet duidelijk vanwege de veranderde plaatsing van de hoofdtrap op de plattegrond van Van Veggel ten opzichte van de tekening met ruimtelfuncties van MdeB. Bij aankomst op de eerste verdieping via de hoofdtrap wordt een grote ruimte aangetroffen, een antichambre. Op de plattegrond van MdeB zijn hier twee ruimtes getekend die als kabinet dienst zouden doen. Gezien de veranderde plaatsing van de trap is het onwaarschijnlijk dat dit daadwerkelijk zo gebouwd is. De overige ruimtes komen grotendeels overeen op de tekeningen waardoor hiervan een beter beeld is. Na aankomst op de verdieping op de middenvleugel is toegang tot aan de linkerzijde een logeerkamer en aan de rechterzijde een slaapkamer. In de rechtervleugel liggen zeven ruimtes. Aan de bovenzijde van de plattegrond bevindt zich de badkamer en de provisiekamer. Verderop in de gang bevinden zich aan de linkerzijde een diensttrap en twee privaatruimtes. Tegen de rechter zijgevel zit het kantoor van de rentmeester, de slaapkamer van de rentmeester, de

linnenkamer en vervolgens nog twee ruimtes aangegeven als slaapkamer. Een verschil met deze omschrijving en de huidige plattegrond is dat er geen linnenkamer- of extra slaapkamer aanwezig is. Mogelijk is die later verwijderd of is in de definitieve plattegrond de linnenkamer en slaapkamer samengevoegd. In de linkervleugel liggen vier ruimtes en een gang. Aan het einde van de gang, aan de achterzijde is een privaat gesitueerd. Verder zijn alle vier de ruimtes omschreven als logeerkamer (afbeelding 29).

Over de precieze functie in de kelder kan geen gedetailleerde omschrijving worden gegeven omdat de plattegrond van MdeB niet overeenkomt met die van de gebouwde kelder. Wel kan er uit die tekening worden vernomen hoe de kelder gefunctioneerd moet hebben. Vanuit de plattegrond en de omschrijving hierbij kan worden vernomen dat de kelder bestond uit een wijnkelder, een ruimte 'met bakken en stelling voor vaten' en een ruimte 'met bakken en planken'. Verder wordt een 'provisiekelder' en 'keukenkelders' genoemd. Van de zolder zijn helemaal geen plattegronden uit de 19^e eeuw bewaard gebleven. Op een plattegrond uit 1948 is een verdeling te zien tussen de linker, midden en rechtervleugel waarbij in de

rechtervleugel vier kamers zijn aangebracht: twee aan de voorzijde en twee aan de achterzijde, bereikbaar via de diensttrap (afbeelding 30). Echter is het niet zeker of dit een nieuwe of bestaande situatie was. Het is mogelijk dat deze indeling er voor een functie tijdens of na de tweede wereldoorlog gekomen is.

Afbeelding 30. Plattegrond zolder 1848.

De ideale plattegrond?

Maar past de plattegrond van Huis Schaffelaar binnen het beeld van de plattegrond in de omschrijving van L. Reynaud? De vestibule heeft een ruime opzet in een rechthoekige vorm en een ruime toegang tot de hoofdtrap. Bezoek moet verplicht door de vestibule om bij de andere ruimtes te komen, maar de eetzaal en de salon zijn ook bereikbaar via de gang achter de vestibule. Niet elke ruimte is voorzien van een kleinere dienstruimte. Wel heeft de grote eetzaal/danszaal een naastgelegen dessertkamer en heeft de keuken een washok en een provisiekelder. Ook liggen zowel de gewone eetkamer als de grote eetzaal direct aan een salon, zodat deze ruimtes bij grote gezelschappen aan elkaar verbonden konden worden.

Een ander heel belangrijk punt voor Reynaud was dat de eetzaal het grootste vertrek moest zijn van de woning. Hieraan voldoet deze plattegrond als enige van de voorbeelden die besproken zijn als de grote zaal meegerekend wordt als eetzaal. Dit zou immers de ruimte geweest zijn waar etentjes met gasten gehouden werden, waarna het omgebouwd werd tot

danszaal. Het kabinet waar gewerkt wordt, in dit geval mogelijk de bibliotheek, moet direct bereikbaar zijn zonder eerst door een eetzaal te moeten. Dit is ook hier het geval, aangezien deze ruimte direct naast de vestibule ligt. Wat betreft de keuken voldoet Huis Schaffelaar ook aan de omschrijving van Reynaud. De keuken moet bij woonhuizen aan de achterzijde geplaatst zijn, het liefst aan de vleugel langs de binnenplaats. Met de keuken helemaal achter in de rechter zijvleugel, met zijn eigen dienstingang vanaf de binnenplaats, voldoet dit ontwerp aan zijn omschrijving.

Maar is de oriëntatie van deze ruimtes ook correct? Als de visie van Reynaud gevolgd wordt, moeten de eetzaal, salon en de 'fraaiste' slaapkamers aan de zijde met het beste uitzicht en de meest gunstige ligging. Dit waren volgens hem een ligging op het zuiden en een ligging op het oosten. Dit is bij Huis Schaffelaar niet het geval. De salon en de grote eetzaal liggen aan de noordwestkant en de gewone eetzaal aan de zuidwestkant. Hoewel de ligging dus niet het meest gunstig is volgens Reynauds artikel, is het uitzicht vanuit de salon en gewone eetkamer wel een van de betere. Deze ramen kijken uit over de landschapstuin ontworpen door J.D. en L.P. Zocher.

Net als de salon en eetkamer lagen de logeerkamers niet aan de beste zijde van het huis. De hoofdslaapkamers lagen daarentegen wel op het zuidoosten en het zuidwesten. Ook de werkruimte, of de bibliotheek, voldoet aan de criteria voor de ideale ligging. Deze is op het zuidwesten georiënteerd en kijkt, net als de salon, uit op de landschapstuin.

Opvallend aan deze indeling is dat de representatieve ruimtes aan de 'verkeerde' kant liggen, terwijl de dienstruimtes, die bijna de volledige rechtervleugel in beslag nemen, zowel op de begane grond als op de eerste verdieping aan de 'ideale' zuidoostelijke kant gelegen zijn. Hiermee wordt duidelijk dat elk huis en elke plattegrond onderhevig is aan de specifieke eisen en wensen van de architect en de opdrachtgever. In het volgende hoofdstuk wordt verder ingegaan op de dienstvleugel van Huis Schaffelaar.

Personeel

Binnen de maatschappij is er altijd een verdeling geweest tussen rijk en arm; dit was niet anders in de 19^e eeuw. Volgens Coert Peter Krabbe in *Huize van Fortuin* uit 2020 is het gangbaar om hedendaags een vierdeling te maken in de maatschappij bestaande uit: 'elite, de welgestelde en ontwikkelde burgerij, de middenstand of lagere (kleine) burgerij en ten slotte de arbeiders en armen'.¹⁰⁰ Hierbij moet wel rekening worden gehouden met het feit dat er binnen deze verdeling destijds nog extra gradaties werden aangebracht. Deze gradaties konden ontstaan door de woonwijk waar men woonde, de arbeid die werd uitgevoerd of, voor de elite, het verschil tussen oud geld en nieuw geld. Een voorbeeld dat Krabbe noemt is dat het dienstpersoneel werkzaam in grachtenhuizen een groter aanzien had en welgemanierder was dan een fabrieksmedewerker, maar de fabrieksmedewerker weer verheven was boven 'paupers'.¹⁰¹ Ook binnen het personeel van een huishouden was er sprake van een hiërarchie. Het personeel hoger in rang probeerde dit ook te laten zien en deed er alles aan om tot de eerbare burgerstand te worden gerekend, onder andere door hun kledingkeuze. Dit was een belangrijk middel om de sociale hiërarchie te laten zien en te benadrukken.¹⁰²

De hoeveelheid personeel en de samenstelling hiervan verschilde per huishouden. Elite konden zich meer werknemers veroorloven dan de burgerij, maar ook de middenklasse ging met de opkomst van de industrialisatie personeel inzetten.¹⁰³ Met deze ontwikkeling groeide het aantal mensen dat beschikbaar was en kwam er nog een extra verdeling binnen de hiërarchie. Het werken voor een traditionele familie van oud geld of adel kreeg nog meer aanzien en de goed getrainde personeelsleden binnen zo'n huishouden werd gezien als het voorbeeld van de juiste representatie.¹⁰⁴

Het is lastig om een goed beeld te krijgen van personeelsleden en het leven dat zij leidden, vanwege de geringe informatie die beschikbaar of bewaard gebleven is. Soms is er door de vrouw des huizes geschreven over de dagelijkse gang van zaken, zoals het geval is bij Huis Verwolde. Op 80-jarige leeftijd begon baronesse Van der Borch van Verwolde te schrijven over familiegeschiedenissen, eigen herinneringen en observaties. Dankzij dit

¹⁰⁰ Krabbe. *Huize van Fortuin*. 45.

¹⁰¹ Idem.

¹⁰² Leeuw, de. *Kleding in Nederland 1813-1920*. 58.

¹⁰³ Musson. *Up and Down Stairs*. 142.

¹⁰⁴ Idem.

'levendige' verhaal is er meer bekend over de samenstelling van personeel, gangbare werktijden en dienstverbanden aan het begin van de 20^e eeuw. Ook over andere kastelen in beheer van Geldersch Landschap & Kasteelen zijn er enkele bronnen te vinden. Zo is er over Kasteel Rosendaal bekend dat er in de 14^e eeuw een personeelslid zorg had over papegaaien, maar bij de meeste huizen komt de vroegste informatie uit de 17^e eeuw. Deze informatie gaat dan vaak over het type personeelsleden of de uitgaven van een huishouden. Een uitgebreidere kijk in het leven van de personeelsleden, waarbij zelfs de karakters omschreven worden zoals Françoise van der Borch deed, is erg zeldzaam.¹⁰⁵ Ook in het geval van Huis Schaffelaar is zo'n omschrijving niet gevonden.

Wel kan er aan de hand van het bevolkingsregister uit Barneveld een beeld gevormd worden over de omvang en samenstelling van het personeel. Deze lijst, ingevuld per adres, geeft de namen van iedereen die op een adres was ingeschreven. Opvallend is dat er per decennium twee lijsten zijn die op hetzelfde adres staan, met een splitsing tussen personeel en familie. Op de lijsten van de familie is er tussen 1850 en 1870 ook minimaal één personeelslid aanwezig. Dit geeft het vermoeden dat deze personen woonachtig waren in Huis Schaffelaar zelf en het overige personeel op het landgoed nabij het huis. Deze veronderstelling wordt later in dit hoofdstuk nader toegelicht.

Personeel op Huis Schaffelaar

Op het bevolkingsregister van 1850 tot 1860 staan twintig namen (afbeelding 31), waarvan zestien vrouwen en vier mannen. Daarnaast staan er nog twee extra bedienden op de lijst van de familie. Dit was een getrouwd stel, genaamd Jan Jonker en Jakobijntje de Waal. Hoewel twintig een groot aantal lijkt, waren deze mensen niet allemaal tegelijkertijd in dienst bij Huis Schaffelaar. Veel van de dienstverbanden waren betrekkelijk kort, van een jaar tot zelfs maar één of enkele maanden. Gemiddeld waren er negen à tien bedienden werkzaam op hetzelfde moment. Het register omschrijft de beroepen van deze mensen erg globaal. Zo worden er een dienstmeid, dienstknecht, dienstbode, meid, knecht en koetsier genoemd, zonder functieomschrijving of verdere uitleg. Deze omschrijvingen zijn niet altijd volledig accuraat of alomvattend. Dit wordt onder andere duidelijk door de eerdergenoemde Jan Jonker.

¹⁰⁵ Jas. "Om een huishouding billijk, practisch en goed te besturen: huishouden en housekeeping bij Geldersche Kasteelen".

Jan Jonker staat samen met zijn vrouw Jakobijntje de Waal ingeschreven op de lijst bij de familie, waarbij zijn functie omschreven wordt als dienstknecht. Door onder andere meerdere verkoopaktes waarop hij als omschreven wordt als gemachtigde van J.H. van Zuylen van Nievelt, wordt echter duidelijk dat hij de rentmeester was.¹⁰⁶ Terugkomend op de plattegrond van Huis Schaffelaar is het duidelijk dat de rentmeester een eigen kantoor en slaapkamer had in de dienstvleugel. Dit geeft het vermoeden dat het personeel ingeschreven op de familielijst inwonend was.

Een andere naam die opvalt op de lijst, is die van Justine Resfon uit Zwitserland. Haar afkomst doet vermoeden dat ze mogelijk in dienst was als gouvernante, ondanks dat ze omschreven staat als meid. Bij deze functie zou er echter verwacht kunnen worden dat zij, net als de rentmeester en zijn vrouw, in het huis woonde. Dat zij niet op de familielijst staat betekent niet direct dat dit niet het geval was. Als er gekeken wordt naar de lijst van 1860-1870 staan zowel de gouvernantes als de rentmeester op de algemene lijst en niet bij de familie, ondanks dat het zeker is dat zij wel in het huis woonden. Dit maakt nogmaals duidelijk hoe ‘globaal’ deze lijsten zijn, waardoor concrete informatie over het personeel ontbreekt.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Altijd	Anthonia Schuur	V	Dienstmeid	1850	
2	Altijd	Bartha van Bruggen	V	Dienstmeid	1850	
3	Altijd	Wilhelmina de Kruyp	V	Dienstmeid	Aug 1851	
4	1844	Willem Bol	M	Dienstbode	1 nov 1856	Ook op de lijst familie B 4
5	1844	Petronella Everdina van Ravenhorst	V	Dienstbode	Nov 1853	
6	Aug 1852	Gerritje Schuurman	V	Dienstbode	Nov 1853	
7	Nov 1851	Hendrika Hartkamp	V	Dienstbode		
8	1851	Heintje van		Dienstbode	18 jun 1855	
9	Nov 1853	Cornelia Cecilia Neelmeijer	V	Kamenier		
10	Jan 1854	Johannes Augustinus	M	Koetsier	1856	
11	Jan 1854	Hendricus Mulder	M	Dienstbode	28 okt 1856	
12	Jan 1854	Maria H Smits	V	Dienstbode	5 maart 1856	
13	Mei 1855	Reiniera de Beer	V	Dienstbode	Nov 1856	
14	Mei 1855	Johanna van Wijland	V	Dienstbode	31 okt 1857	
15	April 1856	Wouter Veenendaal	M	Koetsier		
16	Mei 1856	Johannes Hendrikus Winkler	M	Knecht		
17	Nov 1857	Maria Wilhelmina Wilkes	V	Meid		
18	1859	Willemijntje van Twiller	V	Meid		
19	1858	Justine Resfon	V	Meid	18 sep 1860	Afkomstig uit Zwitserland
20	Altijd	Willem Haverkamp	M	Dienstbode		

Afbeelding 31. Tabel A. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Originele versie in bijlage III..

¹⁰⁶ Gemeentearchief Barneveld. Notariële akten Barneveld verkoop roerend goed.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	1809	Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt	M	/		Hoofd/eigenaar
2	1807	Gerrit Willem van Zuylen van Nievelt	M	/	2 juni 1857	Familie
3	1838	Jan Jonker	M	Dienstknecht		Was de rentmeester en getrouwd met Jakobijntje de Waal
4	Zie A 4	Willem Bol	M	Dienstknecht	1 nov 1856	
5	1838	Jakobijntje de Waal	V	Dienstmeid		Getrouwd met Jan Jonker
6	Okt 1852	Jeanne Cornélie van Tuyl van Serooskerken	V	/		Familie
7	Altijd	Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt	M	/		Familie
8	Altijd	Johanna Magdalena Cornelia van Zuylen van Nievelt	V	/		Familie

Afbeelding 32. Tabel B. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Originele versie in bijlage III.

Op de lijst tot de jaren 70 van de 19e eeuw staan in totaal 23 namen, dit is één personeelslid meer dan het decennium daarvoor (afbeelding 33). Hiervan zijn er vier man en negentien vrouw, maar op deze lijst zijn de beroepsnamen iets uitgebreider. Nu wordt de rentmeester als dusdanig omschreven en ook de gouvernantes worden genoemd, ditmaal afkomstig uit Engeland en Duitsland. Toch is ook deze lijst niet compleet: onder andere de kok, de keukenmeid en het melkmeisje ontbreken. Deze waren aanwezig in het personeel, maar het is niet duidelijk wie op de lijst dat waren.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Zie A 9	Cornelia Cecilia Neelmeijer	V	Kamenier	23 mei 1863	
2	Zie A 7	Hendrika Hartkamp	V	Dienstbode	1865	Getrouwd met Wouter Veenendaal
3	?	W.?	V	Dienstbode	Voor jaren 70	
4	Zie A 15	Wouter Veenendaal	M	Koetsier	1865	Getrouwd met Hendrika Hartkamp
5	Zie A 20	Willem Haverkamp	M	Dienstbode		
6	1861	Catharina Margaretha Hagenaar	V	Dienstbode	26 juni 1864	
7	Nov 1862	Rosa Catherine Brine	V	Gouvernante		Afkomstig uit Worcester Engeland
8	Nov 1863	Maria Elizabeth Neelmeijer	V	Kamenier	10 dec 1866	Zus van Cornelia Cecilia Neelmeijer (1).
9	Aug 1864	Gerrit van Nieuwenhuizen	M	Knecht	1867	
10	Nov 1864	Maria van Prinsenhof	V	Meid	1867	
11	Altijd	Peterje Kommer	V	Meid	?	
12	Aug 1866	Elisabeth Wagetaff	V	Gouvernante	Nov 1866	Afkomstig uit Leighton Bedfordshire Engeland
13	Nov 1866	Sara Margartha Neelmeijer	V	Kamenier		Familie van Nr 1 en 8.
14	Mei 1867	Susannah Mirruck	V	Gouvernante		Afkomstig uit Bonn Duitsland
15	Mei 1867	Arien Elbertsen Bakkenes	V	Meid	26 juni 1867	
16	Sep 1867	Johanna Frost	V	Meid	10 april 1868	
17	Altijd	D van Galen	V	Meid	1968	
18	1867	Jan Gijsbert van de Steeg	M	Rentmeester		Staat als knecht, was de rentmeester
19	Okt 1868	Gerritje de Jager	V	Meid		
20	Altijd	Evertje van Ramselaar	V	Meid		
21	Mei 1869	Jannetje van den Ham	V	Meid	Okt 1869	
22	Nov 1869	Hendrikje van den Ham	V	Meid	8 nov 1869	
23	Mei 1870	Lijsje van Wessel	V	Meid		

Afbeelding 33. Tabel C. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Originele versie in bijlage III.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Zie B 1	Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt	M	/		Hoofd/eigenaar
2	Zie B 6	Jeanne Cornélie van Tuyll van Serooskerken	V	/		Familie
3	Zie B 7	Coenraad Jan van Zuylen van Nievelt	M	/	Overleden 25 juni 1865	
4	Zie B 8	Johanna Magdalena Cornelia van Zuylen van Nievelt	V	/		
5	Mei 1868	Emma Pieterman	V	?		Staat geen beroep bij aangegeven

Afbeelding 34. Tabel D. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Originele versie in bijlage III.

Tussen 1870-1880 lijkt het alsof de inwonende personeelsleden weer apart op een lijst zijn ingeschreven, hoewel deze keer niet op de lijst bij de familie (afbeelding 35). In dit decennium zijn er drie lijsten gemaakt in plaats van twee, zoals eerder het geval was. Gezien de functies van drie personeelsleden, een kamenier en twee gouvernantes, is het aannemelijk dat zij in huis woonden. Het totale aantal personeelsleden is enorm gedaald in vergelijking met de voorgaande lijst, van 23 naar 13 personen.

Na het analyseren van de drie lijsten is het duidelijk dat er, naast de vele relatief korte dienstverbanden, ook enkele personen langdurig voor de familie gewerkt hebben. Eén van deze personen was Willem Haverkamp. Omdat hij in Barneveld geboren is, wordt het op deze lijst (afbeelding 31) niet duidelijk wanneer hij precies begonnen met zijn werk bij Huis Schaffelaar. Mogelijk was hij al werkzaam voor de familie voordat het nieuwe Schaffelaar gebouwd werd. Via het register wordt het wel duidelijk dat hij tot aan zijn overlijden in 1879 voor de familie gewerkt heeft. Hierbij is hij tussendoor van functie gewisseld, van dienstbode naar koetsier. Een ander voorbeeld van een langdurig dienstverband is personeelslid Sara Margaritha Neelmeijer. Neelmeijer, begonnen in 1866 als kamenier voor de familie, was de derde uit haar familie die op Huis Schaffelaar kwam werken. Ook haar zussen Cornelia en Maria hadden hier eerder als kamenier gewerkt, waarbij het zelfs mogelijk is dat de zussen elkaar hebben ingewerkt, gezien ze elkaar afwisselden in de functie. Sara heeft haar functie nog tot zeker in de jaren 80 van de 19^e eeuw uitgevoerd.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Nov 1866	Sara Margaritha Neelmeijer	V	Kamenier		
2	Ma 1873	Alkina Godfroy	V	Gouvernante	Nov 1873	Afkomstig uit Jersey
3	Jan 1874	Anna Hendriks	V	Gouvernante	15 nov 1875	

Afbeelding 35. Tabel E. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Originele versie in bijlage III.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Zie A 20	Willem Haverkamp	M	Koetsier	Overleden 1879	
2	Zie C 18	Jan Gijsbert van de Steeg	M	Huisknecht		
3	Zie C 19	Gerritje de Jager	V	Meid	1 jan 1876	
4	Zie C 20	Evertje van Ramselaar	V	Meid	1876	
5	Zie C 23	Lijsje van Wesfel	V	Meid	1879	
6	Juli 1876	Gerharda van de Kleij	V	Meid		
7	Feb 1879	Willemijntje van den Brink	V	Meid		
8	Aug 1879	Huberta van Husfel	V	Meid		
9	Nov 1879	Pieter Bos	M	Koetsier		
10	Nov 1879	Johannes van Esfen	M	Huisknecht		

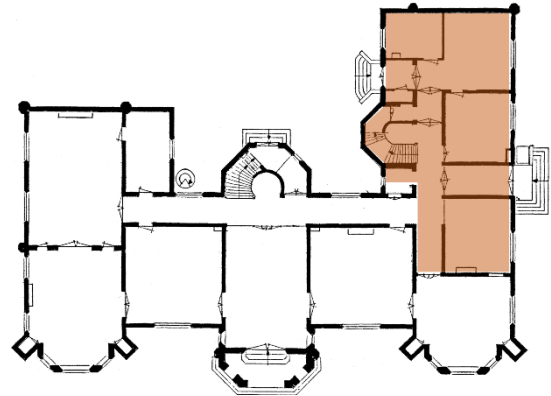
Afbeelding 36. Tabel F. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Originele versie in bijlage III.

	VESTIGING GEMEENTE	NAAM	GESLACHT	BEROEP	DATUM VERTREK	OPMERKING
1	Zie B 1	Jasper Hendrik van Zuylen van Nievelt	M	/	15 maart 1877 overleden	Hoofd/eigenaar
2	Zie B 6	Jeanne Cornélie van Tuyl van Serooskerken	V	/		Familie
4	Zie B 8	Johanna Magdalena Cornelia van Zuylen van Nievelt	V	/		Familie
5	1879	Anne Willem Jacob Joost baron van Nagell	M	/		Familie

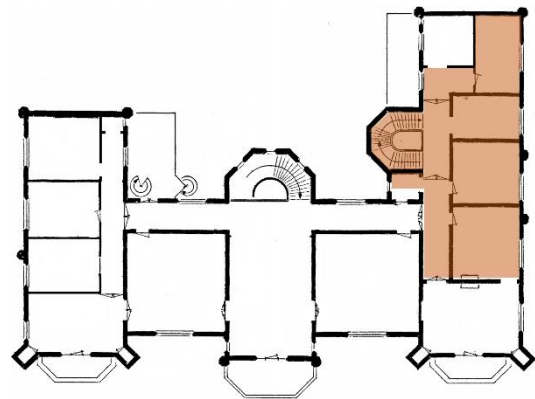
Afbeelding 37. Tabel G. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Originele versie in bijlage III.

Het personeel en de dienstvleugel

Als er gekeken wordt naar de verhouding qua formaat van de dienstvleugel ten opzichte van het leefgedeelte van de familie, lijkt de dienstvleugel op de plattegronden enorm groot te zijn. De dienstvleugel neemt bijna de volledige rechtervleugel op beide verdiepingen in beslag. Het totale woonoppervlak van Huis Schaffelaar is $\pm 1256 \text{ m}^2$, en het dienstopervlak beslaat $\pm 383 \text{ m}^2$.¹⁰⁷ Op de begane grond is dit $\pm 465 \text{ m}^2$ aan woonruimtes en $\pm 195 \text{ m}^2$ aan dienstruimtes, en op de eerste verdieping is de verdeling $\pm 442 \text{ m}^2$ woonruimtes en $\pm 154 \text{ m}^2$ dienstruimtes. De totale oppervlakte van de dienstvleugel is daarmee $\pm 27,8$ procent van de begane grond en eerste verdieping. In vergelijking met Huize Reeburg of een van de plattegronden van E. Gugel is dit een hoog percentage

Afbeelding 38. Plattegrond van de begane grond met de dienstruimtes gekleurd.

Afbeelding 39. Plattegrond van de eerste verdieping met de dienstruimtes gekleurd.

Op de plattegrond van Huize Reeburg, ook ontworpen door Arnoldus van Veggel, is er op de begane grond alleen een keuken te zien als dienstruimte.¹⁰⁸ Op de eerste verdieping zijn, op één na, alle ruimtes slaapkamers, waarvan mogelijk ook een dienstslaapkamer. De precieze afmetingen hiervan zijn niet bekend, maar het is wel duidelijk dat de procentuele verhouding tussen dienstruimtes en woonruimtes een stuk kleiner is dan bij Huis Schaffelaar. Een ander voorbeeld dat laat zien hoe opvallend deze verhouding bij Huis Schaffelaar is, zijn de plattegronden op de platen *Villa's* en *Groote buitenhuizen en villa's* van E. Gugel.¹⁰⁹ Geen van de voorbeeldplattegronden op deze platen heeft één volledige dienstvleugel. Daarnaast blijven de aanwezige dienstruimtes beperkt tot een keuken, een provisiekamer en een bediendekamer. Deze zijn allemaal gelegen op de begane grond, als ze überhaupt op de

¹⁰⁷ De maten zijn het resultaat van de maten van een verbouwingsplattegrond en eigen opmetingen samengevoegd. Wanden zijn hierbij niet weggelaten. De meting is mogelijk niet 100% accuraat vanwege de huidige plattegrond die is teruggezet naar die uit de 19^e eeuw en obstakels tijdens het meten. Trappen en gangen zijn meegenomen.

¹⁰⁸ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 60-61.

¹⁰⁹ Gugel. Architectonische vormleer. Dl. 3.

hoofdverdieping te vinden zijn. Zoals te lezen in het artikel van L. Reynaud, “Inrigting van woonhuizen”, was de beste locatie voor een keuken in het souterrain of in een apart gebouw op het terrein. Hoewel er op de platen geen kelder of souterrain getekend is, waren hier de meeste dienstruimtes gesitueerd. Dit blijkt ook uit een vroeg neoclassicistisch ontwerp voor Huis Schaffelaar uit de eerste helft van de 19^e eeuw. In het kelderontwerp hierop staan de aanwezige ruimtes omschreven als knechtkamer, washok, wijnkelder, turf- en houtkelder, keuken, provisiekamer en kinderkamer.¹¹⁰

Toch begon de opzet langzaam te veranderen. Te lezen in is *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916* van J. de Haan is dat vanaf 1850 in Engeland een gevarieerde plattegrondsoplossing, waarbij schilderachtigheid en functie boven het klassieke thema belangrijk wordt.¹¹¹ Door deze verandering ontstond er een optimale scheiding van bedienden en bewoners, wat ook zorgde voor de ‘optimale scheiding van dienstvertrekken en woonvertrekken’.¹¹²

Een vroeg Nederlands voorbeeld hiervan wordt in de *Bouwkundige Bijdrage* uit 1852 besproken; Landhuis Hartenlust ontworpen door M.G. Tétar van Elven (1803-1882).¹¹³ Hoewel deze woning nog wel een symmetrische, classicistische opzet en een traditioneel neoclassicistisch uiterlijk had, werd er voor een originele plattegrondsoplossing gekozen.¹¹⁴ Er was geen souterrain aanwezig voor de dienstvertrekken. De Haan schrijft hierover ‘Een opvallende en vernieuwende oplossing van Tétar van Elven was de plaatsing van alle dienstvertrekken aan de linkerzijde van de grote gang [...] Omhuld door een betrekkelijk conventionele, neoclassicistische verpakking lag een knap uitgewerkte plattegrond, die het probleem van de plaatsing van keuken en dienstvertrekken op de begane grond bij de woonvertrekken uitstekend en vernieuwend had opgelost’.¹¹⁵ De plattegrond toont de Engelse invloeden door de scheiding van de leef- en dienstvertrekken.¹¹⁶ Met deze invulling van de plattegrond komt het percentage dat Huis Hartenlust aan dienstopervlakte heeft, aardig in de buurt bij het percentage van Huis Schaffelaar. Hoewel de begane grond aan de linkerzijde een vleugel voor dienstruimtes had, was dat op de eerste verdieping niet het geval.

¹¹⁰ Plattegrond kelder van onbekend neoclassicistisch ontwerp. Huisarchief Schaffelaar inv.nr. 09311.

¹¹¹ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 79.

¹¹² Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 80.

¹¹³ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 102.

¹¹⁴ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 103.

¹¹⁵ Idem.

¹¹⁶ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 104.

De eerste verdieping had een woonvertrek voor de kamenierster, maar de overige dienstbodes sliepen zoals gebruikelijk op zolder.¹¹⁷ Hoewel het door het ontbreken van een plattegrond niet bevestigd kan worden dat dit bij Huis Schaffelaar ook het geval was, is dit wel zeer aannemelijk.

Huis Schaffelaar is na het analyseren van Huis Hartenlust een vroeg voorbeeld waarbij de Engelse invloeden worden toegepast op de plattegrond. Een verschil tussen deze twee huizen is echter dat er bij Huis Schaffelaar geen gebruik werd gemaakt van het traditionele neoclassicistische

uiterlijk, maar van de neogotische stijl. Van de combinatie, de neogotische stijl en het scheiden van leef- en dienstruimtes, is Huis Schaffelaar mogelijk het eerste voorbeeld. Dit ontwerp ging zelfs nog een stapje verder met het uitbreiden van de dienstruimtes. Als het gaat om de verdeling van de plattegrond, is bijna de volledige rechtervleugel gevuld met ruimtes voor het personeel. Zelfs de rentmeester kreeg zijn eigen slaapkamer en kantoor. Dit is in geen enkele van de andere bestudeerde plattegronden te zien. Mogelijk is Huis Schaffelaar hierin uniek binnen het segment van landhuizen halverwege de 19^e eeuw.

Op de vraag waar het overige personeel geslapen heeft, kan nog geen duidelijk antwoord worden gegeven. Het is erg waarschijnlijk dat dit wel op de zolder was, aangezien het personeel was ingeschreven op hetzelfde adres als de familie Van Zuylen van Nievelt en de ruimte groot genoeg was voor slaapruijntes, opslag en een plek om linnen te drogen. Een andere mogelijkheid is dat een deel van het personeel, mogelijk ook personeel dat niet staat ingeschreven op de lijst, in een andere woning op het landgoed verbleef. Op de kadasterkaart uit 1832 van HISGIS staan er in die tijd al meerdere huizen met erf, in bezit van J.H. Baron van

Afbeelding 40. Overzicht landgoed Schaffelaar en grond in eigendom van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt. 1832.

¹¹⁷ Haan, de. *Landhuizen en villa's in Nederland tussen 1840 en 1916*. 109.

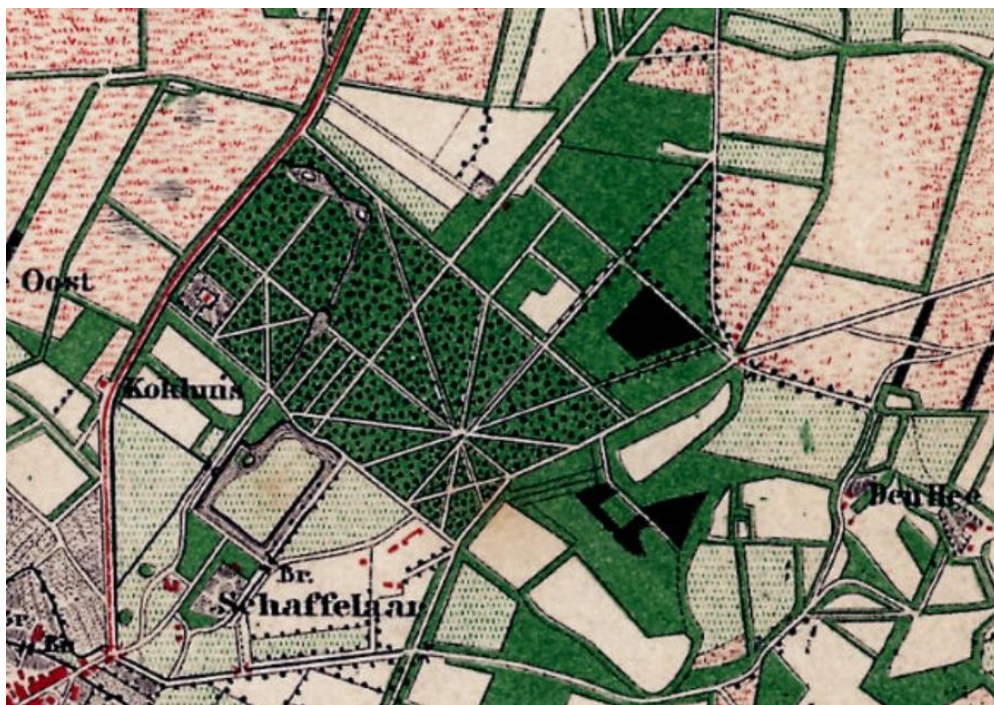
Zuylen van Nievelt, aangegeven op het landgoed (afbeelding 40).¹¹⁸ Deze roze vlakken, in totaal vier, zijn huizen. Daarnaast stond er achter het koesthuis en zelfde soort gebouw en is er op een kaart uit 1870 meer bebouwing te zien op het landgoed (afbeelding 41). Ook G. Dragt schrijft in het artikel "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld" dat er dat er, naast het huis, koetshuis en theehuis, op het noordoosten van het landgoed nog andere gebouwen zijn weergegeven 'waarvan het bestaan nog niet eerder onder de aandacht is gekomen'.¹¹⁹ Volgens Dragt waren dit waarschijnlijk gebouwen die nog gebouwd moesten worden.¹²⁰ Of ze ook gebouwd zijn en of dit een verblijfslocatie geweest kan zijn voor personeel, is niet duidelijk. Op de kaart uit 1890 is de bebouwing weer anders getekend (afbeelding 42). Wel zijn enkele panden uit die tijd bekend die nog steeds bestaan: het koetshuis van het 18^e-eeuwse Schaffelaar, een woonhuis uit 1885, een boerderij uit 1869 en een tuinmanswoning met schuur uit 1885.¹²¹ Het is aannemelijk dat in ieder geval de koetsier boven het koesthuis verbleef en de tuinman, vanzelfsprekend, in de tuinmanswoning.

¹¹⁸ 'Kaartviewer'. Website HISGIS.

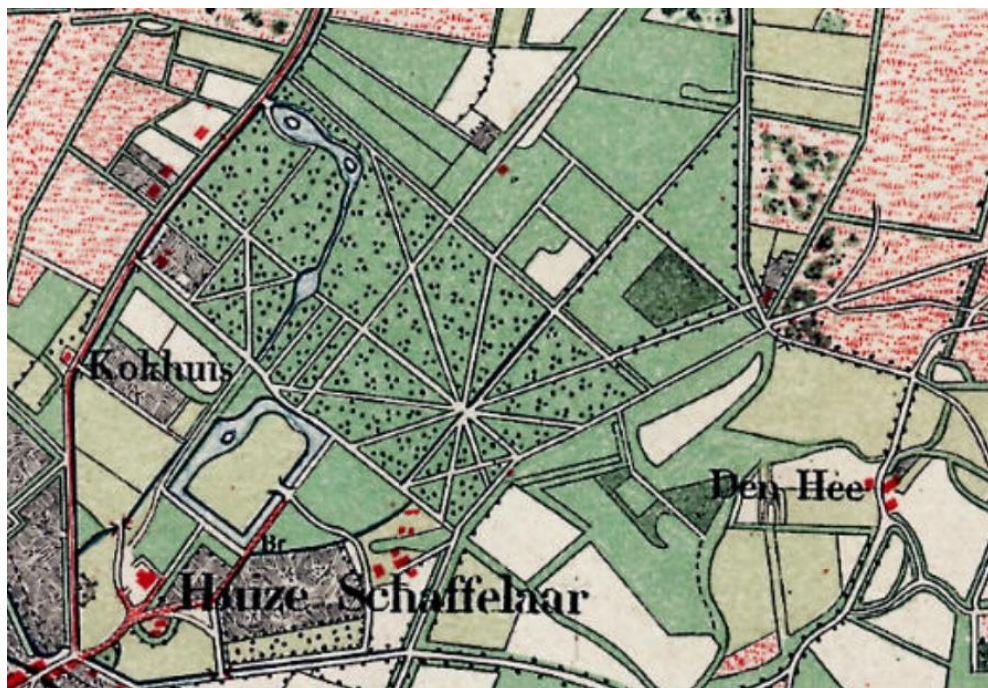
¹¹⁹ Dragt. "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld". 105.

¹²⁰ Idem.

¹²¹ Bijlage IV.

Afbeelding 41. Kaart Barneveld, ingezoomd op landgoed Schaffelaar uit 1870.

Afbeelding 42. Kaart Barneveld, ingezoomd op landgoed Schaffelaar uit 1890.

Conclusie

Dit onderzoek is voortgekomen uit een interesse naar de verschillende plattegronden tussen de ontwerptekeningen van Huis Schaffelaar en de behoefte om deze te willen verklaren. Door middel van kwalitatief onderzoek naar zowel primaire als secundaire bronnen is er getracht antwoord te geven op de onderzoeksvraag: *Op welke manier past de plattegrond van Huis Schaffelaar in het ideaalbeeld van een landhuisplattegrond uit de 19^e eeuw en hoe is dit zichtbaar in de dienstvertrekken van het landhuis?*

Uit het onderzoek is gebleken dat de distributieleer, de verdeling van de plattegrond, in Nederland vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw een belangrijk onderwerp werd binnen architectuurboeken en -tijdschriften. Hierbij drong ook de Engelse invloed, met asymmetrische plattegronden, steeds verder door in Nederland. Voor elke ruimte bestond een 'ideale' oriëntatie ten opzichte van de windstreken, maar ook het uitzicht speelde een belangrijke rol.

Hoewel Huis Schaffelaar grotendeels voldoet aan de ideale indeling, is er toch een bijzonder element dat bij de andere geanalyseerde plattegronden uit de 19^e eeuw niet naar voren is gekomen: de omvang van de dienstvleugel. Waar dienstruimtes doorgaans voornamelijk op zolder en in het souterrain gesitueerd werden, zijn ze bij Huis Schaffelaar op de verdiepingen gesitueerd. Dit fenomeen, het splitsen van de dienst- en woonruimtes op de woonetages, ontstond rond 1850 in Engeland. Een vroeg Nederlands voorbeeld hiervan is Huis Hartenlust, waarbij de dienstruimtes met name aan de linkerzijde van de begane grond zijn geplaatst. Toch is Huis Schaffelaar anders dan dit vroege voorbeeld.

De dienstruimtes van huis Schaffelaar bevinden zich niet vooral in het souterrain, of aan een zijde van de begane grond, maar ze nemen bijna de volledige rechtervleugel in beslag op zowel de begane grond als de eerste verdieping. Zelfs de rentmeester had zijn eigen slaapkamer en kantoor. De omvang, 27,8 procent van het totale oppervlakte en het feit dat het pand, anders dan Huis Hartenlust, wel een souterrain en zolder had dat ook gebruikt werd door het personeel, maakt dat de plattegrond van het huis een uniek en vroeg voorbeeld is van deze nieuwe manier van denken. Een nieuwe manier van denken waarbij functie en gebruik belangrijker wordt dan de traditionele plattegrond.

Concluderend kan gesteld worden dat Huis Schaffelaar gedeeltelijk voldeed aan de ideale plattegrond, maar dat deze gebaseerd is op de wensen van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt. Hoewel er ruimtes zijn die qua oriëntatie of ligging voldoen aan de ideale plattegrond

en er overeenkomsten zijn met de visie op de ideale plattegrond is het geen leidraad geweest bij het ontwerpen ervan. Er is door Arnoldus van Veggel rekening gehouden met het landgoed, het uitzicht en het gebruik en de wensen van de familie bij de indeling. Hierbij heeft de opkomende Engelse gotiek een rol gespeeld in zowel exterieur als interieur. Met de dienstruimtes die op de begane grond en de eerste verdieping bijna de volledige vleugel in beslag nemen ondanks dat er een souterrain en zolder aanwezig is, is de plattegrond van Huis Schaffelaar een vroeg voorbeeld van deze nieuwe plattegrond naar Engels voorbeeld.

Aanbeveling

De conclusie en nieuwe informatie die uit dit onderzoek naar voren komt draagt bij aan het geringe onderzoek naar Huis Schaffelaar. Het is hierbij wel belangrijk de limitatie van het onderzoek tijdens een periode van COVID-19 en lockdown te benoemen. De gebouwen van de architect Arnoldus van Veggel zijn op één na niet bezocht en het grootste deel van het archiefonderzoek vond digitaal plaats. Het kan voordelig zijn om tijdens een volgend onderzoek deze bronnen in het gemeentearchief Barneveld zelf te raadplegen, mede als het uitvoeren van onderzoek in het archief van Utrecht. Dit geldt ook voor het raadplegen van de zeldzame omschrijving van *Architectonische Vormleer* door E.Gugel.

Ondanks de benoemde limieten vanwege COVID-19 zijn de resultaten van dit onderzoek interessant voor iedereen die geïnteresseerd is in landhuizen en plattegronden, dienstvleugels en het personeel uit de 19^e eeuw. In dit onderzoek is er een focus gelegd op de ideale plattegrond en hoe dit zichtbaar is bij Huis Schaffelaar. Huis Schaffelaar, de dienstvleugel, het personeel en de bevindingen van dit onderzoek geven vele aanknopingspunten voor vervolgonderzoek wat zal bijdragen aan de kennis over het imposante neogotische 'kasteel'.

Bibliografie

- "Afloop der verkiezingen". *Nieuwe Amsterdamsche courant en algemeen handelsblad*, 18 juli 1844.
- 'Arnoldus van Veggel'. Bossche encyclopedie. Geraadpleegd op 8 maart 2021. <http://www.bossche-encyclopedie.nl/personen/veggel,%20a.%20van.htm>
- Aytink. 'Bestek en voorwaarden van aanbesteding tot het verbouwen van het kasteel de Schaffelaar' huisarchief Schaffelaar GLK inv.nr. 9271.
- 'A. Aytik van Falkenstein'. Open archieven. Geraadpleegd op 8 maart 2021 <https://www.openarch.nl/gld:EEDA11BB-2AE0-4F26-BD5D-C7B94C50820F>
- Barten, Louis. "Wie was Arnoldus van Veggel, bouwmeester." *Het Hagelkruis: informatie- en contactblad van de Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel* 19-20(2002-2003)1/4: 7-11.
- 'Bedevaart en Bedevaartplaatsen in Nederland'. Meertens Instituut. Geraadpleegd 8 april 2021. <https://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/14>
- "Binnenland, 's-Hertogenbosch". *Het Algemeen Handelsblad*, 17 mei 1850.
- 'De eerste Joden komen aan in het interneringskamp in Barneveld' Omroep Gelderland. <https://www.omroep gelderland.nl/nieuws/2151417/De-eerste-Joden-komen-aan-in-het-interneringskamp-in-Barneveld> Geraadpleegd op 8 maart 2021.
- 'De R.K. Kerk van Alem'. bhic. Geraadpleegd op 22 maart 2021. <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/de-r-k-kerk-van-alem>
- Dragt, G. "Landgoed De Schaffelaar: natuur en verleden bij Barneveld" *Bulletin KNOB* 91(3-4), 97-107.
- 'Een kerk met een rijk verleden'. Orangerie 's-Hertogenbosch. Geraadpleegd op 7 april 2021. <https://www.hutten.eu/orangerie/geschiedenis>
- Etzel, K. "Over de inrigting en het karakter van landhuizen" *Bouwkundige Bijdrage* (1842) 1-10.
- Geerts, B en Gruben, R. *Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant*. Engelen: Angrisa Heemkundekring Engelen, 2019.
- Gemeentearchief Barneveld. Notariële akten Barneveld verkoop roerend goed. https://www.archival.nl/detail.php?nav_id=7-1&index=17&imgid=709754259&id=56508983

- Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, De, huisarchief (Stukken betreffende Landgoed De Schaffelaar en de families Van Zuylen van Nievelt en Van Nagell) 1796-1968. 123 Uittreksel van zijn testament. Geraadpleegd op 2 april 2021.
https://www.archival.nl/detail.php?nav_id=4-2&id=51624458&name=Detail%20Enkelvoudige%20beschrijving%20Barneveld
- Gemeentearchief Barneveld. 231 Schaffelaar II, De, huisarchief (Stukken betreffende Landgoed De Schaffelaar en de families Van Zuylen van Nievelt en Van Nagell) 1796-1968. 129 Uittreksel van de notulen van de raad van de gemeente Barneveld. Geraadpleegd op 2 april 2021. https://www.archival.nl/detail.php?nav_id=4-2&id=51624458&name=Detail%20Enkelvoudige%20beschrijving%20Barneveld
- 'Gemeentelijke monumentenlijst'. Maasdriel. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://www.maasdriel.nl/inwoner-en-ondernemer/bouwen-en-verbouwen/gemeentelijke-monumentenlijst/41/kerk-rk-g26506>
- 'Geschiedenis Alem'. Jachthaven de Maas. Geraadpleegd op 8 april 2021.
<https://www.jachthaven-demaas.nl/geschiedenis-alem/>
- 'Geschiedenis'. Kouwenbergs kerkje. Geraadpleegd op 30 maart 2021.
<https://www.kouwenbergskerkje.nl/geschiedenis-kerkje/>
- Gruben, Rob. "Huize Reeburg en haar architect." *Het Brabants Kasteel* 40(2017)3: 51-75.
- Girouard, Mark. *Life in the English Country House: A Social and Architectural History*. New Haven: Yale U.P, 1979.
- Gugel, Eugen. *Architectonische Vormleer* (DL3). Amsterdam: Brinkman, 1887.
- Haan, Jannes de. *Landhuizen En Villa's in Nederland Tussen 1840 En 1916*. Delft: Eburon, 2016.
- 'Herinnering aan missie 's-Hertogenbosch in 1843'. Erfgoed 's-Hertogenbosch. Geraadpleegd op 6 april 2021.
<https://www.erfgoedshertogenbosch.nl/verhalen/herinnering-aan-missie-s-hertogenbosch-in-1843>
- 'Hervormd kerkje'. Geschiedenis Helmond. Geraadpleegd op 30 maart 2021.
<https://www.geschiedenishelmond.nl/artikel/906/Nieuw-gebruik---oud-gebouw:-hervormd-kerkje,-Kerkstraat-19>

- Het nieuwe instituut. Gugel, E.H. (Eugen Heinrich)/ Archivalia.
<https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/images/archives/pdf/GUGE.ead.pdf>
- 'Het raadhuis van Boekel'. bhic. Geraadpleegd op 8 april 2021.
<https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/het-raadhuis-van-boekel>
- 'Het Schaffelaar Erf'. Het Schaffelaar Erf. Geraadpleegd op 1 juni 2021.
<https://hetschaffelaarerf.nl/>
- 'Historie Kasteel De Schaffelaar'. Kasteelfeesten. Geraadpleegd op 13 juni 2021.
<https://www.kasteelfeesten.nl/>
- Jas, Jorien. "Om een huishouding billijk, praktisch en goed te besturen": huishouden en housekeeping bij Geldersche Kasteelen". Gelders cultuurhistorisch kwartaalblad: (2006)3/4 22-28.
- 'J.H. van Zuylen van Nijeveld'. Parlement. Geraadpleegd op 15 april 2021.
https://www.parlement.com/id/vg09llxmc1qd/j_h_van_zuylen_van_nijeveld#p.loopbaan
- 'Kaartviewer'. HISGIS. Geraadpleegd op 15 april 2021.
<https://hisgis.nl/projecten/gelderland/>
- 'Kerken van staatswege gebouwd'. De verhalen van Groningen. Geraadpleegd op 7 juni 2021. <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/kerken-van-staatswege-gebouwd>
- 'Kerk en kapel in Aarle-Rixtel'. Eustachius parochie. Geraadpleegd op 30 maart 2021.
<https://www.eustachiusparochie.nl/kerken/aarle-rixtel/>
- Kerknieuwsredactie. "Waterstaatskerken ontstonden pas na 's konings bemoeienis" Reformatorisch Dagblad, 13 januari 1984.
https://www.digibron.nl/viewer/collectie/Digibron/id/tag:RD.nl,19840113:newsml_f89bb1eac2d8ddcdaf61fede2abdbc87
- Krabbe, Coert Peter. *Huizen van Fortuin: Wooncultuur Aan De Amsterdamse Grachten 1860-1920*. Amsterdam: Stokerkade, 2020.
- Leeuw, K.P.C. de. "Kleding in Nederland 1813-1920: Van Een Traditioneel Bepaald Kleedpatroon Naar Een Begin Van Modern Kleedgedrag." Dissertatie, s.n, 1991.
- 'Landgoed Schaffelaar'. Geldersch Landschap & Kasteelen. Geraadpleegd op 8 maart 2021. <https://www.glk.nl/landschappen-kastelen/locatie/landgoed-schaffelaar>

- Leeuwen van, Wies. *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. Zwolle: WBOOKS, 2012.
- Musson, Jeremy. *Up and Down Stairs: The History of the Country House Servant*. Londen: John Murray Press, 2010.
- *Nederlands Adelboek*. 's-Gravenhage: Centraal Bureau voor Genealogie, 2013-2014.
- 'Nederlanden'. *Provinciaal Dagblad van NoordBrabant en 's-Hertogenbossche Stads-Courant*. 22 juli 1853.
- 'Onze historie'. Rijkswaterstaat. Geraadpleegd op 4 juni 2021.
<https://www.rijkswaterstaat.nl/over-ons/onze-organisatie/onze-historie#19e-eeuw>
- 'Raadhuis centrum Udenhout'. Midden Brabant. Geraadpleegd op 13 april 2021.
https://wikimiddenbrabant.nl/Raadhuis_centrum_Udenhout
- Reynaud, L. " "Inrigting van woonhuizen". *Bouwkundige Bijdrage* (1865) 141-154.
- 'Rijksmonumentenregister 6936'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021. <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/6936>
- 'Rijksmonumentenregister 6943'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021. <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/6943>
- 'Rijksmonumentenregister 15371'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/15371>
- 'Rijksmonumentenregister 21447'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/21447>
- 'Rijksmonumentenregister 21844'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/21844>
- 'Rijksmonumentenregister 21845'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/21845>
- 'Rijksmonumentenregister 21897'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/21897>

- 'Rijksmonumentenregister 35841'. Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Geraadpleegd op 9 februari 2021.
<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/35841>
- 'St. Servatiuskerk Erp'. Franciscus parochie meierijstad. Geraadpleegd op 30 maart 2021. <https://www.franciscusparochiemeierijstad.nl/algemeen/geschiedenis/st-servatiuskerk-erp/>
- 'Van Essen'. Genealogie online. Geraadpleegd 9 februari 2021.
<https://www.genealogieonline.nl/west-europese-adel/I135062.php>
- Wijck, JHR. H.W.M. van der. "De Schaffelaar" *Bulletin KNOB* 67(1968)4: 90-98.
- Wijck, JHR. H.W.M. van der. *De Nederlandse buitenplaats: Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*. Alphen aan den Rijn: Canaletto, 1983.

Afbeeldingen:

- Afbeelding voorblad: Gevel Huis Schaffelaar. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 1: Gevel Huis Schaffelaar. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 2: Kasteel Hackfort.
- Afbeelding 3: Huis Hakfoort. Gelders Archief: 1551 - 3372, Haen, Abraham de ; Pronk, C. 1731. Public Domain Mark 1.0 licentie.
- Afbeelding 4: Voorgevel en landgoed Huis Schaffelaar. Gelders Archief: 1551 - 3371, H. Numan 1797. Public Domain Mark 1.0 licentie.
- Afbeelding 5: Jasper Hendrik Baron van Zuylen van Nievelt (1809-1877). Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 6: Gemeentewapen voor 1861. Wapen van Barneveld Wikipedia.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Wapen_van_Barneveld
- Afbeelding 7: Gemeentewapen na 1861. Wapen van Barneveld Wikipedia.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Wapen_van_Barneveld
- Afbeelding 8: De oranjerie. Verkregen via Gerjan Grebolder.
- Afbeelding 9: Tijdlijn landgoed Schaffelaar. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 10: Interieur Sint-Servatiuskerk te Erp. <https://kerkfotografie.nl/>
- Afbeelding 11: Kasteel Meerwijk. <https://www.kasteelmeerwijk.nl/>
- Afbeelding 12: Huis Reeburg. <https://www.kastelen.nl/kasteel-beeldbank.php?id=613&prov=11>

- Afbeelding 13: Gevel Huis Schaffelaar. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 14: Gevel Sint-Hubertuskerk te Alem. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 15: Interieur Sint-Hubertuskerk te Alem. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 16: Tijdlijn carrière Arnoldus van Veggel. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 17: Tijdlijn privés Arnoldus van Veggel. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 18: Ontwerptekening Arnoldus van Veggel neoclassicistische kerk te Alem ongebouwd. Eigen afbeelding. Tekening in bezit van de familie Boxtel.
- Afbeelding 19: Ontwerptekening Arnoldus van Veggel neoclassicistische kerk te Alem ongebouwd. Eigen afbeelding. Tekening in bezit van de familie Boxtel.
- Afbeelding 20: Brief aan pastoor Godschalx door Arnoldus van Veggel. Eigen afbeelding. Brief in bezit van de familie Boxtel.
- Afbeelding 21: Ontwerp Neoclassicistische voorgevel Huis Schaffelaar. Huisarchief Schaffelaar GLK inv.nr. 09305.
- Afbeelding 22: Ontwerp neoclassicistische voorgevel Huis Schaffelaar door A. Aytink. Huisarchief Schaffelaar GLK inv.nr. 09290.
- Afbeelding 23: Plattegrond Huis Schaffelaar september 1852. Huisarchief Schaffelaar GLK GLK inv.nr. 9253
- Afbeelding 24: Plattegrond, gevel en doorsneden Huis Schaffelaar door Arnoldus van Veggel. Huisarchief Schaffelaar GLK inv.nr. 9332.
- Afbeelding 25: Gevels Huis Schaffelaar door Arnoldus van Veggel. Huisarchief Schaffelaar GLK Inv.nr. 9330.
- Afbeelding 26: Gevel neogotisch/neotudor landhuis. 1841. Huisarchief Schaffelaar GLK Inv.nr. 9332.
- Afbeelding 27: Plaat 8. E. Gugel. *Architectonische vormleer* Dl. 3., S-Gravenhage: van Cleef. 1887
- Afbeelding 28: Begane grond. Gemeentearchief Barneveld en eigen bewerking.
- Afbeelding 29: Eerste verdieping. Gemeentearchief Barneveld en eigen bewerking.
- Afbeelding 30: Plattegrond zolder 1848. Huisarchief Schaffelaar GLK Inv.nr. 9265.
- Afbeelding 31: Tabel A. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.

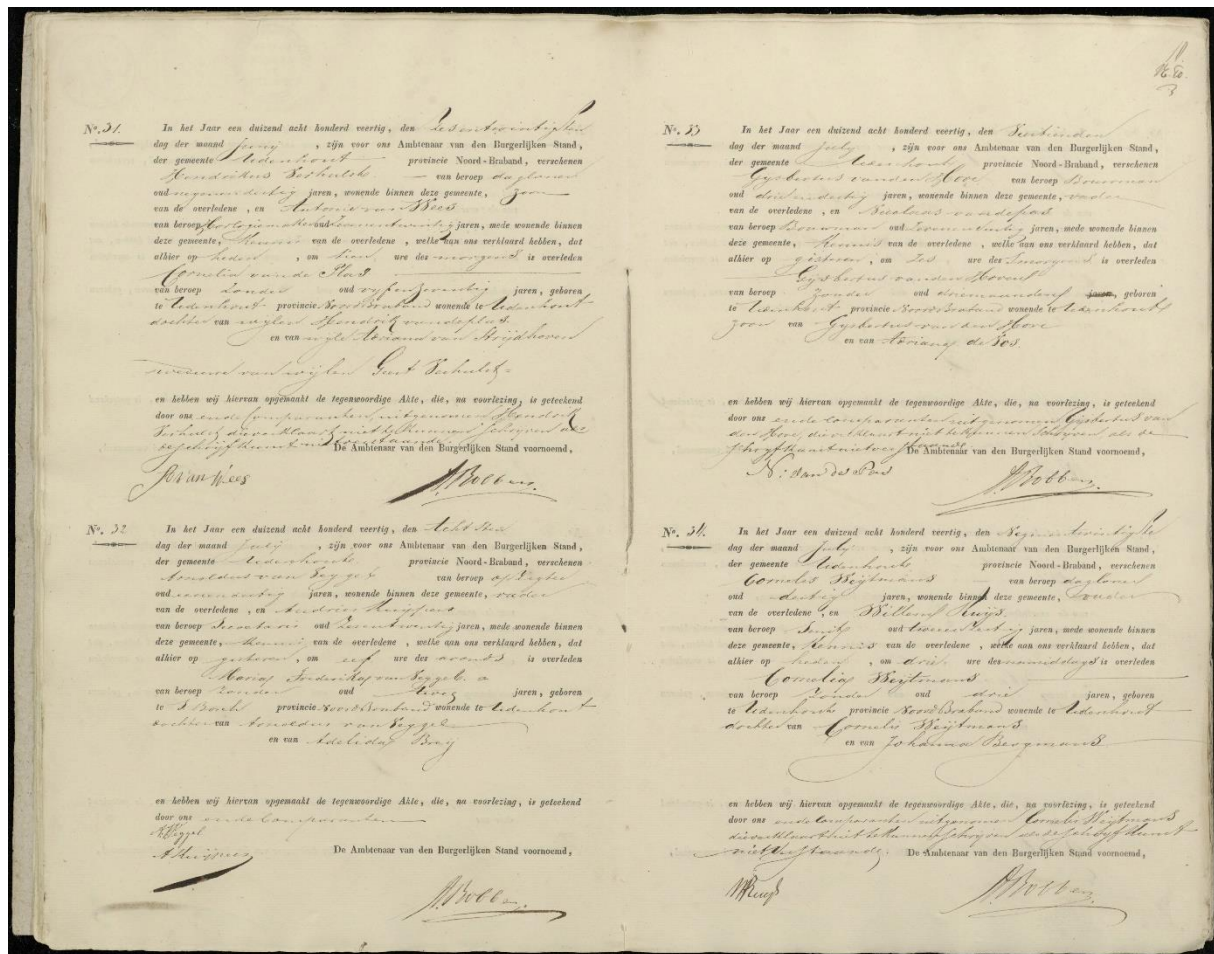
- Afbeelding 32: Tabel B. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 33: Tabel C. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 34: Tabel D. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 35: Tabel E. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 36: Tabel F. Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 37: Tabel G. Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Eigen tabel vervaardigd met informatie uit het bevolkingsregister van Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 38: Plattegrond van de begane grond met de dienstruimtes gekleurd. Plattegrond via Gemeentearchief Barneveld. Zelf bewerkt.
- Afbeelding 39: Plattegrond van de eerste verdieping met de dienstruimtes gekleurd. Plattegrond via Gemeentearchief Barneveld. Zelf bewerkt.
- Afbeelding 40: Overzicht landgoed Schaffelaar en grond in eigendom van J.H. Baron van Zuylen van Nievelt. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 41: Kaart Barneveld, ingezoomd op landgoed Schaffelaar uit 1870. Kaart Topotijdreis. <https://www.topotijdreis.nl/>
- Afbeelding 42: Kaart Barneveld, ingezoomd op landgoed Schaffelaar uit 1890. Kaart Topotijdreis. <https://www.topotijdreis.nl/>

Bijlage

Arnoldus van Veggel I.

Kinderen Arnoldus van Veggel en Adelaide Breij.

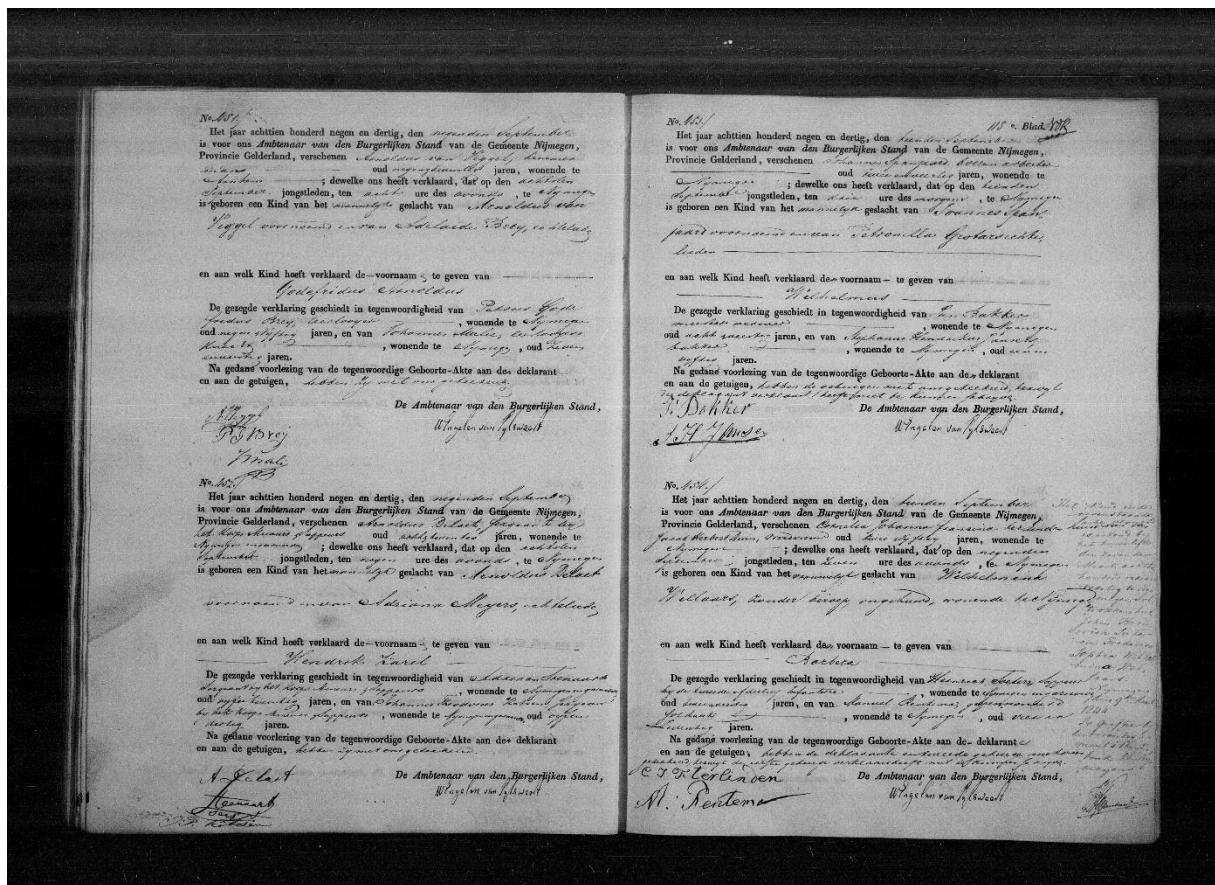
Naam	Maria Frederika van Veggel
geboren	1838
Locatie	's-Hertogenbosch
Overleden	7 juli 1840
Locatie	Udenhout

Afbeelding 1. Overlijdensakte Maria Frederika van Veggel.

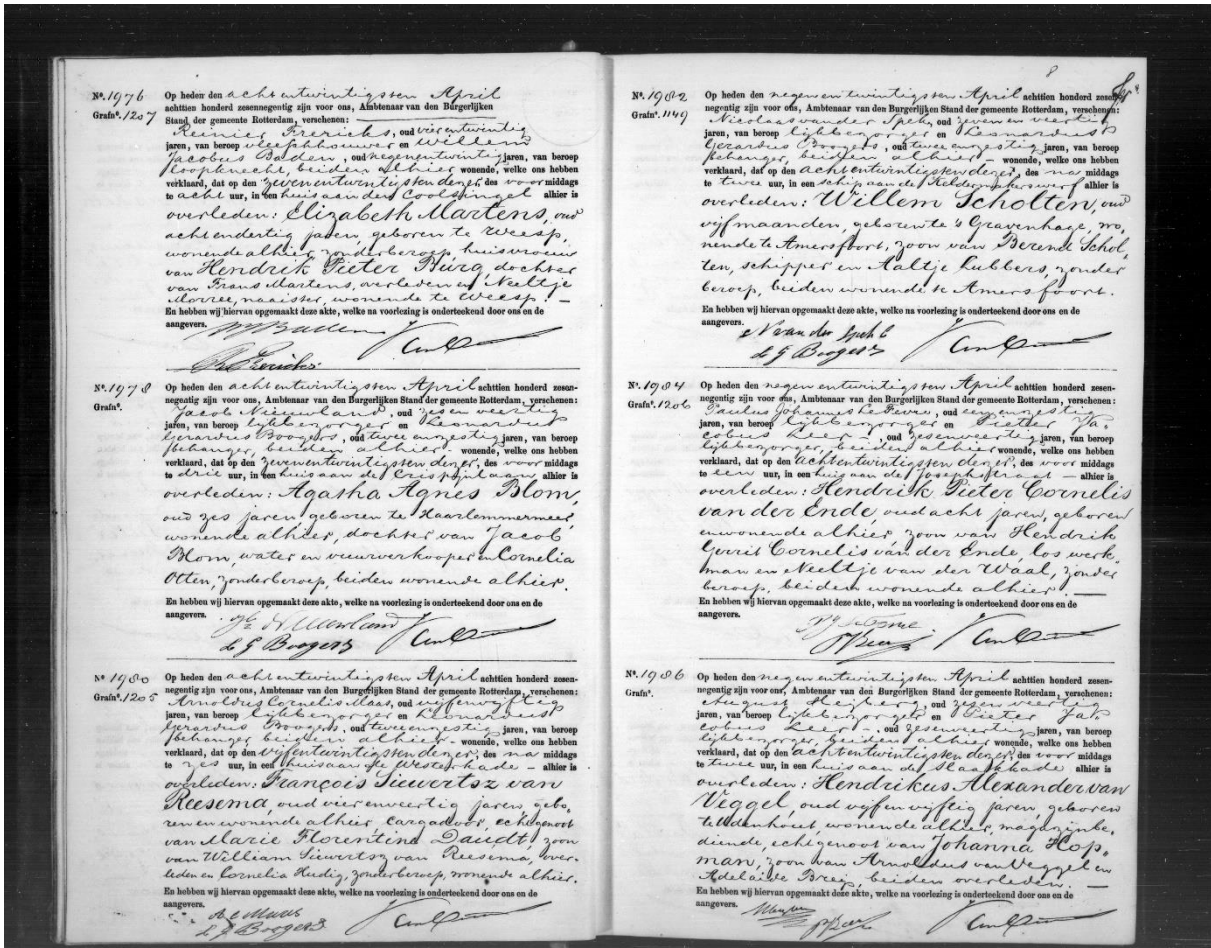
Naam	Godefridus Arnoldus van Veggel
geboren	8 september 1839
Locatie	Nijmegen
Overleden	10 december 1897
Locatie	Vlijmen

Opvallend is dat de geboorte plaats en de plaats waarin de geboorte is aangegeven Nijmegen is, terwijl Arnoldus van Veggel woonachtig was in Arnhem, maar dat jaar werkzaam was als opzichter bij een kerk in Udenhout.

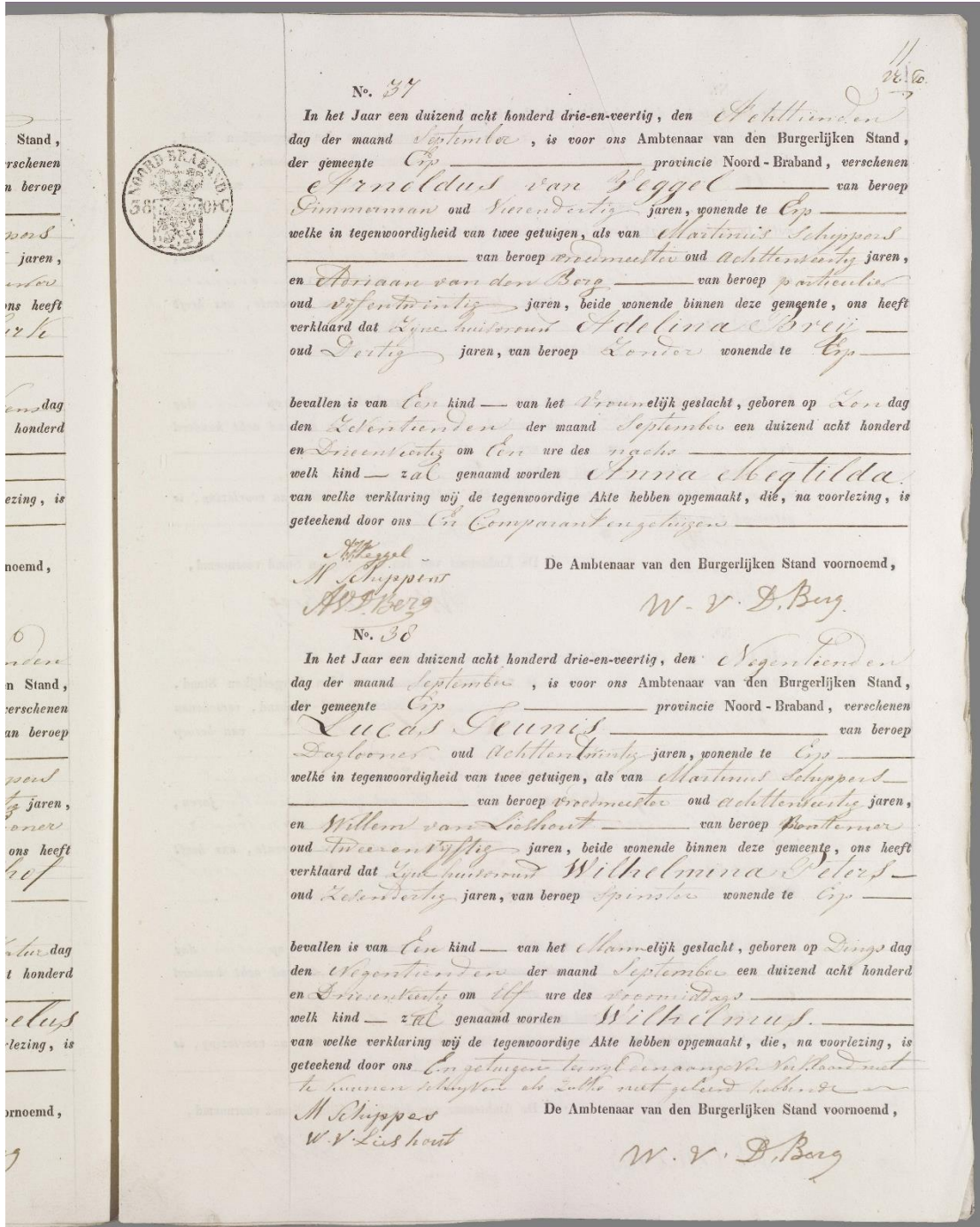
Afbeelding 2. Geboorteakte Godefridus Arnoldus van Veggel.

Naam	Hendrikus Alexander van Veggel
geboren	19 april 1841
Locatie	Udenhout
Overleden	28 april 1896
Locatie	Rotterdam

Afbeelding 3. Overlijdensakte Hendrikus Alexander van Veggel.

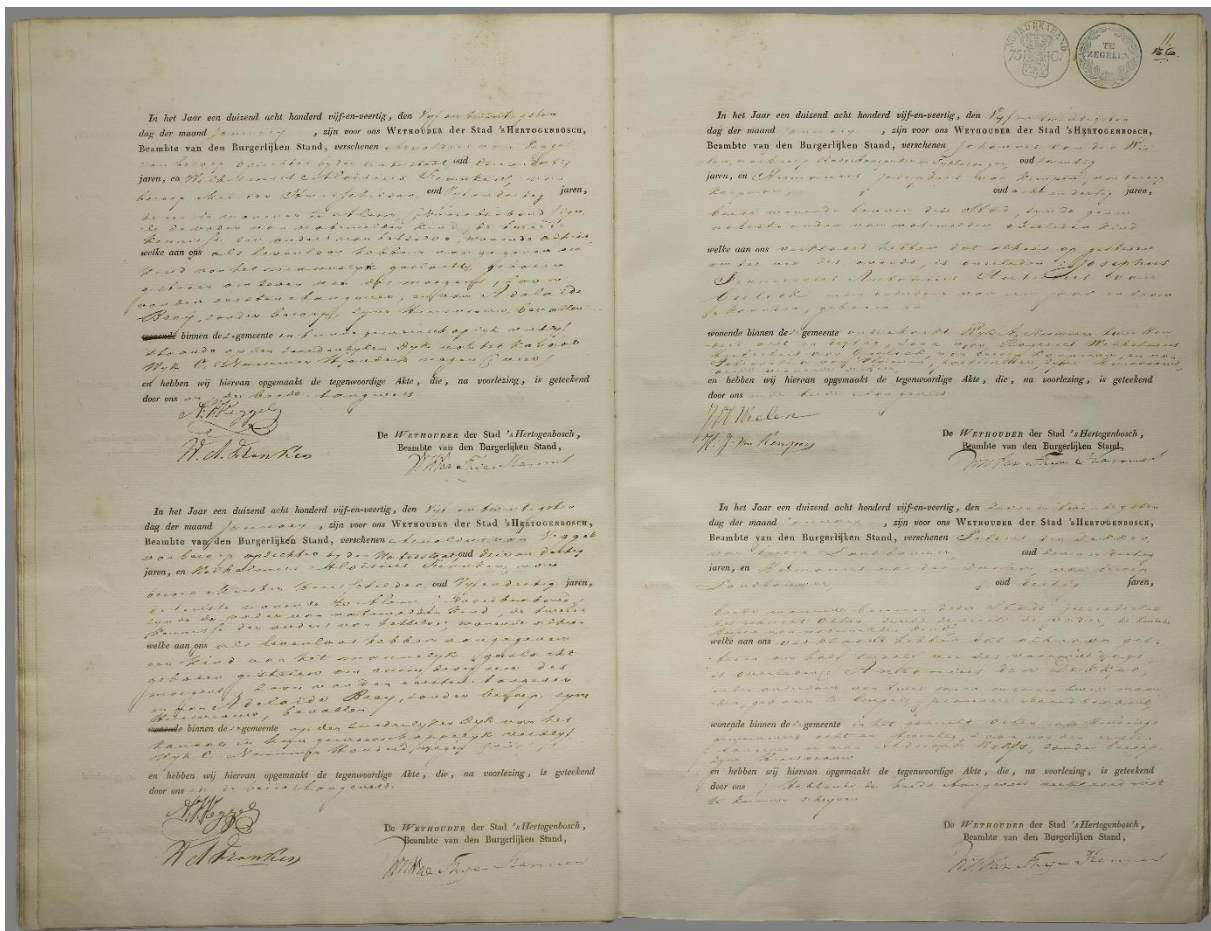
Naam	Anna Megtilda van Veggel
geboren	17 september 1843
Locatie	Erp
Overleden	Niet bekend
Locatie	Niet bekend

Afbeelding 4. Geboortebekendmaking Anna Megtilda van Veggel.

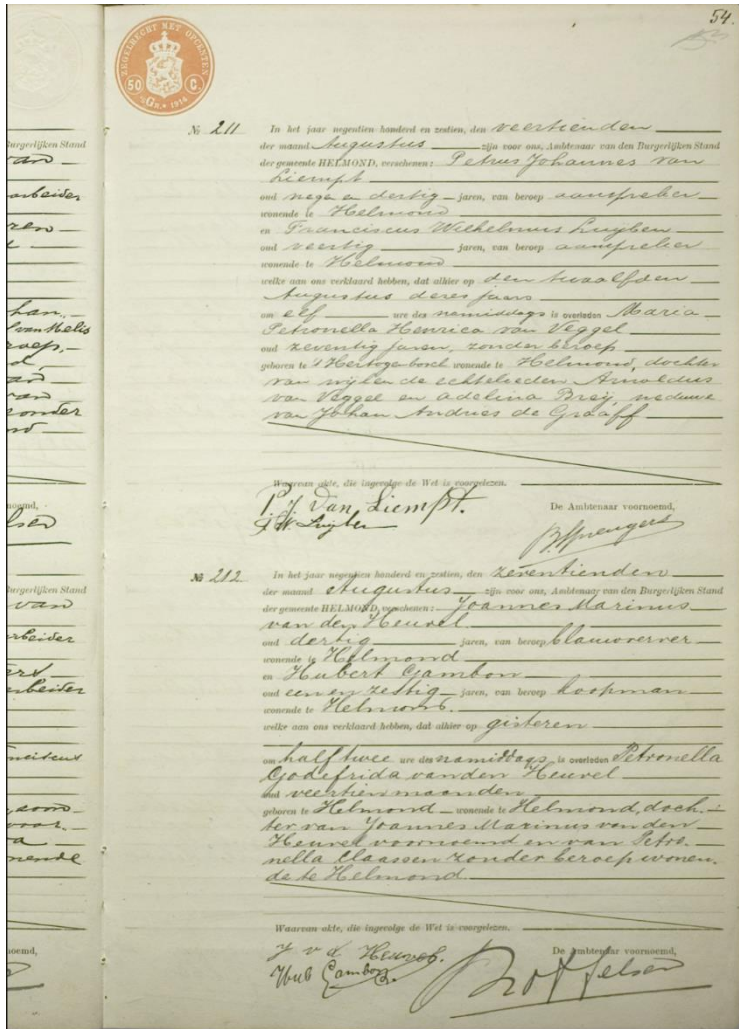
Naam	- van Veggel
geboren	25 januari 1845
Locatie	's-Hertogenbosch
Overleden	25 januari 1845
Locatie	's-Hertogenbosch

In de onderstaande akte staat op de linker bladzijde twee aangiftes van Arnoldus van Veggel waarbij hij een zoon 'levenloos' heeft aangegeven. Omdat het om twee aparte aangiftes gaat op hetzelfde moment, was dit mogelijk een levenloos geboren tweeling.

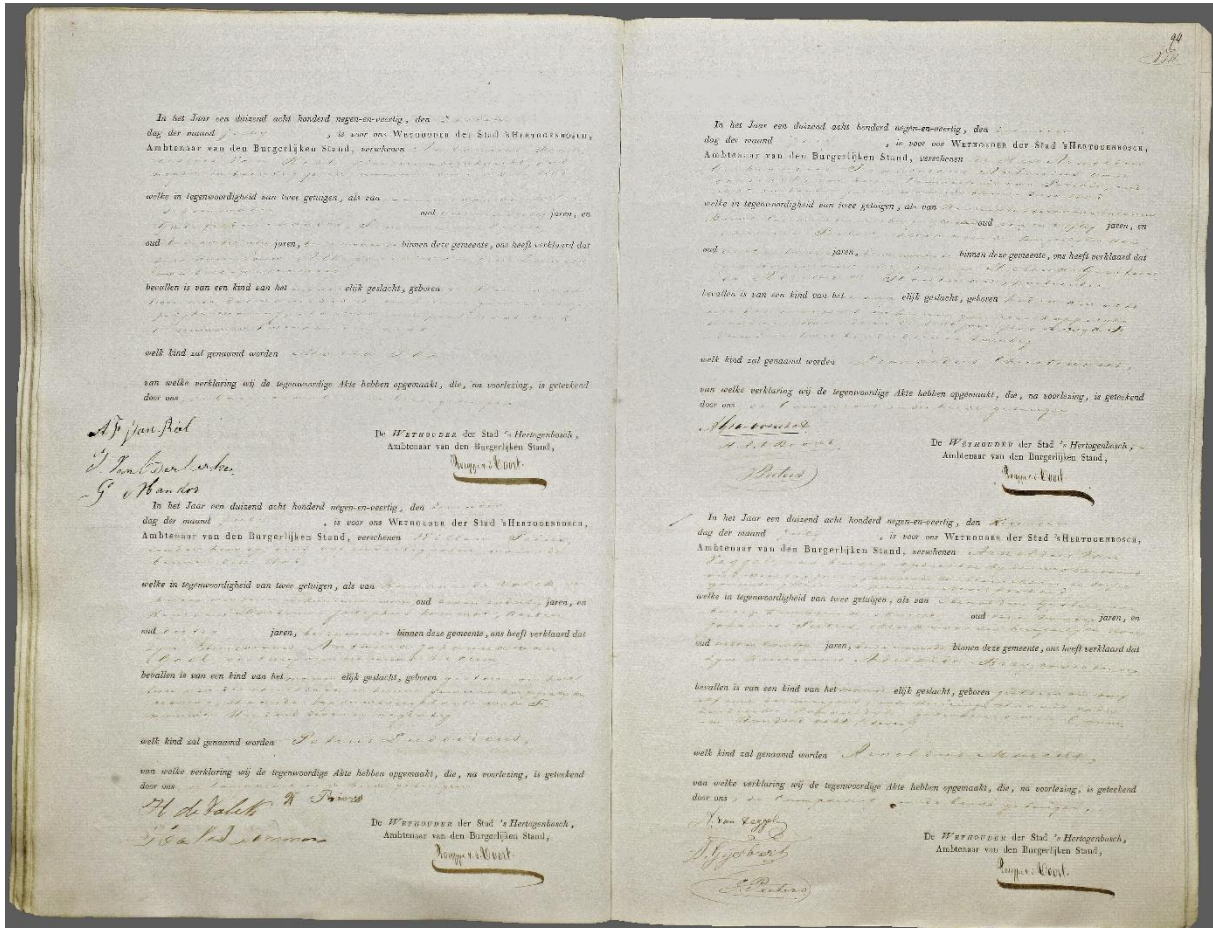
Afbeelding 5. Overlijdensakte - van Veggel.

Naam	Maria Petronella Henrica van Veggel
geboren	21 februari 1846
Locatie	's-Hertogenbosch
Overleden	12 augustus 1916
Locatie	Helmond

Abbeelding 6. Overlijdensakte Maria Petronella Henrica van Veggel.

Naam	Arnoldus Marcus van Veggel
geboren	8 juli 1849
Locatie	's-Hertogenbosch
Overleden	13 september 1909
Locatie	Nijmegen

Afbeelding 7. Geboortekte Arnoldus Marcus van Veggel.

Bijlage II

<i>Naam</i>	Sint-Servatiuskerk
<i>Type</i>	Rooms-katholieke kerk
<i>Locatie</i>	Erp
<i>Jaartal</i>	1844
<i>Stijl</i>	Neoclassicistisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 15371

Het eerst bekende werk naar ontwerp van Arnoldus van Veggel was de Rooms-katholieke kerk genaamd de Sint-Servatiuskerk in Erp. De kerk welke sinds 1972 op de rijksmonumentenlijst staat is tussen 1843 en 1844 gebouwd in een neoclassicistische stijl.¹²² De kerk werd gebouwd op de locatie van zijn voorganger. Waar mogelijk werden spanten en stenen hergebruikt voor het nieuwe ontwerp. Hiernaast werden de monumentale kerkklokken in de nieuwe kerk teruggeplaatst. Op deze klokken staat de volgende inscriptie: 'Ik heet Maria. In het jaar van de Heer 1381' en 'Ik heet Katrina. In het jaar van de Heer 1412'. Het zijn de oudste klokken van Brabant.¹²³ De neoclassicistische kerk is een hallenkerk wat inhoudt dat de zijbeuken bijna of even hoog zijn als de middenbeuk. Hoewel dit type kerk werd vaak toegepast bij gotische kerken, paste van Veggel het toe bij zijn eerste neoclassicistische kerk. Tegen het einde van de 19^e eeuw werd er door P.J.H. Cuypers neogotische elementen toegevoegd aan de kerk.

Afbeelding 8. Gevel Sint-Servatiuskerk.

Afbeelding 9. Interieur Sint-Servatiuskerk.

¹²² 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 15371.

¹²³ 'St. Servatiuskerk Erp'. Website Franciscus parochie meierijstad.

<i>Naam</i>	Sint-Jacobskerk
<i>Type</i>	Katholieke kerk
<i>Locatie</i>	's-Hertogenbosch
<i>Jaartal</i>	1846
<i>Stijl</i>	Neoclassicistisch
<i>Status</i>	Gesloopt in 1905

Zijn tweede werk is de Sint-Jacobskerk in 's-Hertogenbosch. Nadat de katholieke weer openbaar hun godsdienst mochten uitoefenen werd er in 1844 een nieuwe kerk gebouwd naar ontwerp van Arnoldus van Veggel. De kerk werd in 1846 in gebruik genomen. De kerk in neoclassicistische stijl was een koepelkerk waarbij de koepel was opgebouwd uit acht hoeken, ook genaamd een kloostergewelf. Deze kerk werd in 1905 gesloopt nadat was vastgesteld dat de toren in een te slechte staat was om te restaureren. De nieuwe Sint-Jacobskerk verrees op het grondplan van de kerk van Arnoldus van Veggel.

<i>Naam</i>	Evangelisch-Lutherse kerk
<i>Type</i>	Waalse kerk
<i>Locatie</i>	's-Hertogenbosch
<i>Jaartal</i>	1847
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 21897

Rond dezelfde periode werd begonnen aan de bouw van een nieuwe Waalse kerk in 's-Hertogenbosch. Deze kerk was bijzonder mede dankzij de unieke locatie, het werd gebouwd op de grond waar voorheen een woonhuis stond. De kerk stond hiermee niet los, maar werd aan beide zijdes omsloten door huizen.¹²⁴ 'Arnoldus van Veggel heeft in zijn overmoed een heuse katherdraalgevel in de straatwand geperst' zo schrijft Wies van Leeuwen in *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*.¹²⁵ Een ander bijzonder aspect van deze kerk was de stijl waarin van Veggel besloot te bouwen. Volgens Wies van Leeuwen ontdekte van Veggel rond 1847 de gotische stijl en hoe deze in verband werd gebracht met de godsdienst. Het was hiermee volgens van Veggel een uitstekende stijl voor zijn kerk. Dit was nog voor in 1853 de neogotiek de stijl van het katholicisme werd.¹²⁶ De kerk is een rijksmonument sinds 1965.¹²⁷

Afbeelding 10. Gevel Lutherse kerk.

¹²⁴ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 151.

¹²⁵ Idem.

¹²⁶ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 152.

¹²⁷ 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 21897.

<i>Naam</i>	Het Kouwenbergs kerkje
<i>Type</i>	Hervormde kerk
<i>Locatie</i>	Aarle-Rixtel
<i>Jaartal</i>	1847
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 6943

In het jaar 1847 bouwde van Veggel naast de nieuwe Waalse kerk in 's-Hertogenbosch ook een hervormde kerk in Aarle-Rixtel, nu bekend onder de naam Het Kouwenbergs kerkje. De kerk werd in 1874 grotendeels herbouwd en is sinds 1979 een rijksmonument.¹²⁸ Van Veggel heeft lange tijd geëxperimenteerd met de vormen en de stijl voor dit ontwerp.¹²⁹ Uiteindelijk koos hij voor een achtkantige kerk in neogotisch stijl.¹³⁰ Volgens Wies van Leeuwen in *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant* zag van Veggel kans om te experimenteren met ruimte in de neogotische stijl en koos voor een centraliserende kerk naar voorbeeld van de Zuiderkerk in Rotterdam.¹³¹ Het neogotische ontwerp kreeg spitsboogramen, stucgewelven met geprofileerde ribben en alles 'naar orde en der regels der kunst in de Gotische stijl'.¹³² Echter bleek al vrij snel na de bouw de constructie van de kerk in slechte staat te zijn. Kort na het in gebruik nemen ontstond er lekkage en in 1872 stortte de voorgevel en het dak in. Uit noodzaak werd de kerk in 1873 op de consistoriekamer na gesloopt.¹³³ De nieuwe kerk, ontworpen door Martin Dreesen, heeft nog de originele consistoriekamer en delen van de ramen zijn hergebruikt. In 1980 is de fundering van de koepelkerk teruggevonden.¹³⁴ Vandaag de dag wordt de kerk nog gebruikt als onder andere trouwlocatie, concertruimte en expositiehal.¹³⁵

Afbeelding 11. Het Kouwenbergs kerkje.

¹²⁸ 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 6943.

¹²⁹ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 153.

¹³⁰ 'Geschiedenis'. Website Kouwenbergs kerkje.

¹³¹ Naar ontwerp van A.W. van Dam uit 1848.

¹³² Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 153.

¹³³ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 153.

¹³⁴ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 154.

¹³⁵ 'Gebruik en huur'. Website Kouwenbergs kerkje.

<i>Naam</i>	Onze-Lieve-Vrouw-Presentatiekerk
<i>Type</i>	Hervormde kerk
<i>Locatie</i>	Aarle-Rixtel
<i>Jaartal</i>	1847
<i>Stijl</i>	Neoclassicistisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 6936

Een ander mogelijk ontwerp naar de hand van Arnoldus van Veggel is de Onze-Lieve-Vrouw-Presentatiekerk in Aarle-Rixtel. De waterstaatskerk die sinds 1967 geregistreerd staat als rijksmonument wordt toegeschreven aan zijn chef E.C.B. Ridder van Rappard.¹³⁶ Mogelijk hebben ze beide een rol gespeeld bij het proces van deze kerk, beide namen komen volgens de kerk naar voren in de stukken betreffend de bouw van de kerk.¹³⁷ Wel is de kans groot dat van Rappard alleen toezicht hield bij het proces, gezien zijn functie als chef. Ook Wies van Leeuwen benoemd deze kerk als ontwerp van Arnoldus van Veggel in zijn publicatie *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*.¹³⁸ De kerk is gebouwd tussen 1844 en 1846 en heeft een neoclassicistisch ontwerp.

Afbeelding 12. Onze-Lieve-Vrouw-Presentatiekerk.

¹³⁶ 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 6936.

¹³⁷ 'Kerk en kapel in Aarle-Rixtel'. Website Eustachius parochie.

¹³⁸ Leeuwen, van, *De 100 mooiste kerken van Noord-Brabant*. 153.

<i>Naam</i>	De Hervormde kerk
<i>Type</i>	Hervormde kerk
<i>Locatie</i>	Helmond
<i>Jaartal</i>	1848
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 21447

Het volgende project van Arnoldus van Veggel werd de nieuwe hervormde kerk in Helmond. Na de vrede van Münster in 1648 kregen de Nederduitsgereformeerden de katholieke kerk in Helmond toegewezen en gingen de katholieken hun diensten houden in een schuurkerk.¹³⁹ De Nederduitsgereformeerden hadden de kerk in gebruik tot 1798 toen besloten werd de kerk weer terug te geven aan de katholieken. Dit had tot gevolg dat de hervormde nu zonder kerk zaten. Vanaf 1810 konden ze gebruik maken van een klein kerkje dat daar werd gebouwd als vervanging van de schuurkerk die al sinds 1648 door de katholieken in gebruik was.¹⁴⁰ Tussen 1847 en 1848 lieten ze hier een nieuwe kerk bouwen naar ontwerp van Arnoldus van Veggel. Het ontwerp bestaat uit een achthoekige centraal bouw met een middentoren. De kerk is in 1972 aangewezen als Rijksmonument.¹⁴¹ De kerk heeft tot 1963 zijn functie behouden. Hierna werd de kerk gebruikt voor de archiefdienst en sinds 1984 wordt het gebruikt als kantoorpand.¹⁴²

Afbeelding 13. Voormalig hervormde kerk in Helmond.

¹³⁹ Nederduitsgereformeerden werd later de Nederlandse Hervormde kerk.

¹⁴⁰ 'Hervormd kerkje'. Website geschiedenis Helmond.

¹⁴¹ 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 21447.

¹⁴² 'Hervormd kerkje'. Website geschiedenis Helmond.

<i>Naam</i>	Raadhuis Boekel
<i>Type</i>	Raadhuis
<i>Locatie</i>	Helmond
<i>Jaartal</i>	1848
<i>Stijl</i>	Neoclassicistisch
<i>Status</i>	Gesloopt in 1931

In 1848 kreeg van Veggel voor het eerst in zijn carrière opdracht voor een andere gebouwtype dan een kerk. Hij kreeg de opdracht om het nieuwe raadhuis van Boekel te ontwerpen. Boekel had voor de uitvoering van de bestuurlijke taken een eigen bestuur bestaande uit acht personen en vergaderen deden ze in een herberg. Dit werd voortgezet tot Boekel in 1814 een zelfstandige gemeente werd. Vanaf dat moment werd er vergaderd in een kamer in het huis van de burgemeester die hij daarvoor had opengesteld. De vergaderingen werden veertig jaar op deze manier gehouden tot de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant aandrang op het bouwen van een raadhuis. Ze hebben gebruik gemaakt van het door van Veggel ontworpen raadhuis tot 1931. Door de groei van het gemeentelijk apparaat werd het raadhuis te klein. Het pand werd gesloopt en op dezelfde locatie werd een nieuw raadhuis gebouwd.¹⁴³

Afbeelding 14. Raadhuis Boekel.

¹⁴³ 'Het raadhuis van Boekel'. Website bhic.

<i>Naam</i>	Raadhuis Udenhout
<i>Type</i>	Raadhuis
<i>Locatie</i>	Udenhout
<i>Jaartal</i>	1849
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 35841

In 1849 ging Van Veggel weg bij het Bureau voor den Waterstaat en begon als zelfstandig architect. Een van zijn eerste opdrachten na het moderne slachthuis voor 's-Hertogenbosch was het raadhuis voor Udenhout. De eerste plannen voor dit nieuwe raadhuis kwamen begin 1849 op tafel tegelijk met een nieuwe school en onderwijzerswoning. De bestaande school en onderwijzerswoning, waar tot op dat moment ook de raadszaal in gevestigd was bevond zich in een bouwvallig toestand, de voorgevel stond op het punt in te storten. Het pand ontworpen door van Veggel bestond uit drie bouwdelen. Het raadhuis bevatte uit 'een raadkamer, de secretariskamer, een kamer voor het armbestuur, een kleine vestibule met trappenhuis, een zolder en een keldervertrek'.¹⁴⁴ Verder bestond het pand uit het schoolhuis en de school.¹⁴⁵ Het pand is sinds 1973 Rijksmonument en wordt hedendaags gebruikt als trouwlocatie.¹⁴⁶

Afbeelding 15. Raadhuis Udenhout.

¹⁴⁴ 'Raadhuis centrum Udenhout'. Website Midden-Brabant.

¹⁴⁵ Idem.

¹⁴⁶ 'Rijksmonumentenregister'. Website Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Monumentnummer: 35841.

<i>Naam</i>	Kasteel Meerwijk
<i>Type</i>	Landhuis
<i>Locatie</i>	Meerwijk
<i>Jaartal</i>	1853
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Geen monument status, bestaat nog wel.

Hendrik Anton van Thije Hannes (1804 – 1856) was in het begin van 1850 via een ‘ingewikkelde erfenis’ officieel eigenaar geworden van twee landhuizen, Dieszigt en Meerwijk.¹⁴⁷ In het voorjaar begon hij met het slopen van Meerwijk en zocht naar een architect voor zijn nieuwe landhuis die hij op een kleine afstand van het oude huis in neogotische stijl wilde laten bouwen. Van Thije Hannes gaf hiervoor Arnoldus van Veggel de opdracht.¹⁴⁸ Aannemelijk is dat hij via Elias van Rappard de voormalige chef van Arnoldus en zijn volle neef in contact is gekomen met van Veggel. Het kasteel was in 1853 klaar en werd met een groot feest in ontvangst genomen. Zo luidt het artikel uit het Provinciaal Dagblad van NoordBrabant en 's-Hertogenbossche Stads-Courant: ‘Empel 17 julij. Een feest zoo als gisteren deze gemeente had, zag men hier te lande sedert onheuglijke tijden, het gold de inhaling van den heer van Empel en Meerwijk, jhr. mr. Hendrik Antoni van Thije Hannes, ter gelegenheid dat hij zijn nieuw en prachtig kasteel Meerwijk betrok dat door hem in Romaanschen stijl, alhier gebouwd werd [...] Het kasteel was in den avond prachtig geïllumineerd, en een fraai vuurwerk besloot het feest, dat lang in het geheugen van Empels ingezetenen zal blijven, als een aandenken aan de opregte hulde, niet alleen aan een man van adel maar aan een edel mensch bewezen!’.¹⁴⁹

Afbeelding 16. Kasteel Meerwijk.

¹⁴⁷ Geerts en Gruben, *Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant*. 71.

¹⁴⁸ Geerts en Gruben, *Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant*. 73.

¹⁴⁹ ‘Nederlanden’. *Provinciaal Dagblad van NoordBrabant en 's-Hertogenbossche Stads-Courant*. 22 juli 1853.

<i>Naam</i>	Huize Reeburg
<i>Type</i>	Landhuis
<i>Locatie</i>	Vucht
<i>Jaartal</i>	1852
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Gesloopt in 1952

Rond dezelfde periode als Kasteel Meerwijk zou van Veggel benaderd zijn door Elisabeth Christina Havelaar (1804-1851). Elisabeth was getrouwd met Amade Louis Thornmann (1793-1865). Het kopen van het landgoed deed zij echter op eigen initiatief en van haar eigen kapitaal, ze waren getrouwd buiten gemeenschap van goederen.¹⁵⁰ In "Huize Reeburg en haar architect" valt te lezen dat zij in 1850 een huis genaamd Groot Reeburg had gekocht van de erfgename van Koning Willem II (1792-1849). Het landhuis, gebouwd in 1825, liet zij slopen om plaats te maken voor een nieuw en moderner huis. In 1850 gaf zij Arnoldus van Veggel de opdracht om een neogotisch landhuis te ontwerpen voor haar en haar gezin.¹⁵¹

Rob Gruben schrijft dat van Veggel tegelijk aan het ontwerp van Kasteel Meerwijk en Huize Reeburg heeft gewerkt.¹⁵² De architectuur van beide ontwerpen vertonen veel gelijkenissen en uit het niet openbare archief van de familie Van Thije Hannes is een vloertegelplan aanwezig voor de vestibule en de achthoekige uitkijktoren van Meerwijk. Op dit vloerplan is geschreven: '130 sulks blaauwen van 46 □ zijner op reeburg aan wezig'. Hieruit blijkt dat ook het materiaalgebruik overeenkomt. Het landhuis was vermoedelijk in 1852 compleet.¹⁵³

Elisabeth Christina Havelaar had huize Reeburg nagelaten aan haar vier kinderen. Op het moment van haar overlijden waren haar kinderen nog minderjarig. Om volmacht te krijgen over het huis moest Thormann zijn kinderen dus eerst uitkopen. Nadat hij het volle eigendom had verkregen bleef hij in Huize Reeburg wonen tot hij het op 31 oktober 1862 verkocht.¹⁵⁴ Tot aan de oorlog is het huis in eigendom geweest van zes verschillende eigenaren.¹⁵⁵ Tijdens de oorlog werd Huize Reeburg ingenomen door de Duitsers en na de

¹⁵⁰ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 61.

¹⁵¹ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 62.

¹⁵² Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 62.

¹⁵³ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 62.

¹⁵⁴ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect." 68.

¹⁵⁵ Gruben, "Huize Reeburg en haar architect. Worden benoemd in het stuk 'De latere eigenaren van Reeburg'.

bevrijding werd het gebruikt voor huisvesting van Canadese soldaten. Hierdoor verkeerde het huis in de jaren 50 van de 20^e eeuw in een slechte toestand. In 1952 werd daarop besloten het landhuis te slopen.

Afbeelding 17. Huis Reeburg.

<i>Naam</i>	Schaffelaar
<i>Type</i>	Landhuis
<i>Locatie</i>	Barneveld
<i>Jaartal</i>	1853
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 513555

Voor de informatie over huis Schaffelaar zie het hoofddeel van de scriptie.

Afbeelding 18. Huis Schaffelaar.

<i>Naam</i>	klooster der Paters Redemptoristen
<i>Type</i>	Klooster
<i>Locatie</i>	's-Hertogenbosch
<i>Jaartal</i>	1855
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 21844

<i>Naam</i>	St. Joseph kerk
<i>Type</i>	Kerk behorend bij het klooster der Paters Redemptoristen
<i>Locatie</i>	's-Hertogenbosch
<i>Jaartal</i>	1859
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Rijksmonument 21845

Na meerdere opdrachten voor landhuizen kreeg van Veggel in 1854 opdracht voor het klooster der Paters Redemptoristen in 's-Hertogenbosch wat gebouwd werd tussen 1854 en 1855.

Het leven in het 19^e -eeuwse 's-Hertogenbosch was zwaar voor een groot deel van de inwoners. Lonen bleven achter ten opzichte van de rest van Nederland en bijna de helft leefde onder de armoedegrens. Om het verval van de deugdzaamheid van de mensen tegen te gaan werden in 1843 de Redemptoristen uitgenodigd om een missie te houden. Hierbij werden er 15 dagen lang preken gehouden over de Christelijke deugden, dit bleek een groot succes te zijn. In 1853, toen het Mariabeeld van de Zoete Lieve Vrouw terug naar 's-Hertogenbosch kwam vanuit Brussel waren de Redemptoristen weer uitgenodigd. Hier werd aangekondigd dat de Redemptoristen zich in 's-Hertogenbosch zouden gaan vestigen.¹⁵⁶ In 1854 kochten zij grond om het nieuwe klooster te bouwen, ze gaven hiervoor Arnoldus van Veggel de opdracht en het pand werd in 1855 in gebruik genomen.

Aanvullend op het klooster ontwierp van Veggel de bijbehorende St. Joseph kerk die in 1859 gereed was en in gebruik werd genomen. Beide panden zijn tot 1971 in gebruik geweest door de Paters Redemptoristen toen de kerk werd gesloten en de paters moesten verhuizen. De gemeente nam de panden en de bijhorende grote tuin over. Zowel het klooster als de kerk zijn sinds 1984 geregistreerd als rijksmonument. Het klooster is

¹⁵⁶ 'Herinnering aan missie 's-Hertogenbosch in 1843'. Website erfgoed 's-Hertogenbosch.

omgebouwd tot woningen en de kerk is sinds 1991 een evenementenlocatie genaamd De Oranjerie.

Afbeelding 19. Klooster en kerk.

<i>Naam</i>	Sint-Hubertuskerk
<i>Type</i>	Katholieke kerk
<i>Locatie</i>	Alem
<i>Jaartal</i>	1875
<i>Stijl</i>	Neogotisch
<i>Status</i>	Gemeentemonument

Het laatst bekende werk van Arnoldus van Veggel is de Sint-Hubertuskerk in zijn geboorteplaats Alem. Het dorp wordt zover bekend voor het eerst vernoemd in een document uit 1107 als Aleym en Aleim. Uit meerdere stukken uit het archief van de Abdij van Sint-Truiden bleek dat die betreffende abdij betrokken was bij de kapiteelkerk geweid aan Heilige Odrada. De legende gaat dat Odrada, afkomstig uit het Belgische dorp Balen, wenste dat haar lichaam na haar overleiden in een holle boomstam op een ossenwagen geplaatst zou worden. De kar met twee trekdieren zou vervolgens zonder voerman weggrijden. Waar de trekdieren tot stilstand zou komen wilde ze begraven worden, dit was Alem. Op de plek waar ze begraven werd is een kerk gebouwd. Deze kerk bezweek echter voor 1304 aan een overstroming van de Maas.¹⁵⁷ Tegen het einde van de 14^e eeuw werd het kapiteel opgeheven en werd er een nieuwe kerk gebouwd. Vanaf de 16^e eeuw was de kerk in het bezit van een armreliëk van St. Hubertus. Hiermee begon zijn verering in Alem. Het aan St. Odrada geweide gilde stond vanaf dat moment onder bescherming van zowel Odrada als Hubertus.¹⁵⁸ In 1648 kwam de kerk in handen van de hervormde. Het werd vanaf het einde van de 17^e eeuw toegestaan dat de katholieken samen kwamen in schuurkerken. Deze schuurkerken werden in de 18^e eeuw vele malen getroffen door overstromingen. Uiteindelijk kwam er in 1758 een nieuwe schuurkerk, op deze plek zou in 1874, in opdracht van de pastoor Antonius W.H. Godschalx de nieuwe St. Hubertuskerk naar ontwerp van Arnoldus van Veggel komen te staan.¹⁵⁹ De kerk die van Veggel ontwierp voor zijn geboortedorp was

Afbeelding 20. Gevel Sint-Hubertuskerk.

¹⁵⁷ 'Geschiedenis Alem'. Website Jachthaven de Maas.

¹⁵⁸ 'Bedevaart en Bedevaartplaatsen in Nederland'. Website Meertens Instituut.

¹⁵⁹ 'De R.K. Kerk van Alem'. Website bhic.

een zaalkerk met ronde apsis in neogotische stijl. Met name de hangende stucgewelven zijn een bijzonder onderdeel van de kerk. De kerk kostte in totaal f 34.212,31, waarvan de pastoor de helft uit eigen zak betaalde. In 1880 was er genoeg geld om een orgel te laten bouwen door de gebroeders Gradussen uit Winssen.¹⁶⁰ De kerk is aangewezen als gemeentemonument.¹⁶¹

Afbeelding 21. Interieur Sint-Hubertuskerk.

¹⁶⁰ 'De R.K. Kerk van Alem'. Website bhic.

¹⁶¹ 'Gemeentelijke monumentenlijst'. Website Maasdriel.

Bijlage III

Wijk, (Gracht of Buurtschap) Catharinastraat
 Straat (Steeg, Gracht enz.)

No. van het Huis, 178

No. van het Blad, 22

Volgsnummer	Naam	Voornamen	Dagteekening en jaar der geboorte	Geboorteplaats (met aangeving der gemeente van het land voor vreemdelingen)	Burgelijke staat (O. ongehuwd, H. gehuwd, W. wed.)	Godsdienst (Indere saken bepaald op te geven)	Berouf of middelen van bestaan (Indere saken bepaald aan te duiden)	Dagteekening		Aankomst of de persoon in de gemeente (Indere saken bepaald op te geven)		Aankomst		Anmerkingen oer tijdelijke afwezigheid (als b. v. krijgstelden, zwaargen, heelingen of kweekelingen, studenten enz.)
								vervolg in de gemeente	van het overlijden	van het verlaten der Gemeente	W. (Woonplaats)	V. (Verlijf)	der laatste woonplaats	
1	de Groot	Jan	1824	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1877	
2	de Groot	Jan	1826	id.	id.	id.	id.			18		18	1878	
3	de Groot	Jan	1822	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1879	
4	de Groot	Jan	1816	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1880	
5	de Groot	Jan	1806	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1881	
6	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1882	
7	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1883	
8	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1884	
9	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1885	
10	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1886	
11	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1887	
12	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1888	
13	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1889	
14	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1890	
15	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1891	
16	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1892	
17	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1893	
18	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1894	
19	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1895	
20	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1896	

Afbeelding 22. Bevolkingsregister 1850-1860.

Wijk, (Gracht of Buurtschap) Catharinastraat
 Straat (Steeg, Gracht enz.)

No. van het Huis, 178

No. van het Blad, 22

Volgsnummer	Naam	Voornamen	Dagteekening en jaar der geboorte	Geboorteplaats (met aangeving der gemeente van het land voor vreemdelingen)	Burgelijke staat (O. ongehuwd, H. gehuwd, W. wed.)	Godsdienst (Indere saken bepaald op te geven)	Berouf of middelen van bestaan (Indere saken bepaald aan te duiden)	Dagteekening		Aankomst of de persoon in de gemeente (Indere saken bepaald op te geven)		Aankomst		Anmerkingen oer tijdelijke afwezigheid (als b. v. krijgstelden, zwaargen, heelingen of kweekelingen, studenten enz.)
								vervolg in de gemeente	van het overlijden	van het verlaten der Gemeente	W. (Woonplaats)	V. (Verlijf)	der laatste woonplaats	
1	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1877	
2	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1878	
3	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1879	
4	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1880	
5	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1881	
6	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1882	
7	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1883	
8	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1884	
9	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1885	
10	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1886	
11	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1887	
12	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1888	
13	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1889	
14	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1890	
15	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1891	
16	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1892	
17	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1893	
18	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1894	
19	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1895	
20	de Groot	Jan	1802	Amsterdam	O.	Protestant	Handelaar			18		18	1896	

Afbeelding 23. Bevolkingsregister met familie 1850-1860.

524
Nommer van het blad 515

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Voornaam.	Dagtekening en Jaar der Inaschrijving	FAMILIENAAM (Familiennaam der vrouw)	VOORNAMEN (Voluit geschreven)	Geboorteplaats	Dagtekening en Jaar der Geboorte	Geboorteplaats	Denkwaardige feiten	Andere, Hoofdberoep of beroep, waartoe men het looppis aangeleggen	Huizing	Dagtekening en Jaar der vestiging in de Gemeente	Vorige Woonplaats	Dagtekening en Jaar van het vertrekken uit de Gemeente	Waarheen vertrokken	Dagtekening en Jaar van het overlijden	Ongewoont het welig Domein	Aanmerkingen			
1		Van der	Leen Augustijn	id	1840	id		id											
2		Van der	Geertjan	id	1840	id		id											
3		Van der	Jan	id	1840	id		id											

Afbeelding 26. Bevolkingsregister 1870-1880.

525
Nommer van het blad 515

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Voornaam.	Dagtekening en Jaar der Inaschrijving	FAMILIENAAM (Familiennaam der vrouw)	VOORNAMEN (Voluit geschreven)	Geboorteplaats	Dagtekening en Jaar der Geboorte	Geboorteplaats	Denkwaardige feiten	Andere, Hoofdberoep of beroep, waartoe men het looppis aangeleggen	Huizing	Dagtekening en Jaar der vestiging in de Gemeente	Vorige Woonplaats	Dagtekening en Jaar van het vertrekken uit de Gemeente	Waarheen vertrokken	Dagtekening en Jaar van het overlijden	Ongewoont het welig Domein	Aanmerkingen			
1		Van der	Willem	id	1840	id		id											
2		Van der	Jan Geert	id	1840	id		id											
3		Van der	Jan	id	1840	id		id											
4		Van der	Jan	id	1840	id		id											
5		Van der	Jan	id	1840	id		id											
6		Van der	Jan	id	1840	id		id											
7		Van der	Jan	id	1840	id		id											
8		Van der	Jan	id	1840	id		id											
9		Van der	Jan	id	1840	id		id											
10		Van der	Jan	id	1840	id		id											

Afbeelding 27. Bevolkingsregister 1870-1880.

1870-1880										Nommer van het blad 518 544									
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Van	De	FAMILIENAAM	VOORNAMEN	Geboorte	Geboorte	Geboorte	Geboorte	Geboorte	Geboorte	Kirk-	Amht, Hoofdberoep	Huising	Dagtekening	Vorige	Dagtekening	Waarheen	Dagtekening	Opgaven	Aanmerkingen
toe	inschrijving	(Familiennaam der vrouw)	(Voluit geschreven)	van	van	van	van	van	van	gemeenschap	of beroep	waartoe men het	jaar	woonplaats	van	vertocken	van	omtrek	
1		Van der Velden	Johanna Maria	1870	1870	1870	1870	1870	1870										
2		Van der Velden	Johanna Maria	1871	1871	1871	1871	1871	1871										
3		Van der Velden	Johanna Maria	1872	1872	1872	1872	1872	1872										
4	1877	Van der Velden	Johanna Maria	1877	1877	1877	1877	1877	1877										

Afbeelding 28. Bevolkingsregister met familie 1870-1880.

Bijlage IV

<i>Naam</i>	Koetshuis
<i>Status</i>	Rijksmonument 513552
<i>Jaartal</i>	Bouwtijd 18 ^e -eeuwse Schaffelaar

Afbeelding 29. Koetshuis Schaffelaar.

<i>Naam</i>	Woonhuis
<i>Status</i>	Rijksmonument 513557
<i>Jaartal</i>	1885

Afbeelding 30. Woonhuis Schaffelaar.

<i>Naam</i>	Boerderij
<i>Status</i>	Rijksmonument 513553
<i>Jaartal</i>	1869

Afbeelding 31. Boerderij Schaffelaar.

<i>Naam</i>	Tuinmanswoning met schuur
<i>Status</i>	Rijksmonument 513556
<i>Jaartal</i>	1885

Afbeelding 32. Tuinmanswoning met schuur.

Bibliografie

- Afbeelding 1: Overlijdensakte Maria Frederika van Veggel. Brabants historisch informatiecentrum.
<https://www.bhic.nl/memorix/genealogy/search/deeds/2f45462a-ae48-e5c9-602d-2fc51b24eeae?person=d4dcbc7c-463a-11e3-a747-d206bceb4d38>
- Afbeelding 2: Geboorteakte Godefridus Arnoldus van Veggel. Gelders archief.
https://www.geldersarchief.nl/bronnen/archieven?mizig=236&miadt=37&miaet=54&micode=0207_1002&minr=4577121&miview=ldt
- Afbeelding 3: Overlijdensakte Hendrikus Alexander van Veggel. Stadsarchief Rotterdam.
<https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/archieven/zoekresultaat-archieven/?mizig=236&miadt=184&miaet=54&micode=999-09.1896D&minr=19133001&miview=ldt>
- Afbeelding 4: Geboorteakte Anna Megtilda van Veggel. Open archieven.
<https://www.openarch.nl/bhi:1b3c3372-bb79-b354-5de9-b04e975909a0>
- Afbeelding 5: Overlijdensakte - van Veggel. Brabants historisch informatiecentrum.
<https://www.bhic.nl/memorix/genealogy/search/deeds/089baa85-f912-0109-0ac0-b7c91302293a?person=ac2c7f6e-464f-11e3-a747-d206bceb4d38>
- Afbeelding 6: Overlijdensakte Maria Petronella Henrica van Veggel. Open archieven.
<https://www.openarch.nl/rhe:56419186-CFCC-4B86-A92D-8BB9D43F57DB>
- Afbeelding 7: Geboorteakte Arnoldus Marcus van Veggel. Erfgoed 's-Hertogenbosch
https://zoeken.erfgoedshertogenbosch.nl/detail.php?nav_id=0-1&index=0&imgid=74362066&id=40239965
- Afbeelding 8: Gevel Sint-Servatiuskerk. Wikipedia.
- Afbeelding 9: Interieur Sint-Servatiuskerk. <https://kerkfotografie.nl/sint-servatius-erp/>
- Afbeelding 10: Gevel Lutherse kerk. <https://www.monumentenbeheerbrabant.nl/s-hertogenbosch-lutherse-kerk-verwersstraat-49>
- Afbeelding 11: Het Kouwenbergs kerkje: <https://www.kouwenbergskerkje.nl/>
- Afbeelding 12: Onze-Lieve-Vrouw-Presentatiekerk: <https://kerkfotografie.nl/onze-lieve-vrouwe-presentatie-aarle-rixtel/>

- Afbeelding 13: Voormalig hervormde kerk in Helmond:
<https://www.landvandepeel.nl/nl/locaties/535560619/hervormde-kerk-helmond>
- Afbeelding 14: Raadhuis Boekel: [Raadhuis anno 1931.pdf](#)
- Afbeelding 15: Raadhuis Udenhout:
<https://rijksmonumenten.nl/monument/35841/oude-raadhuis/udenhout/#&gid=1&pid=1>
- Afbeelding 16: Kasteel Meerwijk: <https://www.dnls.nl/locatie/kasteel-meerwijk-den-bosch>
- Afbeelding 17: Huize Reeburg: <https://www.kastelen.nl/kasteel-beeldbank.php?id=613&prov=11>
- Afbeelding 18: Huis Schaffelaar. Eigen afbeelding. ongebouwd.
- Afbeelding 19: Klooster en kerk.
<https://www.erfgoedshertogenbosch.nl/verhalen/herinnering-aan-missie-s-hertogenbosch-in-1843>
- Afbeelding 20: Gevel Sint-Hubertuskerk. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 21: Interieur Sint-Hubertuskerk. Eigen afbeelding.
- Afbeelding 22: Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 23: Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1850-1860. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 24: Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 25: Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1860-1870. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 26: Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 27: Personeelsleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 28: Familieleden Schaffelaar bevolkingsregister 1870-1880. Gemeentearchief Barneveld.
- Afbeelding 29: Koetshuis. <https://rijksmonumenten.nl/monument/513552/de-schaffelaar-koetshuis/barneveld/>

- Afbeelding 30: Woonhuis. <https://rijksmonumenten.nl/monument/513557/de-schaffelaar-woonhuis/barneveld/>
- Afbeelding 31: Boerderij. <https://rijksmonumenten.nl/monument/513553/de-schaffelaar-boerderij/barneveld/>
- Afbeelding 32: Tuinmanswoning met schuur. <https://rijksmonumenten.nl/monument/513556/de-schaffelaar-tuinmanswoning-met-houten-schuur/barneveld/>

Voor noten zie bibliografie bladzijde 51 van de scriptie.